

CZY CHCEMY ŚWIĘTA WOLNOŚCI? PAMIĘĆ 4 CZERWCA 1989 R.

75

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

Raport dostępny
na otwartej licencji
(Uznanie autorstwa
3.0 Polska, Creative
Commons)

RAPORT KOŃCOWY

CZY CHCEMY ŚWIĘTA WOLNOŚCI? PAMIĘĆ 4 CZERWCA 1989 R.

RAPORT KOŃCOWY

Narodowe Centrum Kultury jest instytucją państwową działającą na rzecz rozwoju kultury w Polsce

Narodowe Centrum Kultury
ul. Płocka 13, 01-231 Warszawa
nck@nck.pl

<https://nck.pl>

<https://www.nck.pl/badania/>

<https://www.facebook.com/dzialbadanianaliznck>

Dofinansowano ze środków
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Raport jest dostępny na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz
Narodowego Centrum Kultury. Zezwala się na dowolne
wykorzystanie treści – pod warunkiem zachowania niniejszej
informacji licencyjnej i wskazania Narodowego Centrum Kultury
jako właściciela praw do tekstu. Treść licencji jest dostępna na stronie
<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>.

AUTORZY RAPORTU:
ANTONI GŁOWACKI,
ALEKSANDRA SKRZYPIŃSKA
(NARODOWE CENTRUM KULTURY)
TOMASZ DULINICZ,
MAGDALENA SZEMIOTH
(SMARTSCOPE)
MAGDALENA RUDŹ,
ALEKSANDER WINCIOREK
(SOTRENDER)

SKŁAD I OPRACOWANIE GRAFICZNE:
MARCIN GROHS

REDAKCJA JĘZYKOWA I KOREKTA:
IWONA HARDEJ

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Założenia badania	5
Proces badawczy	6
Metodologia	7
Struktura raportu	9
Wkład autorów	10
Zainteresowanie rocznicą 4 czerwca w mediach	11
Treść artykułów	12
Podsumowanie: obraz rocznicy 4 czerwca 1989 r. w prasie	18
Analiza dyskusji internetowych dotyczących rocznicy 4 czerwca	19
Zainteresowanie rocznicą 4 czerwca w internecie	19
Klasyfikacja tematyczna	31
Podsumowanie: obraz rocznicy 4 czerwca w dyskusjach internetowych	40
4 czerwca 1989 r. w kontekście pamięci o procesie transformacji ustrojowej	42
Transformacja na tle innych wydarzeń historycznych	42
Znaczenie 4 czerwca w procesie przemian ustrojowych	44
Wyobrażenia społeczne o transformacji ustrojowej	50
Ocena i potencjał narracyjny transformacji ustrojowej	52
Podsumowanie: ocena i postrzeganie transformacji ustrojowej	54
Pamięć 4 czerwca 1989 r.	56
Świadomość rocznicy 4 czerwca	56
Ogólne postrzeganie wydarzeń 4 czerwca 1989 r.	57
Stosunek do wydarzeń z czerwca 1989 r. – szczegółowa ocena	61
Stosunek do święta 4 czerwca	68
Podsumowanie: stosunek do rocznicy 4 czerwca 1989 r. i potencjalnego święta narodowego	71
Główne wnioski	73

Spis wykresów, tabel i ilustracji	75
Spis wykresów	75
Spis tabel	76
Spis ilustracji	76
Aneks	78
Tytuły gazet i czasopism uwzględnionych w badaniu prasy	78
Lista słów i fraz kluczowych w badaniu dyskusji internetowych	79

WSTĘP

Założenia badania

Upadek komunizmu jest bez wątpienia kluczowym wydarzeniem dla najnowszej historii Polski. Niezależnie od tego, jakie znaczenia nadajemy temu wydarzeniu czy procesowi politycznemu, jak je rozumiemy i oceniamy, transformacja ustrojowa zdeterminowała dzieje Polski w kolejnych latach i dekadach. Zajmuje także znaczące miejsce w kanonie pamięci zbiorowej Polaków – jest uznawana za jedno z głównych wydarzeń będących powodem do dumy z narodowej historii.

Znaczeniu dla historii i pamięci zbiorowej nie towarzyszy jednak działanie upamiętniające, przynajmniej w formie święta narodowego. Propozycje celebrowania 4 czerwca, rocznicy pierwszych częściowo wolnych wyborów parlamentarnych, regularnie powracają w dyskursie publicznym. Odbywają się wydarzenia w skali lokalnej, takie jak obchody organizowane w Gdańsku przez Europejskie Centrum Solidarności czy „dzień wolności” w Warszawie, organizowany przez Dom Spotkań z Historią. Te inicjatywy nie przełożyły się jednak do tej pory na poziom ogólnopolski.

Niespójność wysokiej pozycji w kanonie historycznym i braku ugruntowanych form upamiętnienia była dla nas punktem wyjścia badania pamięci o 4 czerwca 1989 r. Diagnozę tę opieraliśmy na badaniach prowadzonych we wcześniejszych latach w ramach programu badawczego „Społeczne znaczenie rocznic historycznych”¹. Chcieliśmy sprawdzić, co jest przyczyną niespójności i czy upadek komunizmu mógłby być upamiętniony w skonwencjonalizowany sposób. A w dalszej kolejności: czy dzień 4 czerwca byłby do tego odpowiednim momentem.

Upadek komunizmu jest dla Polaków wydarzeniem ważnym, ale rytualnie i narracyjnie jeszcze nie w pełni opracowanym. W najbliższych latach może się to zmienić, wkrótce bowiem minie 40 lat od tych wydarzeń – to umowna granica, po której wydarzenia stają się często przedmiotem dyskusji historycznej². Ich aktualność przemija wraz ze wzrastaniem kolejnych pokoleń, dla których pamięć ta nie jest związana z żywym wspomnieniem. Zaczyna kształtować się pamięć kulturowa, zapośredniczona. Narracje na temat wydarzeń z przeszłości krystalizują się. Znajdujemy się więc w najlepszym momencie, by zastanawiać się nad tym, jaki kształt przybiorą opowieści o transformacji i jaka będzie w nich rola rocznicy 4 czerwca 1989 r.

W tym kontekście stawialiśmy główne pytania badawcze:

1. O czym opowiada historia transformacji?

Pytanie dotyczy tego, w jaki sposób pamiętana jest transformacja ustrojowa. Jakie wydarzenia odgrywają pierwszoplanową rolę? Jaki obraz tego okresu przechowywany jest w pamięci zbiorowej Polaków? Przede wszystkim jednak jest to pytanie o treść narracji.

1 Zob. A. Głowacki, A. Bąk, A. Kępińska, Z. Maciejczak-Kwiatkowska, R. Wiśniewski, *Praktyki pamięci. Społeczne znaczenie rocznic historycznych w badaniach empirycznych*, Warszawa 2024.

2 J. Vansina, *Oral Tradition as History*, Madison, Wisconsin 1985.

O jakich wartościach jest to opowieść? W jaki sposób rozumiana jest ta historia, w jakiej ramie odniesienia? Aby treść historyczna pozostała żywa, musi zmienić się w opowieść, a więc historię o czymś.

- 2. Czy 4 czerwca jest odpowiednim „punktem węzłowym”, by opowiadać o transformacji?** Atrakcyjne opowieści o procesach historycznych muszą koncentrować się na „węzłach pamięci”: wydarzeniach, postaciach czy miejscach, które pozwalają w syntetyczny sposób opowiedzieć o szerszych procesach, skupiając w sobie wiele wątków i funkcjonując w dyskursie na zasadzie *pars pro toto*. Czy data 4 czerwca, upamiętniająca wybory 1989 r., pozwala wiarygodnie opowiadać historię transformacji? Czy przez jej pryzmat można budować opowieść o wartościach, które odgrywają kluczową rolę w narracji o transformacji?

Oba pytania koncentrują się na sferze narracji. Chociaż bowiem dla ugruntowania pamięci zbiorowej kluczowe znaczenie mają praktyki³, w przypadku rocznicy 4 czerwca skoncentrowanie się na tym poziomie byłoby jałowe, nie funkcjonują bowiem żadne szeroko rozpowszechnione praktyki upamiętniania tych wydarzeń. Stąd decyzja o przyjęciu perspektywy bardziej narracyjnej, skupiającej się na podłożu pamięci zbiorowej, na której można – potencjalnie – budować praktyki rytualizujące pamięć o wydarzeniach historycznych.

Kwestia narracji ma przy tym fundamentalne znaczenie, wyznacza bowiem zakres interpretacji historii, który może być wiarygodnie przedstawiony. Tworząc upamiętnienia, aktorzy pamięci nie mogą przedstawiać rewolucyjnych reinterpretacji przeszłości – muszą poruszać się w obrębie ugruntowanych narracji, a ich swoboda ograniczona jest do wyboru akcentów lub bardzo powolnego wprowadzania alternatywnych perspektyw⁴. To, w jaki sposób wydarzenia funkcjonują w pamięci społecznej, zakreśla obszar możliwości twórców polityki pamięci.

Proces badawczy

Aby odpowiedzieć na pytania o treść opowieści o transformacji i o miejsce 4 czerwca w pamięci tego okresu, zaplanowaliśmy kompleksowe podejście badawcze, obejmujące cztery uzupełniające się metody. W ramach programu badawczego przeprowadzone zostały analiza prasy, analiza treści internetowych, badanie sondażowe oraz badanie jakościowe metodą zogniskowanych wywiadów grupowych.

Badania były prowadzone w okresie od maja do sierpnia 2025 r. Kolejne działania zaplanowane zostały jako sekwencja, by na dalszych etapach uwzględniać wnioski z wcześniejszych badań. W praktyce oznaczało to podzielenie badania na trzy etapy:

- 1.** Przegląd narracji o rocznicy 4 czerwca 1989 r., funkcjonujących w przestrzeni publicznej, za pomocą analizy mediów oraz analizy treści internetowych. **Analiza gazet i czasopism** miała na celu sprawdzenie, w jaki sposób pisze się dzisiaj o tych wydarzeniach: jakie tematy, wątki, motywy dotyczące wydarzeń z 4 czerwca 1989 r. pojawiają się w publikowanych

³ A. Głowacki, A. Bąk, A. Kępińska, Z. Maciejczak-Kwiatkowska, R. Wiśniewski, *Praktyki pamięci...*, op. cit.

⁴ Ibidem.

artykułach, jakie jest ich natężenie i jacy aktorzy są zainteresowani ich rozpowszechnianiem. Na podstawie analizy możliwe było skategoryzowanie pojawiających się treści, a także oszacowanie zainteresowania mediów tą rocznicą w odniesieniu do porównywalnych tematów. **Analiza treści internetowych** dotyczyła tego, jak kształtują się dyskusje dotyczące wydarzeń z 4 czerwca 1989 r. w polskim internecie (jacy aktorzy są aktywni w tym obszarze i jakie są relacje między nimi), a także z jakim odbiorem spotykają się główne narracje dotyczące tych wydarzeń.

- 2. Sondaż na reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków**, odnoszący się do głównych pytań badawczych i uwzględniający wnioski z etapu pierwszego. Interesowało nas szczególnie, jaki realny oddźwięk w społeczeństwie znajdują narracje o 4 czerwca 1989 r., zidentyfikowane na etapie analizy dyskusji w przestrzeni publicznej. W badaniu sondażowym wykorzystaliśmy także pytania dotyczące pamięci społecznej i postrzegania świąt państwowych, używane we wcześniejszych badaniach, by usytuować postrzeganie rocznicy pierwszych częściowo wolnych wyborów w szerszym kontekście.
- 3. Badanie jakościowe** prowadzone metodą **zogniskowanych wywiadów grupowych**. Celem było pogłębienie wiedzy o postrzeganiu historii transformacji i samej rocznicy 4 czerwca 1989 r. Grupy zostały dobrane tak, by oddawać główne podziały pamięci. Analiza wywiadów umożliwiła spojrzenie na to, jak budowana jest pamięć o transformacji. Wykorzystanie metody wywiadów grupowych pozwoliło także na obserwowanie dynamiki rozmów o przeszłości, w tym szczególnie sposobów łączenia jej z innymi kontekstami.

Metodologia

Analiza prasy

Analiza została przeprowadzona przez firmę Smartscope. Obejmowała media drukowane – prasę ogólnopolską i regionalną, wydania opublikowane między 30 maja 2025 r. a 8 czerwca 2025 r. W przypadku miesięczników lub kwartalników wybrane zostały pozycje według ich cyklu wydawniczego. Przeanalizowano 245 pozycji, w tym 172 lokalne i 73 ogólnopolskie (pełna lista tytułów znajduje się w Aneksie). Przedmiotem analizy były m.in. częstotliwość i sposób podejmowania tematu, treści zawarte w artykułach, ich wydźwięk emocjonalny (sentymen), a także obecność i sposób przedstawienia postaci historycznych. Celem było określenie, w jaki sposób media drukowane kształtują pamięć o wyborach czerwcowych.

Analiza treści internetowych

Analiza treści internetowych została przeprowadzona przez zespół Sotrender Research, który odpowiadał za zaprojektowanie metodologii badania, konfigurację procesu zbierania danych, kontrolę jakości oraz realizację analiz. Analiza objęła okres od 31 maja do 8 czerwca 2025 r. i dotyczyła dyskusji odnoszących się do rocznicy 4 czerwca 1989 r. Zakres źródeł obejmował publicznie dostępne treści publikowane w mediach społecznościowych (w szczególności Facebook, Instagram, X – daw. Twitter, YouTube oraz TikTok), a także na portalach

informacyjnych, blogach i forach dyskusyjnych. Dane zostały pozyskane z wykorzystaniem dwóch krajowych rozwiązań do monitoringu internetu – SentiOne oraz Brand24. Zespół Sotrendera odpowiadał za konstrukcję, iteracyjne testowanie oraz doprecyzowanie zapytań wyszukiwawczych, w tym za dobór słów kluczowych, operatorów logicznych oraz wykluczeń, tak aby ograniczyć liczbę fałszywych trafień i uchwycić właściwy kontekst analizowanych wypowiedzi. Proces ten obejmował ręczną weryfikację próbek danych, ocenę trafności wyników oraz modyfikację zapytań na kolejnych etapach zbierania danych.

Zebrane dane zostały poddane analizie ilościowej i jakościowej, obejmującej m.in. kategoryzację tematyczną wypowiedzi, analizę poziomu zaangażowania użytkowników oraz ocenę zasięgu dyskusji. Do pogłębionej kategoryzacji tematycznej treści oraz wspomagania analizy emocjonalnej wykorzystano duże modele językowe (LLM). Zastosowanie dużych modeli językowych miało charakter wspomagający, a kluczowe decyzje analityczne, interpretacja wyników oraz kontrola jakości pozostawały po stronie zespołu Sotrendera.

Badanie sondażowe

Sondaż został przeprowadzony przez firmę Smartscope metodą CATI (wywiady telefoniczne wspomagane komputerowo) w dniach od 4 do 20 lipca 2025 r. na próbie 1000 dorosłych Polaków. Dobór miał charakter kwotowy, zakładający reprezentatywność ze względu na płeć, wiek, region, wielkość miejscowości zamieszkania oraz wykształcenie. Kwoty przyjęte do realizacji badania zostały stworzone na podstawie najświeższych dostępnych wyników spisu powszechnego Polaków w wieku 18+ (z 2021 r.). Ze względu na nieznaczne odchylenia założonych od zrealizowanych kwot (średnie odchylenie od celu 1,4 punkty procentowe) zastosowano wagi poststratyfikacyjne.

Kwestionariusz badania zawierał pytania dotyczące stosunku do historii i jej upamiętniania, pamięci o wydarzeniach związanych z procesem transformacji ustrojowej, stosunku do wyborów 1989 r., a także rozbudowaną metryczkę społeczno-demograficzną.

Zogniskowane wywiady grupowe

Wywiady zostały przeprowadzone przez firmę Smartscope w dniach od 18 do 22 sierpnia 2025 r. Grupy były zróżnicowane ze względu na wielkość miejscowości (największe miasta, mniejsze miejscowości), wiek (20–36, 37–55, 56–70) oraz stosunek do ówczesnie rządzących (zwolennicy rządu Donalda Tuska, przeciwnicy rządu Donalda Tuska). Zmiennymi kontrolowanymi były także płeć oraz poziom wykształcenia (podczas rekrutacji dbano, by grupy były pod tymi względami zróżnicowane). Nie każda kombinacja cech została uwzględniona. W sumie zrealizowanych zostało osiem wywiadów zogniskowanych.

Tabela 1. Charakterystyka grup fokusowych

1	wielkie miasto	20–36 lat	zwolennicy rządu Donalda Tuska
2	wielkie miasto	27–55 lat	przeciwnicy rządu Donalda Tuska
3	wielkie miasto	20–36 lat	przeciwnicy rządu Donalda Tuska
4	wielkie miasto	56–70 lat	zwolennicy rządu Donalda Tuska
5	mniejsza miejscowość	20–36 lat	zwolennicy rządu Donalda Tuska
6	mniejsza miejscowość	37–55 lat	przeciwnicy rządu Donalda Tuska
7	mniejsza miejscowość	37–55 lat	przeciwnicy rządu Donalda Tuska
8	mniejsza miejscowość	56–70 lat	zwolennicy rządu Donalda Tuska

Do badania rekrutowani byli respondenci, którzy swoje zainteresowanie historią określali jako co najmniej „średnie” i mieli chociaż minimalną wiedzę o okresie transformacji ustrojowej. Było to weryfikowane rozpoznawaniem podstawowych haseł, odnoszących się do tego okresu historycznego (takich jak „stan wojenny” czy „PZPR”) oraz prawidłowym wskazaniem dekady 1985–1995 jako przedziału, w którym miała miejsce zmiana ustroju w Polsce.

Scenariusz wywiadu obejmował bloki pytań odnoszących się do ogólnego postrzegania transformacji ustrojowej, historii transformacji, stosunku do wydarzeń 4 czerwca 1989 r. oraz świętowania świąt państwowych.

Struktura raportu

Raport jest podzielony na 3 główne części: przegląd narracji funkcjonujących w przestrzeni publicznej, pamięć okresu transformacji ustrojowej, postrzeganie wydarzeń i rocznicy 4 czerwca 1989 r.

W pierwszym rozdziale opisujemy, w jaki sposób pisze się o rocznicy 4 czerwca w prasie drukowanej. Identyfikujemy w nim podstawowe narracje dotyczące tej rocznicy. Drugi rozdział dotyczy analizy treści internetowych. Jego celem jest pokazanie, w jaki sposób narracje o tych wydarzeniach się rozprzestrzeniają i z jakimi kontrnarracjami spotykają się w przestrzeni internetowej. W sumie oba te rozdziały pokazują wizerunek rocznicy 4 czerwca w przestrzeni publicznej.

Trzeci rozdział poświęcony jest pamięci transformacji. Jest oparty na danych sondażowych i materiale jakościowym. Jego celem jest ugruntowanie wiedzy o postrzeganiu wydarzeń z czerwca 1989 r. w szerszym kontekście procesów upadku komunizmu i transformacji ustrojowej, kluczowym dla pamięci czerwca 1989 r.

Czwarty rozdział poświęcony jest postrzeganiu rocznicy pierwszych częściowo wolnych wyborów parlamentarnych i potencjalnego święta narodowego. Pokazuje, jak rozpowszechnione są narracje zidentyfikowane w rozdziałach pierwszym i drugim. Wskazuje też

podstawowe trudności w budowaniu święta 4 czerwca, przede wszystkim niskie zaangażowanie emocjonalne, potencjał upolitycznienia, a także powiązanie ze skomplikowanym procesem transformacji ustrojowej.

Wkład autorów

Antoni Głowacki i Aleksandra Skrzypińska z Działu Badań i Analiz Narodowego Centrum Kultury opracowali założenia i plan badania (we współpracy z Grażyną Pol i Zuzanną Maciejczak-Kwiatkowską). Przygotowali także założenia każdego z komponentów badania oraz narzędzia badawcze do badania ilościowego i jakościowego. Magdalena Rudź i Aleksander Winciorek z firmy Sotrender przeprowadzili analizę treści internetowych oraz przygotowali wstępny raport z tej części badania. Tomasz Dulinicz i Magdalena Szemioth z firmy Smartscope przeprowadzili analizę prasy oraz zogniskowane wywiady grupowe i przygotowali wstępne raporty z tych części badania. Firma Smartscope zrealizowała także badanie sondażowe. Antoni Głowacki i Aleksandra Skrzypińska opracowali ostateczny raport z badania, opierając się na raportach cząstkowych, analizie danych ilościowych oraz wtórnej analizie materiału jakościowego.

ZAINTERESOWANIE ROCZNICĄ 4 CZERWCA W MEDIACH

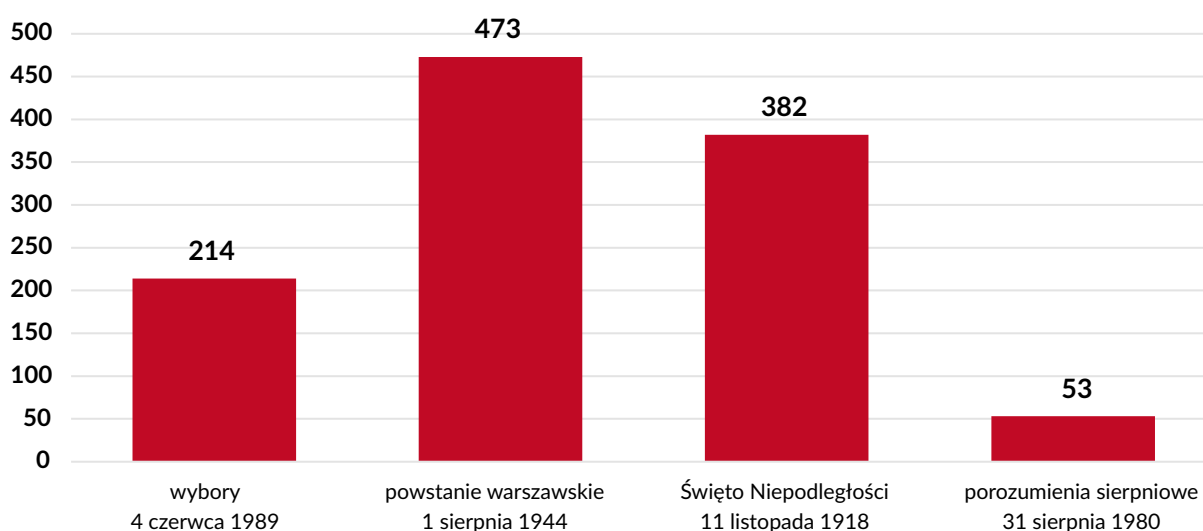
W 2025 r. prasa była w niewielkim stopniu zainteresowana rocznicą pierwszych częściowo wolnych wyborów. Na 245 analizowanych wydań gazet i czasopism⁵ z okresu od 30 maja do 8 czerwca tylko 26 zawierało wzmianki o rocznicy, a jedynie 4 artykuły znalazły się na stronach tytułowych.

Większość (12) publikacji ukazała się 4 czerwca, 5 artykułów (głównie opisów obchodów) opublikowano kolejnego dnia. W pozostałe dni objęte badaniem ukazywały się pojedyncze teksty. Najwięcej tekstów (po 3) opublikowanych zostało w prasie pomorskiej i małopolskiej.

W 2025 r. rocznica pierwszych częściowo wolnych wyborów parlamentarnych miała miejsce w tygodniu następującym po drugiej turze wyborów prezydenckich, które w dużej mierze zdominowały przestrzeń medialną. Być może więc na pisanie o historii zabrakło miejsca na szpaltach. Rocznicą 4 czerwca mogłaby jednak potencjalnie stanowić atrakcyjny kontekst historyczny dla materiałów dotyczących aktualnej sytuacji politycznej. Z tej możliwości skorzystał tylko jeden autor (Jacek Zalewski), przygotowując dwa teksty do „Pulsu Biznesu”.

Relatywnie niewielkie zainteresowanie medialne tą rocznicą nie jest wyjątkowe. W 2024 r. – w 35 rocznicę wyborów – w bazie Instytutu Monitorowania Mediów znalazło się 214 publikacji, w których wzmiankowane są wybory z 4 czerwca 1989 r. Dla porównania powstania warszawskiego dotyczyło 473 publikacji, Święta Niepodległości 382, a porozumień sierpniowych 53.

Wykres 1. Łączna liczba publikacji dotyczących rocznicy 4 czerwca 1989 w 2024 r., w kontekście porównywalnych wydarzeń

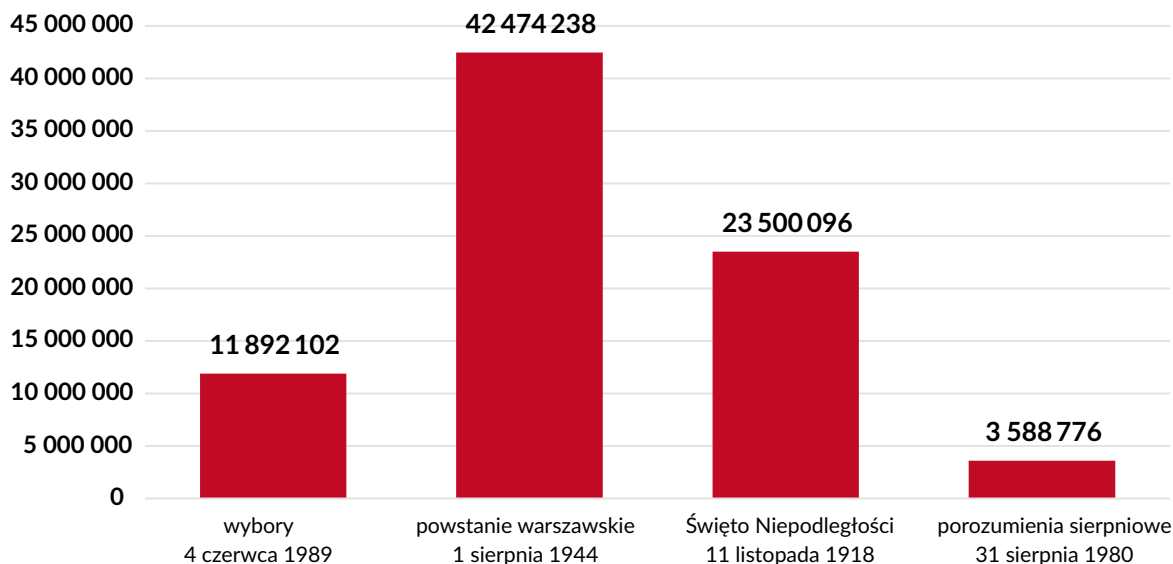

Źródło: Smartscope/NCK, opracowanie własne na podstawie danych IMM.

⁵ Zob. Aneks.

Znacząco mniejszy niż w przypadku powstania warszawskiego i Święta Niepodległości był także zasięg publikacji.

Wykres 2. Zasięg publikacji dotyczących rocznicy 4 czerwca 1989 r. w 2024 r., w kontekście porównywalnych wydarzeń

Źródło: Smartscope/NCK, opracowanie własne na podstawie danych IMM.

Treść artykułów

Wydźwięk emocjonalny tekstów dotyczących rocznicy 4 czerwca 1989 r. jest w większości neutralny (czysto faktograficzny) lub pozytywny. Tylko 2 teksty można zakwalifikować jako głosy krytyczne. Dotyczą one współczesnych podziałów społecznych i politycznych, w tym także podzielonej pamięci o wydarzeniach z okresu końca komunizmu.

Spośród analizowanych artykułów dotyczących rocznicy 4 czerwca, najwięcej (9) miało charakter czysto faktograficzny: było to przywołanie wydarzeń sprzed trzydziestu sześciu lat. Po 7 tekstów odnosiło wydarzenia historyczne do rozważań o aktualnych kwestiach społecznych i politycznych oraz omawiało obchody rocznicy. Najmniej (3) przedstawiało interpretacje historii. Te kategorie nie są rozłączne (teksty mogły zostać zakwalifikowane do więcej niż jednej z nich).

Ze względu na niewielką liczbę tekstów ilościowa analiza treści nie byłaby adekwatna. Warto jednak przywołać przykłady pokazujące możliwe sposoby współczesnego odniesienia do wydarzeń z 1989 r.

Faktografia historyczna (9 publikacji)

Znacząca część tekstów jest bardzo krótka (ma charakter wpisu w kalendarium) i w zwięzły sposób przypomina wydarzenia. Dla przykładu, w „Gazecie Krakowskiej” z 4 czerwca 2025 r. można przeczytać, że tego dnia w Polsce „odbyła się I tura pierwszych po II wojnie światowej

częściowo wolnych wyborów do Sejmu i całkowicie wolnych do Senatu, zakończonych zwycięstwem obozu «Solidarności».

Czasem pojawiają się bardziej rozbudowane materiały, w których przedstawiona jest interpretacja wydarzeń lub odniesienia do historii lokalnej. W „Super Expressie” z 2 czerwca obszernie przedstawione zostały przygotowania do wyborów, a samo głosowanie opisane było jako referendum nad przyszłością Polski. Artykuł ma wydźwięk neutralny i faktograficzny, nawet pomimo wykorzystania typowych dla narracji tabloidowej określeń silnie nacechowanych emocjonalnie („skandaliczne zmiany”, „drużyna Lecha”, „sabotaż prawniczy”). Wyraźnie akcentuje zderzenie dwóch światów: starego systemu z nowym światem opozycji, młodzieży, wolnego i zaangażowanego społeczeństwa.

Ilustracja 1. Materiał dotyczący rocznicy 4 czerwca w „Super Expressie”

*Nie wybory, lecz referendum 4 czerwca 1989 – symboliczny początek końca komunizmu w Polsce, „Super Express” (2 czerwca 2025).
 Foto Jan Bogacz/PAP, Grzegorz Togiński/PAP, Leszek Jerzy Pękalski/PAP (2), Stanisław Gawliński/PAP*

Z kolei w „Expressie Bydgoskim” przypomniany został przebieg wyborów w Bydgoszczy. Autor opisuje „parodię wyborczą” w PRL jako mechanizm pozornej demokracji, w której wyniki były ustalane z góry. Sam tytuł (*Trzy mandaty z klucza dla PZPR, a dwa dla ludu*) oraz użyte określenia („parodia”, „cyrk”) nadawały tekstowi ton prześmiewczy wobec systemu politycznego PRL. W centrum tekstu znalazła się sytuacja w Bydgoszczy jako przykład skali zmian: po raz pierwszy kandydaci opozycji mogli liczyć na realne poparcie i zwycięstwo.

Teksty z tej kategorii napisane są w tonie zasadniczo neutralnym, ograniczają się do przywołania faktów i – niekiedy – podkreślenia znaczenia wydarzeń dla dalszej historii Polski.

Obchody rocznicy (7 publikacji)

Teksty dotyczące obchodów w największym stopniu pozwalają dostrzec, jakie wartości łączy się w dyskursie publicznym z rocznicą pierwszych częściowo wolnych wyborów. W analizowanych dziennikach i czasopismach wspomniano 6 przykładów obchodów rocznicy 4 czerwca.

Odbływały się w:

- ◆ Gdańsku: odznaczenie Lecha i Danuty Wałęsów, Adama Michnika oraz Pawła Adamowicza Odznaką Solidarności i Praw Człowieka w ramach obchodów organizowanych przez Europejskie Centrum Solidarności („Gazeta Wyborcza Gdańsk” z 5 czerwca);
- ◆ Katowicach: *flash mob* na Rynku („Dziennik Zachodni” z 5 czerwca);
- ◆ Kielcach: spotkanie w urzędzie miasta („Echo Dnia” z 5 czerwca);
- ◆ Krakowie: polonez na Rynku Głównym („Dziennik Polski” z 5 czerwca);
- ◆ Lublinie: piknik w szkole budowlanej, łączący celebrację rocznicy pierwszych częściowo wolnych wyborów z rocznicą koronacji Bolesława Chrobrego („Gazeta Lubuska” z 3 czerwca);
- ◆ Opolu: obchody Dnia Wolności i Praw Obywatelskich („Nowa Trybuna Opolska”, 5 czerwca);
- ◆ Toruniu: koncert w Dworze Artusa („Nowości Dziennik Toruński” z 4 czerwca).

Najwięcej uwagi poświęcono obchodom w Gdańsku, organizowanym przez ECS. „Gazeta Wyborcza” obszernie podsumowywała wydarzenia, opisując ideę stojącą za odznaczeniem i treść przemówień. W tekście podkreślono znaczenie zaangażowania społecznego, konieczność budowania przyszłości Europy na wartościach solidarności i demokracji oraz wyrażono krytykę wobec współczesnych zagrożeń dla tych wartości (nacjonalizmu, izolacji, podziałów społecznych). Tekst utrzymany był w tonie patetycznym, wskazując na wysoką rangę rocznicy. Na poziomie retorycznym zostało wykorzystane słownictwo silnie wartościujące, nacechowane emocjonalnie: wyrażające uznanie dla „misji społecznej”, ale także niepokój z powodu identyfikowanych zagrożeń („trzeba ratować [wartości demokratyczne] dla nas i dla naszych dzieci”).

W przypadku wydarzeń o charakterze bardziej lokalnym podkreślano znaczenie edukacji historycznej, symboliki obywatelskiego zaangażowania oraz wartości wolnych wyborów. Tak było chociażby w Lublinie, gdzie rocznicę uczczono w szkole budowlanej. Do warstwy ideologicznej obchodów odnosiło się także kieleckie „Echo Dnia”, wskazując na główne cele obchodów organizowanych w urzędzie miasta: podtrzymywanie pamięci, celebrowanie wartości wolności i demokracji. Z kolei w Opolu świętowano Dzień Wolności i Praw Obywatelskich. Wydarzenie miało charakter refleksji – dominowały wspomnienia o walce o wolność, roli opozycji demokratycznej i znaczeniu praw obywatelskich. Wystąpienia lokalnych działaczy i polityków dotyczyły zarówno historycznego znaczenia 1989 r., jak i współczesnego zagrożenia dla wartości demokratycznych. Pojawiał się ton poważny, podniosły, refleksyjny – artykuł zachęcał do przemyśleń nad wartością wolności w kontekście przeszłości i teraźniejszości.

Ilustracja 2. Zdjęcie z obchodów rocznicy 4 czerwca 1989 r. w Opolu

Wolność mamy w garści i nie zawsze wiemy co z nią zrobić, „Nowa Trybuna Opolska” (5 czerwca 2025).
 Fot. Mateusz Majnusz.

Wspomniane w publikacjach obchody były bardzo różnorodne, ale było ich niewiele i miały niewielki zasięg. Zdecydowanie najbardziej rozbudowane były celebracje gdańskie, mające charakter wyraźnie oficjalny. Pozostałe obchody ograniczały się do pojedynczych działań, czasem organizowanych w przestrzeniach publicznych, ale nie spotykających się z szerszym oddźwiękiem społecznym. Trudno powiedzieć, by kształtował się jakkolwiek szerzej rozpowszechniony sposób celebracji tej rocznicy.

Aktualne odniesienia (7 publikacji)

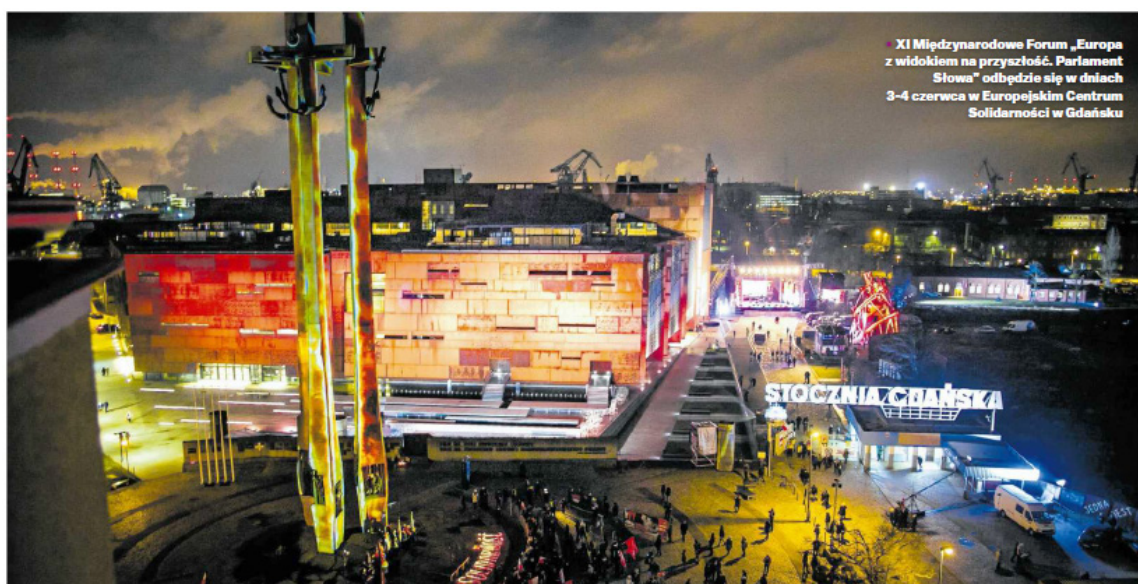
W analizowanych artykułach czasem pojawiały się odniesienia wydarzeń sprzed trzydziestu sześciu lat do aktualnej sytuacji społecznej i politycznej.

Bezpośrednio do bieżącej sytuacji politycznej odnosiły się przede wszystkim dwa teksty opublikowane w „Pulsie Biznesu”: *Rząd 15 października przegrał referendum* (z 3 czerwca) i *Wasz prezydent, nasz premier* (z 4 czerwca), w których wyraźnie powiązano kontekst pierwszych częściowo wolnych wyborów z wyborami z 15 października 2023 r. oraz 1 czerwca 2024 r. W artykułach tych wyraźnie wybrzmiewał ton krytyczny wobec dzisiejszej sytuacji politycznej. Wspomniana w tytule (*Wasz prezydent, nasz premier*) sytuacja polityczna, będąca konsekwencją wyborów 4 czerwca 1989 r., została porównana do współczesnych realiów politycznych (konfliktu premiera Donalda Tuska i wybranego kilka dni wcześniej prezydenta Karola Nawrockiego). Jednocześnie w artykule podkreślono, że „przełomowe wybory miały gigantyczne znaczenie dla gospodarczych dziejów Polski”.

Kilka tekstów przyjmowało szerszą perspektywę, odwołując się do lekcji płynącej z wydarzeń historycznych dla współczesności. We wszystkich tych materiałach wybrzmiewa wizja rocznicy 4 czerwca jako symbolu wartości społeczeństwa obywatelskiego: wolności, demokracji, odpowiedzialności za społeczeństwo.

W „Gazecie Wyborczej” (30 maja) Basil Kerski (dyrektor Europejskiego Centrum Solidarności) i Robert Piaskowski (dyrektor Narodowego Centrum Kultury) wskazywali na powiązanie pamięci o wydarzeniach z czerwca 1989 r. z podstawowymi wartościami społeczeństwa obywatelskiego, kluczowymi dla przyszłości Europy (takimi jak solidarność, wspólnotowość, prawa człowieka, demokracja). Rozmówcy podkreślali symboliczną wartość daty 4 czerwca 1989 r. jako momentu narodzin nowoczesnej demokracji w Europie Środkowo-Wschodniej. Omawiali aktualne zagrożenia dla europejskiej wspólnoty – takie jak nacjonalizm, dezinformacja i populizm – oraz rolę kultury i artystów tworzących narzędzia edukacji, budowania empatii i dialogu społecznego.

Ilustracja 3. Zdjęcie przedstawiające Stocznnię Gdańską, ilustrujące materiał dotyczący obchodów w „Gazecie Wyborczej”

Dzięki obcowaniu z kulturą możemy kształtować społeczne wartości. Jak ważna jest dziś solidarność? Co może dać Europie kultura? „Gazeta Wyborcza Warszawa” (30 maja 2025). Fot. Renata Dąbrowska/ Agencja wyborcza.pl

Prof. Dorota Simonides w wywiadzie dla „Nowej Trybuny Opolskiej” (5 czerwca) wyrażała zaniepokojenie współczesną polaryzacją polityczną, brakiem szacunku i wspólnego celu. Podkreślała wagę tamtego momentu jako przełomowego kroku ku demokracji i wolności. Wspominała atmosferę jedności, współpracy i szacunku między różnymi ugrupowaniami politycznymi. Zwracała uwagę na potrzebę odbudowy społeczeństwa obywatelskiego poprzez edukację, lokalne inicjatywy oraz przykład płynący z życia publicznego. Wywiad towarzyszył artykułowi o podobnym wydźwięku, w którym apelowano o pamięć o przeszłości i aktywność demokratyczną.

Podobnie Joanna Szczepkowska w „Tygodniku Powszechnym” (4 czerwca) wskazywała na współczesne podziały polityczne. Odnosiła się także do własnego doświadczenia transformacji ustrojowej: od entuzjazmu do rozczarowań i lęku, szczególnie wobec nowej rzeczywistości kapitalistycznej i rosnących podziałów społecznych.

Odrębnym przykładem powiązania rocznicy 4 czerwca z aktualnymi kwestiami jest artykuł z „Expressu Ilustrowanego” (4 czerwca) dotyczący rewitalizacji Placu 4 czerwca 1989 r. w Łodzi – brak zainteresowania tym tematem mieszkańców i władz miejskich został porównany do braku zainteresowania samą rocznicą.

Interpretacje historii (3 publikacje)

Najmniej liczna kategoria tekstów obejmuje interpretacje samych wydarzeń historycznych. „Gazeta Wyborcza” (31 maja) zamieściła tekst opisujący pokojowe przejście od dyktatury do demokracji jako nasz narodowy sukces – godny dumy i refleksji. Autor określił ten okres jako współczesne powstanie narodowe, wyjątkowe w historii, bo zakończone sukcesem bez przemocy. Podstawowym celem narracyjnym była obrona tezy, że pokojowe zakończenie konfrontacji między władzą komunistyczną a ruchem „Solidarności” było możliwe dzięki mądrości, rozwadze i współpracy trzech kluczowych aktorów historycznych: Jana Pawła II, Lecha Wałęsy i Wojciecha Jaruzelskiego. Ton tekstu był refleksyjny, wyważony i historyczno-analityczny, z elementami emocjonalnej dumy narodowej, ale bez przesadnego patosu. Kluczowym przesłaniem tekstu była pochwała kompromisu, mądrego przywództwa oraz wspólnej odpowiedzialności.

Ilustracja 4. Archiwalne zdjęcie ilustrujące materiał dotyczący rocznicy 4 czerwca 1989 r. w „Gazecie Wyborczej”

Jak zawarliśmy pokój, „Gazeta Wyborcza Warszawa” (31 maja 2025). Fot. Wojciech Druszcz / Agencja wyborcza.pl.

Z kolei w „Polityce” (4 czerwca) wybory z 1989 r. zostały określone jako bardzo ważne wydarzenie, które jest dzisiaj niesłusznie zapomniane. Jednocześnie jednak, według autora tekstu, pamięć o 4 czerwca jest nieumiejętnie zagospodarowywana: zamiast łączyć, dzieli (przede wszystkim starsze pokolenia) lub nie wywołuje silniejszych emocji (w przypadku pokoleń Millenialsów i Gen Z). W artykule omówione zostały sposoby celebracji rocznicy 4 czerwca w roku bieżącym oraz w ostatnich latach. Podkreślono, że dotychczas największe obchody miały miejsce 4 czerwca 2023 r. podczas antyrządowego marszu Donalda Tuska. Skonstatowano, że rocznica dzieli Polaków pod względem poglądów politycznych (dla dzisiejszej partii rządzącej jest bardzo ważna, podczas gdy w Prawie i Sprawiedliwości „dominowała narracja, że najpierw doszło do spisku elit w Magdalence”).

„Tygodnik Powszechny” w przywoływanym już wyżej tekście określa jednoznacznie 4 czerwca 1989 r. jako koniec komunizmu i kluczowy moment dla zmiany ustrojowej.

Podsumowanie: obraz rocznicy 4 czerwca 1989 r. w prasie

Z analizy prasy wyłania się obraz 4 czerwca 1989 r. jako rocznicy deklaratywnie ważnej, ale w znacznej mierze zapomnianej. Jest to widoczne w treści artykułów, ale też w ich skromnej liczbie. W tekstach pojawia się przekonanie, że dzień wyborów powinien być świętem, ale obchodów jest niewiele.

Na poziomie interpretacji historii podkreśla się powiązanie pamięci o tych wydarzeniach z wartościami obywatelskimi: wolnością, demokracją, solidarnością, a także rozwagą i odpowiedzialnością. Pod tym względem pamięć o 4 czerwca może odróżniać się od innych wątków pamięci narodowej, w których często wartościuje się brawurę i osobiste poświęcenie. Wyraźnie widoczna jest także tęsknota za narodowym zjednoczeniem, którego symbolem mogłoby być dążenie do ustanowienia w Polsce prawdziwej demokracji. Jednocześnie jednak sam 4 czerwca uznawany jest za datę polaryzującą.

Warto zauważyć, co w analizowanych tekstach się nie pojawia. Pomimo silnie wyrażanego przekonania o podziale postaw wobec wyborów 4 czerwca, perspektywa krytyczna nie jest widoczna w dyskusjach prasowych. Jeżeli więc alternatywne interpretacje tych wydarzeń rzeczywiście istnieją w społeczeństwie, przekładają się na ignorowanie tej rocznicy, a nie wyrażoną wprost krytykę.

ANALIZA DYSKUSJI INTERNETOWYCH DOTYCZĄCYCH ROCZNICY 4 CZERWCA

Badanie prasy papierowej traktowaliśmy jako przybliżenie perspektywy tradycyjnych mediów. Równolegle prowadziliśmy analizę przestrzeni cyfrowej, monitorując aktorów nadających ton publicznym dyskusjom. Badania te zostały zaprojektowane jako komplementarne, w sumie pozwalające uzyskać pełny obraz funkcjonowania rocznicy 4 czerwca w przestrzeni publicznej.

Zastosowanie metod analityki internetowej, NLP oraz autorskiego modelu językowego umożliwiło przeprowadzenie kompleksowej, wielowymiarowej analizy nastrojów, tematów i aktywności wokół rocznicy wydarzeń z 4 czerwca 1989 r., z uwzględnieniem zarówno kontekstu historycznego, jak i bieżącej dynamiki politycznej i społecznej.

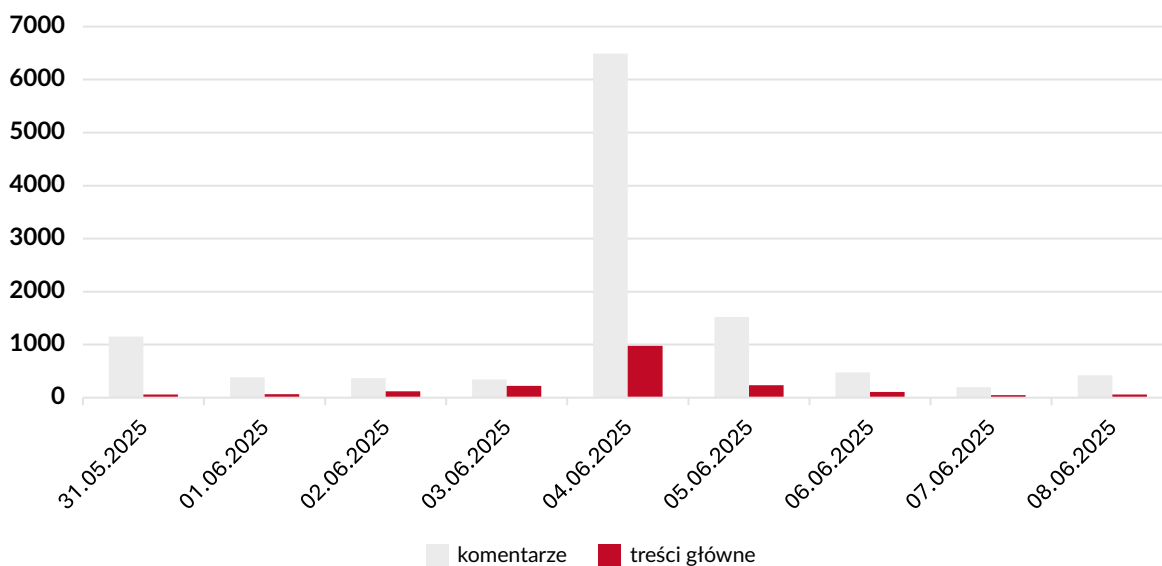
Analiza treści internetowych została przeprowadzona przez zespół Sotrender Research, który odpowiadał za zaprojektowanie metodologii badania, konfigurację procesu zbierania danych, kontrolę jakości oraz realizację analiz ilościowych i jakościowych. Zebrane dane zostały poddane analizie obejmującej m.in. kategoryzację tematyczną wypowiedzi, analizę poziomu zaangażowania użytkowników oraz ocenę zasięgu dyskusji. Analizy te umożliwiły identyfikację głównych wątków debaty, a także ich dynamiki w czasie. Równolegle zastosowano metody sztucznej inteligencji oparte na przetwarzaniu języka naturalnego (NLP), które wspierały eksplorację dużych zbiorów treści oraz porządkowanie dyskusji tematycznych.

Do pogłębionej kategoryzacji tematycznej treści oraz identyfikacji emocji wykorzystano duże modele językowe (LLM), w tym rozwiązanie GPT w wersji 4.0. Cały proces był projektowany, testowany i kontrolowany przez zespół Sotrendera. Zastosowanie dużych modeli językowych miało charakter wspomagający, natomiast kluczowe decyzje analityczne, interpretacja wyników i kontrola jakości pozostawały po stronie zespołu Sotrendera.

Zainteresowanie rocznicą 4 czerwca w internecie

W okresie od 31 maja do 8 czerwca 2025 r. w internecie odnotowano ponad 13 tys. wzmianek odnoszących się do wydarzeń z 4 czerwca 1989 r. Blisko 2 tys. z nich stanowiły treści główne (posty, artykuły, wpisy w mediach społecznościowych, blogach oraz materiałach wideo), natomiast pozostałe ponad 11 tys. to komentarze użytkowników, będące reakcją na opublikowane treści. Zdecydowany szczyt aktywności przypadł na sam dzień rocznicy – 4 czerwca – kiedy to opublikowano ponad 7 tys. wzmianek.

Wykres 3. Liczba wzmianek dotyczących rocznicy 4 czerwca w internecie w okresie od 31 maja do 8 czerwca 2025 r.

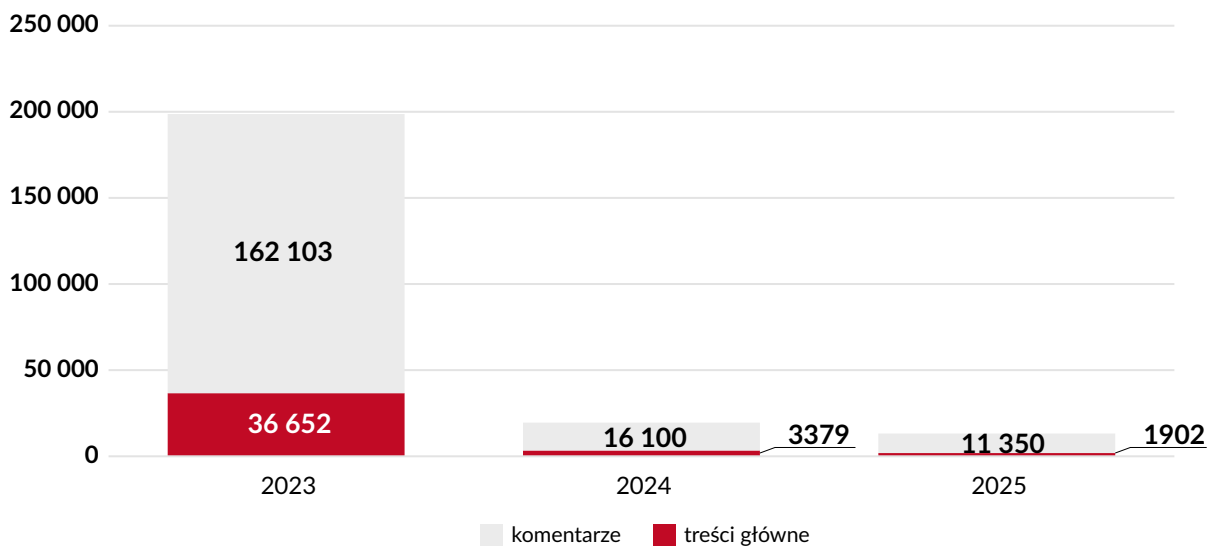
Źródło: Sotrender/NCK.

Dla porównania, w 2020 r. w analizie dyskusji internetowych dotyczących Święta Niepodległości uwzględniono 714 tys. wzmianek. Z kolei w analizie dotyczącej setnej rocznicy bitwy warszawskiej 1920 r. – 63 464 wzmianki⁶. Rocznicie historyczne mają więc potencjał, by generować znacznie większe zaangażowanie wydawców i użytkowników. Trzeba oczywiście wziąć pod uwagę charakter tych rocznic: 11 listopada to główne święto państwowe, a wzmianki dotyczące bitwy warszawskiej zbierane były w setną rocznicę wydarzeń. Obie te okoliczności mogły wpłynąć na skalę zainteresowania.

Rekordową liczbę wzmianek dotyczących 4 czerwca 1989 odnotowano w 2023 r., w związku z marszem 4 czerwca organizowanym przez Platformę Obywatelską. Już rok później liczba wzmianek spadła ponad dziesięciokrotnie, a w 2025 r. zmniejszyła się o kolejne kilka tysięcy. W 2025 r. dyskusja o pierwszych częściowo wolnych wyborach została częściowo przesłonięta przez odbywające się 1 czerwca wybory prezydenckie, które zdominowały debatę publiczną.

⁶ A. Głowacki, A. Bąk, A. Kępińska, Z. Maciejczak-Kwiatkowska, R. Wiśniewski, *Praktyki pamięci...*, op. cit., s. 168.

Wykres 4. Liczba wzmianek dotyczących rocznicy 4 czerwca w internecie w latach 2023–2025

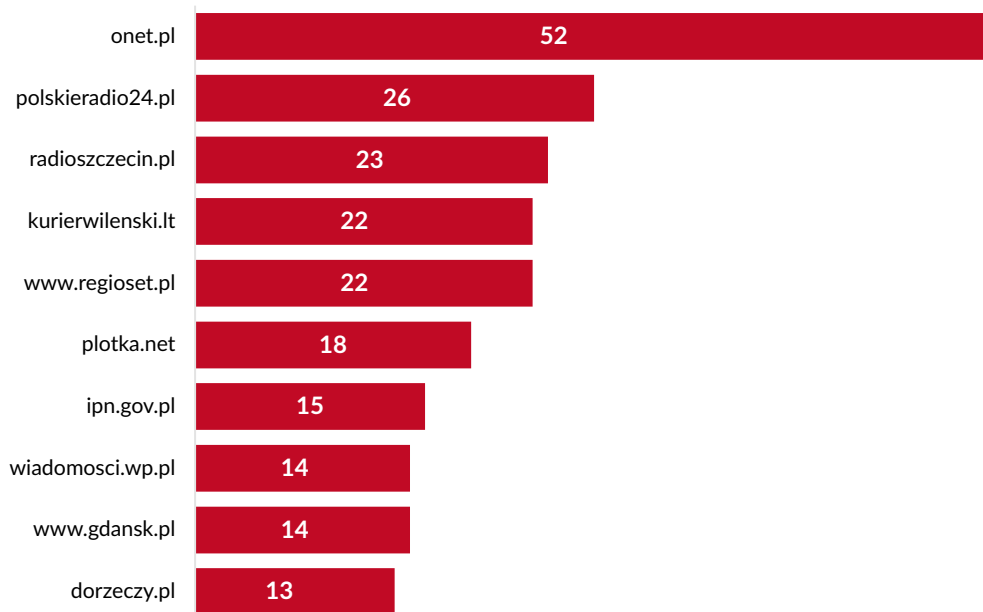

Źródło: Sotrender/NCK.

Największą liczbę treści głównych – blisko 1 tys. – opublikowano na portalach internetowych, zarówno w lokalnych serwisach miejskich, jak i ogólnokrajowych mediach informacyjnych. Świadczy to o istotnej roli tradycyjnych wydawców internetowych w kształtowaniu narracji wokół rocznicy oraz o tym, że to właśnie ich publikacje stanowiły główny punkt odniesienia dla dyskusji toczących się w mediach społecznościowych.

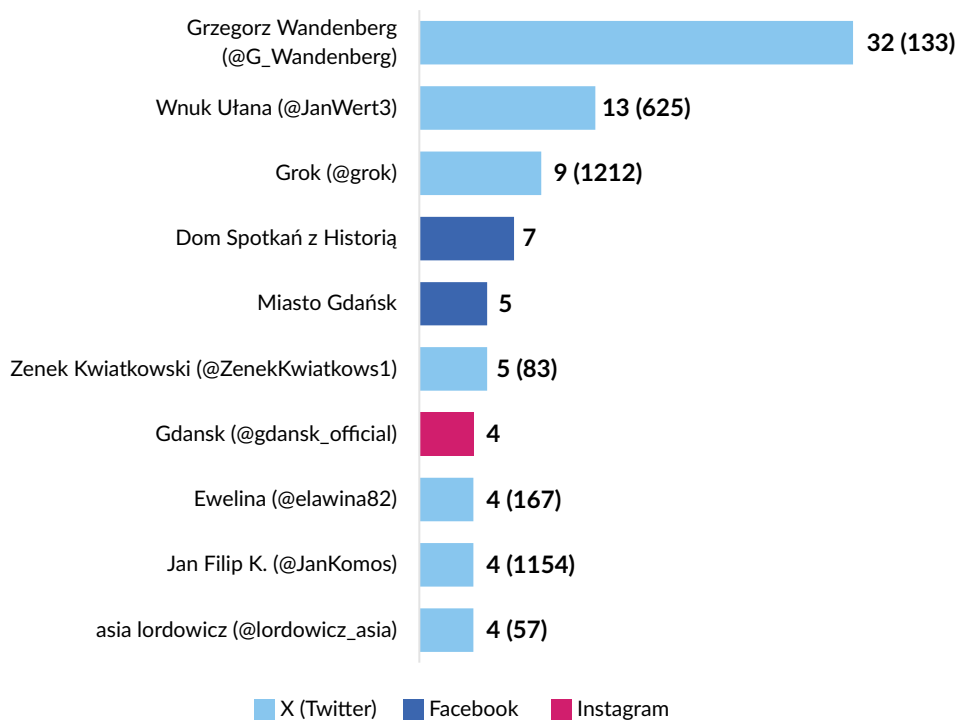
Najwięcej artykułów poświęconych tematyce pierwszych częściowo wolnych wyborów z 1989 r. opublikowano na portalu Onet – łącznie 52 materiały redakcyjne. Największą aktywnością w mediach społecznościowych wykazywały się profile na platformie X (daw. Twitter). Posty te jednak charakteryzowały się zwykle niskim zasięgiem i nie wywołały szerszego zaangażowania ani dyskusji.

Wykres 5. Liczba wzmianek dotyczących rocznicy 4 czerwca 1989 r. w internecie według źródła (portale internetowe)

Źródło: Sotrender/NCK.

Wykres 6. Liczba wzmianek (i wyświetleń) treści dotyczących rocznicy 4 czerwca 1989 r. w internecie według źródła (media społecznościowe)

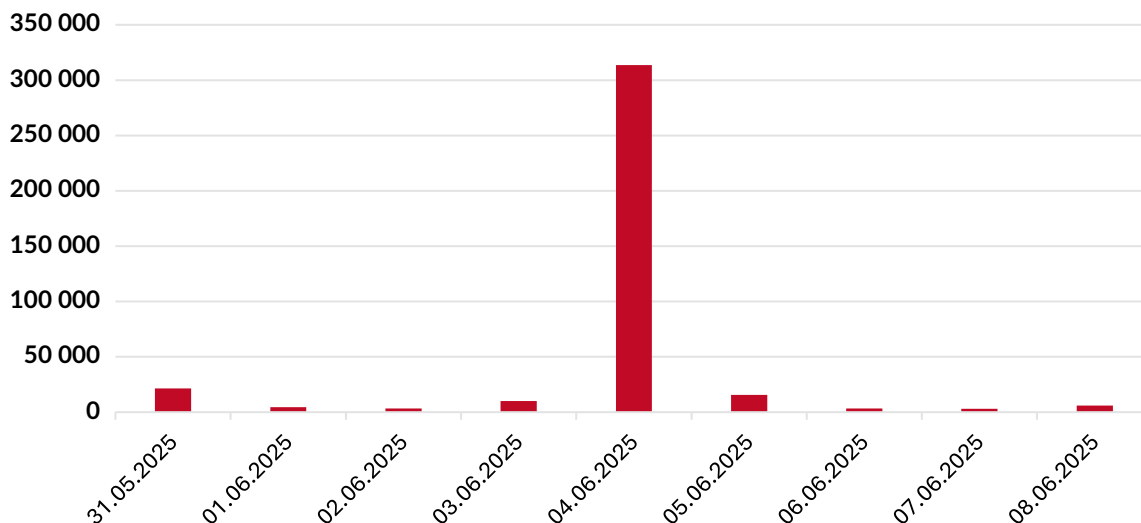

Źródło: Sotrender/NCK.

Najbardziej angażujące treści

Najwyższy poziom zaangażowania użytkowników odnotowano 4 czerwca – w rocznicę wyborów z 1989 r. To właśnie tego dnia pojawiła się największa liczba wzmianek, a publikowane treści generowały szczególnie wysokie wartości wskaźnika Interactivity Index.

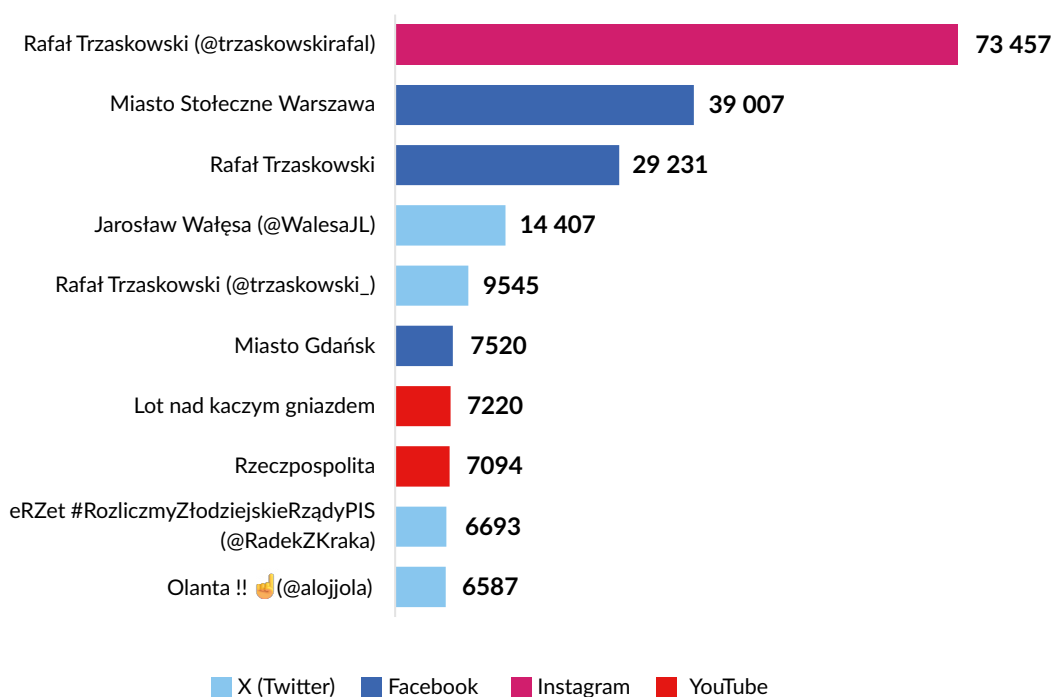
Wykres 7. Zaangażowanie użytkowników generowane przez treści dotyczące rocznicy 4 czerwca 1989 w okresie od 31 maja do 8 czerwca 2025 r.

Źródło: Sotrender/NCK.

Zdecydowanie największe zaangażowanie użytkowników wywoływały treści udostępniane przez Rafała Trzaskowskiego. Do najbardziej angażujących wzmianek należał jego post opublikowany na Instagramie, który osiągnął wynik Interactivity Index przekraczający 73 tys., co czyni go bezkonkurencyjnym liderem wśród wszystkich analizowanych treści. Trzeba przy tym pamiętać, że Trzaskowski był jednym z kandydatów w drugiej turze wyborów prezydenckich, które odbyły się 1 czerwca, a więc na początku analizowanego okresu. Co prawda posty dotyczące rocznicy 4 czerwca ukazały się już po ogłoszeniu jego przegranej, ale medialna widoczność kandydata w tym okresie na pewno przyczyniła się do zaangażowania użytkowników.

Wykres 8. Zaangażowanie użytkowników generowane przez treści w mediach społecznościowych dotyczące rocznicy 4 czerwca 1989 r., według źródła

Źródło: Sotrender/NCK.

Wysokie zaangażowanie wygenerowały również publikacje zamieszczone na Facebooku – zarówno na oficjalnym profilu Rafała Trzaskowskiego, jak i na stronie Miasta Stołecznego Warszawa. Oba źródła konsekwentnie budowały przekaz wokół rocznicy, łączyąc historyczne odniesienia z aktualnym kontekstem społecznym i politycznym, co znacząco wpłynęło na skalę interakcji użytkowników. Przekaz ten budowany był wokół 4 czerwca jako Święta Warszawy. Nie była to jednak narracja konkurencyjna wobec pamięci o pierwszych częściowo wolnych wyborach, ale komplementarna wobec nich. Profil prezydenta miasta i oficjalne profile stolicy starały się budować spójny przekaz łączący rocznicę 4 czerwca, Święto Warszawy oraz nowe inwestycje realizowane w centrum miasta.

Ilustracja 5. Post Rafała Trzaskowskiego na Instagramie, wywołujący największe zaangażowanie odbiorców

Źródło: profil Rafała Trzaskowskiego na Instagramie, dostęp 21.11.2025.

Na Facebooku i Instagramie znaczące zaangażowanie wzbudziły także treści udostępniane przez Platformę Obywatelską.

Ilustracja 6. Post Platformy Obywatelskiej na Instagramie dotyczący Dnia Wolności i Praw Obywatelskich

Źródło: profil Koalicji Obywatelskiej na Instagramie, dostęp 21.11.2025.

Z kolei na X (daw. Twitterze) największe zaangażowanie wywoływały materiały odnoszące się wprost do przeszłości, ale jednocześnie wyraźnie wpisujące się w aktualne spory polityczne. Były to posty ilustrowane zdjęciami Lecha Wałęsy i Joanny Szczepkowskiej. To drugie opublikowane zostało 31 maja i ukazywało Szczepkowską w czerwonych koralach, odczytywanych powszechnie jako znak poparcia dla Trzaskowskiego w drugiej turze wyborów prezydenckich. Znaczące zaangażowanie uzyskały także, ponownie, treści publikowane przez samego Trzaskowskiego.

Ilustracja 7. Post Jarosława Wałęsy na X (daw. Twitterze)

Źródło: profil Jarosława Wałęsy (@WalesaJL) na X (daw. Twitter), dostęp 21.11.2025.

Zupełnie inne rodzaje treści wywoływały zaangażowanie na portalu YouTube. Tu wyraźniej zaznaczyły się narracje alternatywne wobec oficjalnego przekazu środowisk liberalnych. Wśród najbardziej angażujących materiałów znalazł się film na kanale „Zakazane historie” pt. *Iluzja*

zwycięstwa. Co naprawdę wydarzyło się 4 czerwca 1989. Odniesienia do rocznicy 4 czerwca pojawiały się także w materiałach dotyczących bieżących wydarzeń politycznych, szczególnie wyborów prezydenckich.

Ilustracja 8. Karta tytułowa filmu *Iluzja zwycięstwa. Co naprawdę wydarzyło się 4 czerwca 1989* na YouTube

Źródło: profil „Zakazane historie” w serwisie YouTube, dostęp 21.11.2025.

Ilustracja 9. Karta tytułowa filmu *Wąłęsa żąda krwi!!! Nie uwierzycie, kto wybiera się do pałacu prezydenckiego* na YouTube

Źródło: profil „Lot nad kaczym gniazdem” w serwisie YouTube, dostęp 21.11.2025.

Na TikToku relatywnie największe zaangażowanie wzbudziły treści analogiczne do Facebooka i Instagrama, przede wszystkim związane z Warszawą. Dość duży zasięg miał także post przypominający, że w Polsce 36 lat wcześniej upadł komunizm.

Analiza hashtagów

Najczęściej używane hashtagów koncentrowały się wokół historycznego charakteru rocznicy 4 czerwca: #4CZERWCA, #SOLIDARNOŚĆ czy #DEMOKRACJA. Jednak największe zaangażowanie użytkowników wywoływały treści odnoszące się do bieżących wydarzeń politycznych, w szczególności do kampanii prezydenckiej 2025 (#WYBORY2025) oraz tematów lokalnych (#NOWECENTRUMWARSZAWY).

Tabela 2. Hashtagi najczęściej występujące i generujące największe zaangażowanie użytkowników

Hashtag	Liczba wystąpień	Hashtag	Zaangażowanie (Interactivity Index)
#4CZERWCA	96	#NOWECENTRUMWARSZAWY	121 197
#SOLIDARNOŚĆ	31	#HISTORIAPOLSKI	16 532
#DEMOKRACJA	28	#WYBORY2025	14 881
#WOLNOŚĆ	23	#4CZERWCA	13 553
#POLSKA	22	#WYBORY1989	10 146
#WARSZAWA	22	#WARSZAWA	7285
#WYBORY	21	#POLSKAPOLITYKA	7239
#WYBORY2025	17	#CZWARTYCZERWCA	7220
#HISTORIAPOLSKI	15	#NAWROCKIPREZYDENT	7220
#POLITYKA	11	#TUSKRZAD	7220

Źródło: Sotrender/NCK.

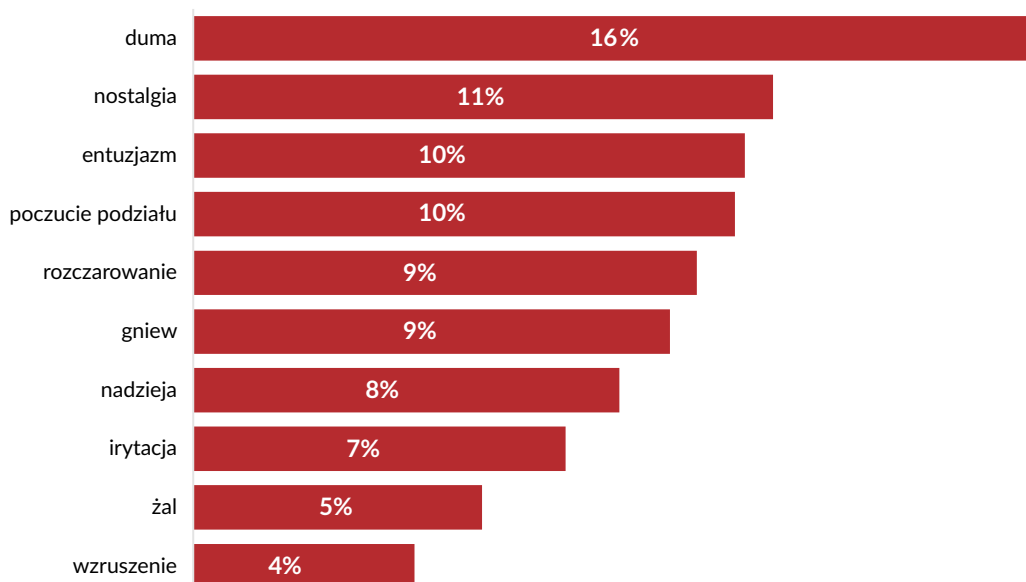
Emocje i wydźwięk treści

Analiza nacechowania emocjonalnego wypowiedzi (tzw. sentymentu) została przeprowadzona z wykorzystaniem autorskiego modelu językowego Sotrendera, opracowanego w latach 2018–2020. Model został opracowany osobno dla języka polskiego i angielskiego i klasyfikuje wypowiedzi na poziomie całych wpisów do trzech kategorii: pozytywnej, neutralnej i negatywnej. Wykorzystuje architekturę głębokich sieci neuronowych i był testowany zarówno na zbiorach akademickich, jak i na rzeczywistych danych pochodzących z mediów społecznościowych. Walidacja modeli potwierdziła ich wysoką skuteczność: dla języka polskiego osiągnięto Accuracy = 0,71, a dla języka angielskiego Accuracy = 0,75. Emocje zostały przypisane przy użyciu modelu GPT 4.1 w oparciu o zamkniętą listę kategorii (emocji), z wykorzystaniem procedury wielokrotnego dopasowywania i douczania. Do jednej jednostki treści mogła być przypisana więcej niż jedna emocja. Z drugiej strony istotna część wypowiedzi nie została przypisana do żadnej emocji.

Najczęściej wyrażaną emocją w **treściach głównych** odnoszących się do wydarzeń z 4 czerwca 1989 r. była duma: pojawiała się w niemal 16% wszystkich analizowanych wypowiedzi.

Niewiele rzadziej występowały: nostalgia, entuzjazm oraz poczucie podziwu – każda z nich była obecna w około 10% treści. Emocje wyraźnie negatywne – rozczarowanie i gniew – pojawiały się w 9% wypowiedzi.

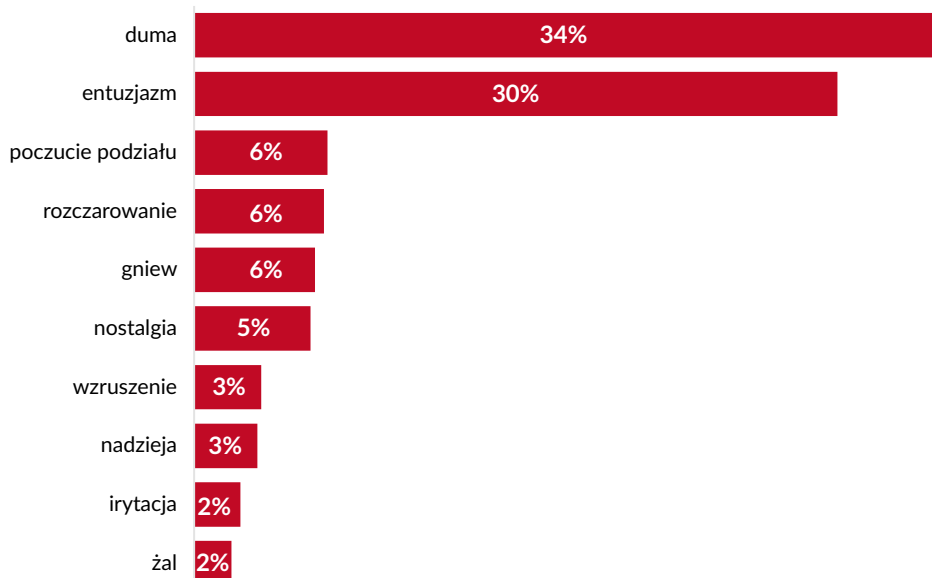
Wykres 9. Emocje: odsetek wzmianek treści głównych

Źródło: Sotrender/NCK.

Analiza rozkładu emocji pod względem zaangażowania użytkowników wskazuje, że największe interakcje generowały treści wyrażające dumę i entuzjazm. Publikacje nacechowane tymi emocjami odpowiadały odpowiednio za 32% i 28% całkowitego zaangażowania wokół tematu rocznicy wyborów z 4 czerwca. Choć mniej liczne, stosunkowo wysokie wartości wskaźnika odnotowano także w przypadku treści wyrażających rozczarowanie i gniew, które (każde oddzielnie) odpowiadały za 7% całkowitego Interactivity Index.

Wykres 10. Emocje: odsetek zaangażowania w treściach głównych

Źródło: Sotrender/NCK.

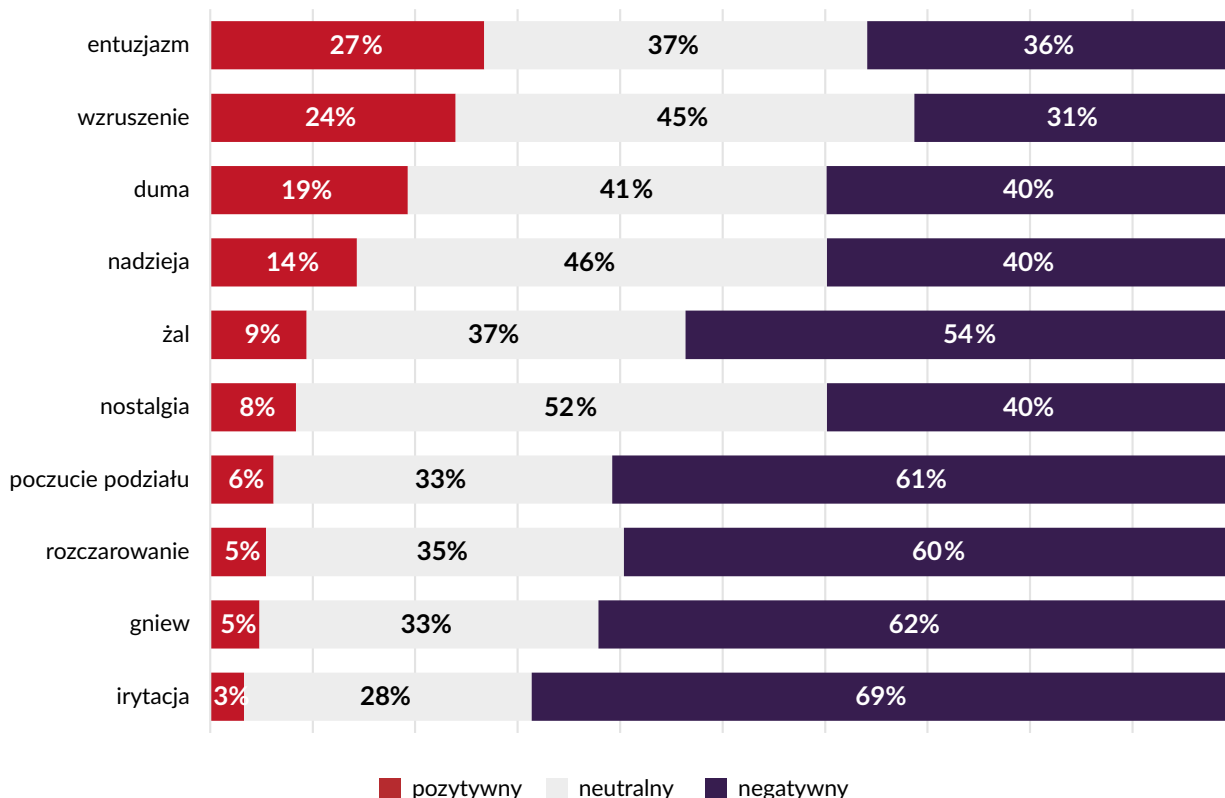
W treściach głównych dominują więc emocje pozytywne, przede wszystkim dumy z historii i wspomnienie entuzjazmu. Rola emocji negatywnych – przede wszystkim rozczarowania i gniewu – jest zdecydowanie mniejsza.

Zupełnie inaczej emocje rozkładają się w **komentarzach** do treści głównych. W sekcji komentarzy dominował sentyment negatywny: rozczarowanie transformacją ustrojową, oskarżenia o zdradę ideałów Solidarności, wskazywanie braku rozliczeń z komunizmem, krytyka elit politycznych oraz poczucie niespełnionych obietnic wolności i sprawiedliwości społecznej.

Co więcej, nawet treści upamiętniające wydarzenia historyczne były interpretowane przez pryzmat aktualnych sporów politycznych, szczególnie przez powiązanie z wyborami prezydenckimi z 2025 r. Rocznicą 4 czerwca stała się pretekstem do ostrej debaty o niespełnionych nadziejach, kontynuacji dawnych układów oraz braku zaufania do współczesnych elit politycznych, co znacząco zdominowało odbiór całościowej narracji.

Dominacja emocji pozytywnych w treściach głównych i negatywnych w komentarzach tworzy obraz niedopasowania przekazu do oczekiwań odbiorców. W praktyce treści główne wyrażające pozytywne emocje często spotykały się z negatywnym odbiorem w komentarzach. W odpowiedzi na przekaz wyrażający dumę czy entuzjazm użytkownicy reagowali wyrażeniem rozczarowania lub gniewu. Może to wskazywać na rozminięcie się emocji w dyskursie oficjalnym z odbiorem społecznym. Trzeba jednak pamiętać, że komentarze użytkowników niekoniecznie wyrażają opinie dominujące w społeczeństwie.

Wykres 11. Emocje wyrażane w treściach głównych a wydźwięk komentarzy do nich

Źródło: Sotrender/NCK.

Klasyfikacja tematyczna

Interesowało nas także to, w jaki sposób opowiada się o rocznicy pierwszych częściowo wolnych wyborów. Wzmianki dotyczące 4 czerwca 1989 r. zostały przyporządkowane do obszarów tematycznych ustalonych przed badaniem. Były to:

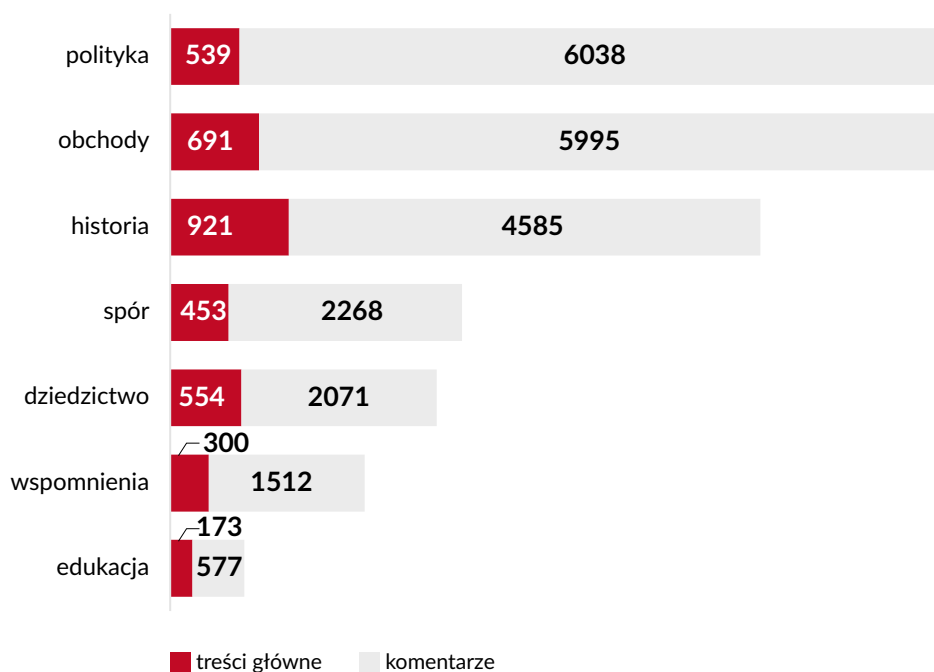
1. obchody (wszelkie formy upamiętniania rocznicy),
2. historia (przebieg i tło wydarzeń historycznych),
3. wspomnienia (narracje indywidualne i zbiorowe),
4. polityka (współczesne odniesienia polityczne),
5. dziedzictwo (ocena skutków i długofalowego wpływu),
6. edukacja (przekaz międzypokoleniowy i kształtowanie świadomości),
7. spór (krytyczne i alternatywne narracje).

Każda wzmianka mogła zostać zakwalifikowana do więcej niż jednego obszaru tematycznego.

Najwięcej publikacji dotyczyło szeroko rozumianej tematyki politycznej oraz obchodów rocznicy 4 czerwca. Każdemu z nich poświęcone było około 6 tys. wzmianek. Niemal 90% z nich stanowiły komentarze użytkowników – te tematy wywoływały największe zaangażowanie.

Z kolei najwięcej spośród treści głównych dotyczyło historii. Ten temat wywoływał jednak mniejsze zaangażowanie odbiorców.

Wykres 12. Liczba wzmianek dotycząca obszarów tematycznych

Źródło: Sotrender/NCK.

Polityka (46% wzmianek)

Najwięcej wzmianek dotyczyło polityki. Wynika to z dwóch czynników: bliskości terminu wyborów prezydenckich, a także generalnej tendencji do wiązania pamięci o transformacji ustrojowej z bieżącymi sporami politycznymi. Tegoroczna rocznica została przyćmiona przez atmosferę powyborczych napięć po wygranej Karola Nawrockiego i minimalnej porażce Rafała Trzaskowskiego. Wiele wpisów podkreślało pogłębiający się podział społeczny, poczucie rozczarowania, a także kontrast pomiędzy euforią z 1989 r. a emocjami współczesnymi. Co jednak znaczące, wielu komentatorów za najlepszy sposób świętowania 4 czerwca uznało marsz z roku 2023, a więc wydarzenie jednoznacznie partyjne.

Ton wypowiedzi politycznych jest silnie spolaryzowany i nacechowany emocjonalnie. Przeważają uczucia ironii, goryczy, sarkazmu, ale również nostalgii i żalu. W komentarzach często obecny jest historyczny patos – odwołania do „końca komunizmu” przeplatają się z cyniczną oceną teraźniejszej sceny politycznej i jej przedstawicieli. Wśród dominujących emocji pojawiają się żal, poczucie wyższości, frustracja, a niekiedy nawet otwarta pogarda wobec przeciwników politycznych i elit.

Treści polityczne odnoszące się do rocznicy 4 czerwca można przyporządkować do jednego z trzech nurtów:

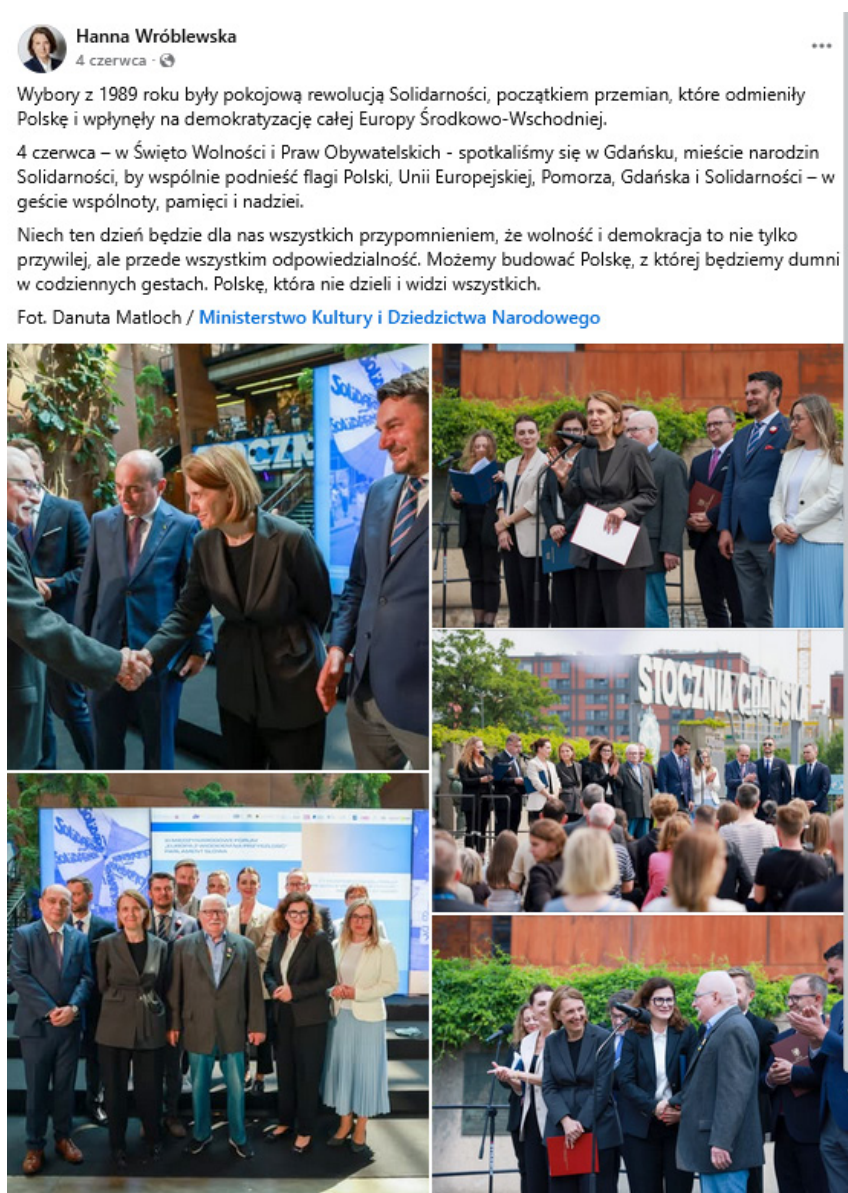
- ◆ opowieści o pamiętnym zwycięstwie demokracji, odnoszącej się do Solidarności, wyborów 1989 i pokojowej transformacji; narracja ta często naznaczona jest jednak rozgoryczeniem, przekonaniem, że to dziedzictwo zostaje zaprzepaszczone;
- ◆ opowieści o zdradzie i kompromisie: silny jest nurt negujący pozytywny mit Okrągłego Stołu i promujący narrację o zdradzie elit;
- ◆ metanarracji o polaryzacji i podziałach społecznych; widoczne jest przy tym marzenie o społeczeństwie zjednoczonym wokół wartości (cenionych przez piszących).

Obchody 4 czerwca (45% wzmianek)

W tej kategorii zostały sklasyfikowane wszystkie treści odnoszące się do obchodów rocznicowych, lokalnych i ogólnopolskich.

Podobnie jak w przypadku materiałów prasowych, informacji o obchodach często towarzyszył komentarz o charakterze społeczno-politycznym. Dość często podkreślano przełomowy charakter 4 czerwca 1989 r. w skali Polski i całej Europy Środkowo-Wschodniej. Zwracano też uwagę na obowiązek pielęgnowania wartości demokratycznych, budowania społeczeństwa opartego na dialogu, a także na wartość odpowiedzialności. Podkreślano, że data 4 czerwca budzi wspomnienia, ale jest też wezwaniem do refleksji nad stanem obecnej demokracji. Pojawiały się również głosy wyrażające rozczarowanie niewielką skalą obchodów.

Ilustracja 10. Post Hanny Wróblewskiej dotyczący obchodów rocznicy 4 czerwca w Gdańsku

Źródło: profil Hanny Wróblewskiej na Facebooku, dostęp 21.11.2025.

Wzmianki z tej kategorii utrzymane są zazwyczaj w tonie podniosłym, czasem nostalgicznym. Pojawia się też refleksja nad obecną atmosferą społeczną i polityczną.

Głównymi emocjami są duma (27% wpisów) i entuzjazm (21%), a w mniejszym stopniu także nostalgia (13%), nadzieja (13%) oraz wzruszenie (7%).

Przy okazji wzmianek o obchodach pojawiają się również odniesienia do niejednoznaczności tej historii. Z jednej strony pojawia się wdzięczność za koniec komunizmu, zmiany ustrojowe, rozwój samorządności, z drugiej – często negatywnie komentowane są kwestie „niepełnej wolności”, kompromisu z dawnym systemem, braku pełnej dekomunikacji oraz rzekomej kontynuacji wpływów dawnych elit czy podziałów społecznych. Wyraźnie obecna jest też alternatywna narracja, dotycząca „spisku elit w Magdalence”.

Historia (35% wzmianek)

W treściach głównych dominującą narracją historyczną dotyczącą wydarzeń 4 czerwca 1989 r. jest opowieść o końcu komunizmu w Polsce, wskazująca ten dzień jako przełomowy i symboliczny moment początku przemian demokratycznych, które doprowadziły do upadku reżimu i budowy państwa prawa. To także początek drogi zbliżenia z Zachodem, UE i NATO. Kładzie się nacisk na obywatelskość procesu przemian i powiązanie z wartościami takimi jak demokracja i odpowiedzialność. Pojawia się kontekst międzynarodowy, nie tylko w odniesieniu do polskiej polityki zagranicznej, ale także wydarzeń takich jak masakra na Placu Tiananmen.

Ilustracja 11. Post dotyczący historii 4 czerwca 1989 r.

Źródło: profil Adama Pustelnika na Facebooku, dostęp 21.11.2025.

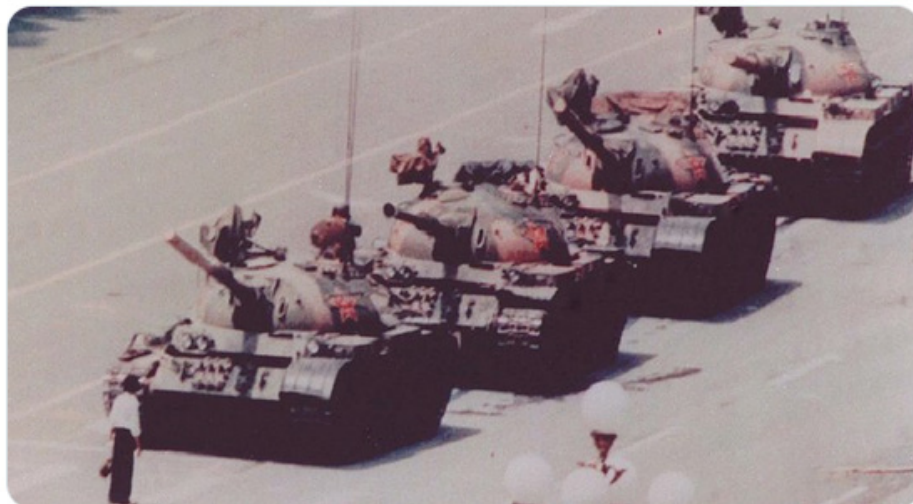
Ilustracja 12. Post na profilu „Historia – Polskie Radio” na portalu X łączący historię 4 czerwca 1989 r. z masakrą na Placu Tiananmen

Historia - Polskie Radio
 @Historia_PR

Kiedy w Polsce tworzyła się demokracja, w Chinach bezwzględnie łamano prawa człowieka, a na ulicach lała się krew demonstrantów. 4 czerwca 1989 roku chińska armia wjechała czołgami na plac Tiananmen w Pekinie, masakrując kilka tysięcy osób. [#komunizm polskieradio24.pl/artykul/114164...](#)

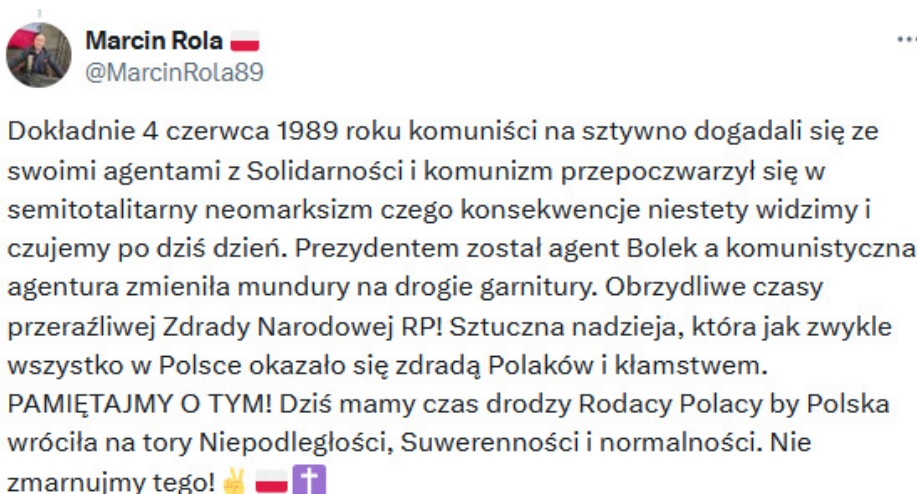

Źródło: profil „Historia – Polskie Radio” na portalu X, dostęp 21.11.2025.

Wypowiedzi są w większości utrzymane w tonie uroczystym, refleksyjnym i pełnym dumy, podkreślając obywatelski charakter tamtych wyborów, ich wpływ na historię nie tylko Polski, lecz także Europy Środkowo-Wschodniej. Ich styl jest zróżnicowany: od wypowiedzi oficjalnych, edukacyjnych, przez relacje osobiste, aż po ostre, czasem emocjonalnie nacechowane posty krytyczne, podające w wątpliwość autentyczność przemiany lub jej skutki.

W kontekście historycznym bardzo wyraźnie obecna jest także kontrnarracja: wątpliwości wobec autentyczności przemiany ustrojowej, podkreślanie ograniczeń wyborów kontraktowych, wpływów dawnych elit, braku rzeczywistego rozliczenia aparatu komunistycznego.

Ilustracja 13. Post Marcina Roli prezentujący kontrnarrację dotyczącą rocznicy 4 czerwca 1989 r.

6:44 PM · 4 cze 2025 · 10,4 tys. wyświetleń

Źródło: profil Marcina Roli na platformie X, dostęp 21.11.2025.

Ze względu na duże zaangażowanie użytkowników i wyraźnie negatywny charakter większości reakcji, większość materiałów zaliczonych do tej kategorii ma wydźwięk negatywny. Widać wyraźną polaryzację narracji: z jednej strony pozytywny obraz, dominujący w treściach głównych, a z drugiej strony kontrnarrację często pojawiającą się w komentarzach.

Spór (17% wzmianek)

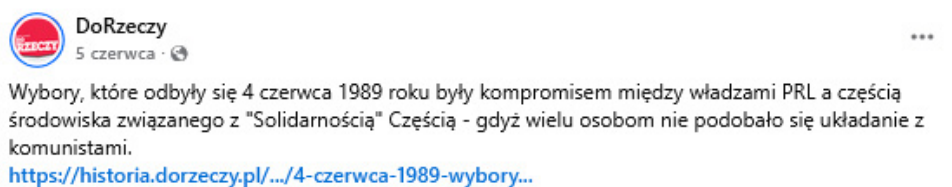
Wiele wzmianek wprost odnosiło się do kontrowersyjności pamięci o 4 czerwca 1989 r. Z jednej strony pojawiają się emocjonalne głosy celebrujące tę datę jako przełom historyczny, początek końca komunizmu i symbol odrodzenia wolności oraz praw obywatelskich Polaków. Z drugiej strony równie wyraźna jest kontrnarracja, która widzi w wyborach kontraktowych przede wszystkim układ elit, zdradę ideałów Solidarności, wyreżyserowane przekazanie władzy

przez komunistów ich własnej, wyselekcjonowanej opozycji i odebranie społeczeństwu szansy na prawdziwą sprawiedliwość dziejową.

Można zidentyfikować co najmniej 4 obszary sporu o rocznicę 4 czerwca:

- ◆ spór o wydarzenia historyczne: czy jest to symbol zwycięstwa wolności i demokracji czy raczej kompromisu, zdrady lub „układu elit”;
- ◆ spór o dziedzictwo transformacji – czy jest to przede wszystkim historia odzyskiwania wolności czy brutalnej walki społecznej, która wiele osób pozostawiła w trudnej sytuacji;
- ◆ spór o teraźniejszość, będący przedłużeniem sporu o interpretację historii; podkreśla się nierozliczenie winnych zbrodni komunistycznych, brak „prawdziwej” rewolucji oraz sugeruje, że obecne podziały i patologie polityczne są produktem tamtego „układu”;
- ◆ spór o świętowanie – czy tę datę należy upamiętniać.

Ilustracja 14. Post na profilu „Do Rzeczy” na Facebooku, pokazujący kontrnarrację dotyczącą wydarzeń historycznych

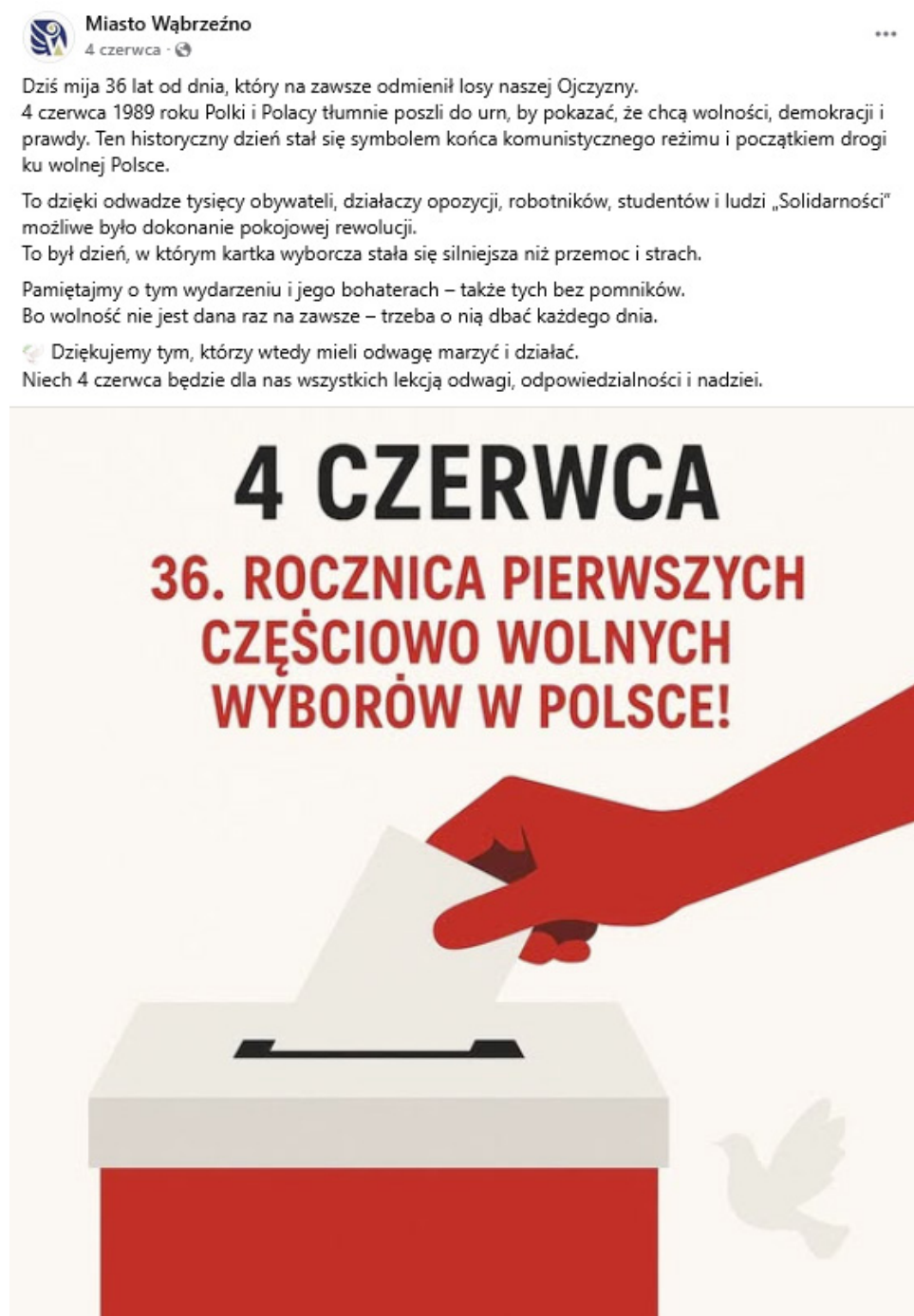
Źródło: profil „Do Rzeczy” na Facebooku, dostęp 21.11.2025.

Dziedzictwo (16% wzmianek)

Wzmianki z tego obszaru tematycznego odnoszą się do pamięci o 4 czerwca 1989 r. jako do lekcji i zobowiązania dla kolejnych pokoleń. Ich autorzy akcentują, że wartości takie jak wolność, prawa obywatelskie i demokracja nie są dane raz na zawsze, lecz wymagają troski, współpracy i dialogu ponad podziałami. Ton wypowiedzi jest głównie podniosły, radosny i celebrujący,

choć często pojawiają się nuty nostalgii, ostrzeżeń („wolności trzeba strzec”) oraz refleksje o współczesnych wyzwaniach: podziałach i kryzysie zaufania do demokracji („wolność raz zdobyta nie jest dana na zawsze”, „demokracja to nie prezent”, „pamiętajmy, że demokracja to nie dar, lecz obowiązek”).

Ilustracja 15. Post na profilu miasta Wąbrzeźno odwołujący się do dziedzictwa rocznicy 4 czerwca 1989 r.

Źródło: profil miasta Wąbrzeźno na Facebooku, dostęp 21.11.2025.

Wspomnienia (11% wzmianek)

Wspomnienia związane z datą 4 czerwca, pojawiające się w przestrzeni publicznej, właściwie nie wnoszą nowych wątków. Można odnieść wrażenie, że są to opowieści całkowicie zgodne z oficjalnymi narracjami, jedynie retorycznie kształtowane przez odniesienie do własnego doświadczenia. Znaczące, że osobiste wspomnienia są zwykle silnie urefleksyjnione, co zbliża je do interpretacji historycznych czy publicystycznych. Relatywnie niewiele pojawia się osobistych wspomnień z tego okresu.

Zazwyczaj doświadczenia osobiste są uzupełnione szerszym odniesieniem. Dominuje poczucie, że świadkowie tych wydarzeń są przede wszystkim „świadkami historii”. Pojawia się więc potrzeba przekazania wiedzy o ważnych wydarzeniach i lekcji z nich młodszemu pokoleniom.

Właściwie jedynym wątkiem, który indywidualne wspomnienia dodają do oficjalnej narracji, jest podkreślenie roli bohaterów drugiego planu – postaci mniej obecnych w kanonicznych narracjach, w tym kobiet, regionalnych opozycjonistów, samorządowców.

Edukacja (4% wzmianek)

Edukacyjny wymiar rocznicy zdominowały działania upowszechniające wiedzę, warsztaty, wystawy, festyny i debaty, skierowane zarówno do młodzieży, jak i dorosłych. Treści prezentują szerokie spektrum narracji na temat pierwszych częściowo wolnych wyborów z 1989 r. – od inicjatyw edukacyjnych, poprzez relacje z obchodów rocznicowych, po namysł nad współczesnym znaczeniem tych wydarzeń dla demokracji, praw obywatelskich i współczesnej kultury politycznej.

Podsumowanie: obraz rocznicy 4 czerwca w dyskusjach internetowych

Wzmianki dotyczące rocznicy 4 czerwca są zauważalne w internecie, chociaż ich skala nie jest bardzo duża. Treści, które pojawiają się na portalach czy w mediach społecznościowych, wywołują reakcję użytkowników – liczba komentarzy w stosunku do materiałów jest relatywnie duża. To pokazuje, że wydarzenia te wywołują zainteresowanie i debatę.

Wyraźnie zaznacza się przy tym rozdźwięk między oficjalną narracją dominującą w treściach głównych a alternatywnymi wersjami pamięci, obecnymi w komentarzach użytkowników. W treściach głównych historia o pierwszych częściowo wolnych wyborach to przede wszystkim opowieść o wartościach – wolności, demokracji i odpowiedzialności. Wiąże się z pozytywnymi emocjami, takimi jak duma (współcześnie) i entuzjazm (wtedy). Wspomnienia z tych wydarzeń często utrzymane są w tonie patetycznym. Z kolei reakcje użytkowników często utrzymane są w tonie zupełnie odmiennym: dominuje w nich poczucie rozczarowania, gniew. Przypomina się trudne strony transformacji, krytykuje ówczesnych aktorów politycznych i ład społeczny, który ukształtował się w okresie potransformacyjnym.

W analizie dyskusji internetowych uwidacznia się potencjał rocznicy 4 czerwca do generowania sporów. Wynika to z dwóch powodów. Po pierwsze same wydarzenia są różnie oceniane

przez różnych aktorów politycznych. Po drugie wydarzenia te łatwo łączy się w dyskursie ze współczesnym kontekstem. Polityka jest najczęściej występującym tematem analizowanych wzmianek, na równi z obchodami rocznicy. Wyprzedza w popularności bezpośrednio odniesienie do historii. Spośród wszystkich treści poddanych analizie największy zasięg miały publikacje Rafała Trzaskowskiego, który jeszcze na początku analizowanego okresu był kandydatem na prezydenta Polski. Wzbudzały one też największe zaangażowanie odbiorców.

Wiązanie rocznicy 4 czerwca z bieżącą polityką może odbywać się na różne sposoby. Z jednej strony możemy obserwować rywalizację narracji, w której wydarzenia z przeszłości wykorzystywane są do atakowania osób wciąż ważnych dla polskiej sceny politycznej. Z drugiej strony dziedzictwo 4 czerwca łączy się z wyzwaniem współczesności, wyciągając lekcję dotyczącą potencjału budowania polityki opartej na dialogu i odpowiedzialnym przywództwie. Łączy się je także z dążeniem do modernizacji, jak w przypadku Święta Warszawy.

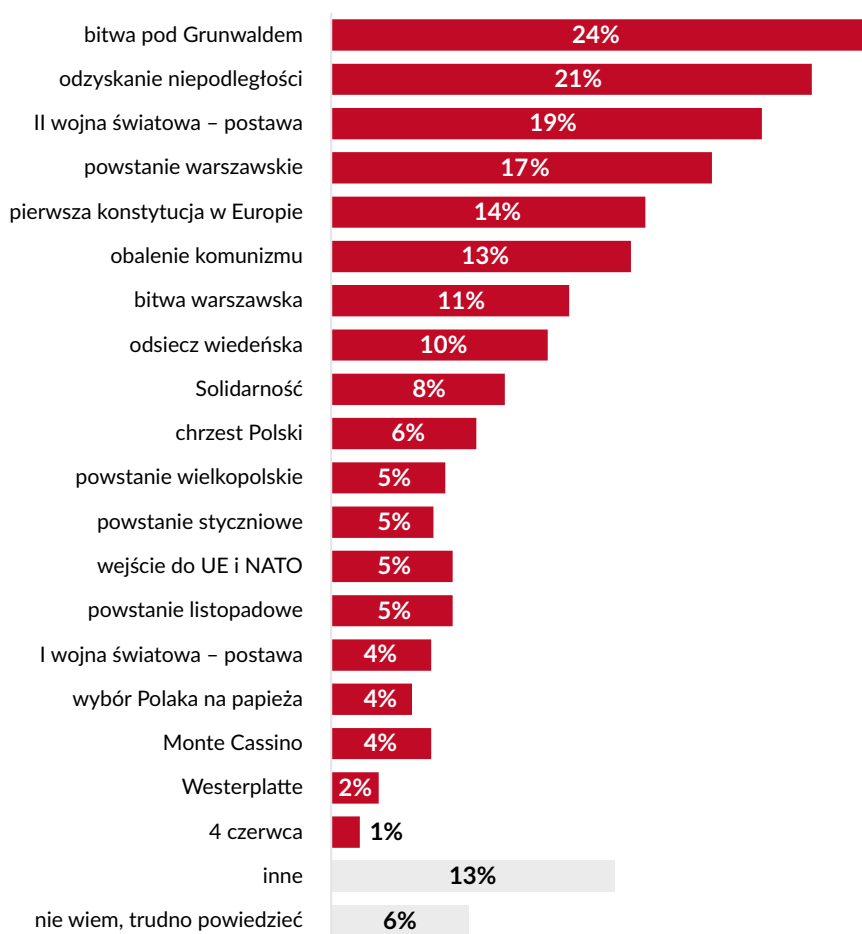
4 CZERWCA 1989 R. W KONTEKŚCIE PAMIĘCI O PROCESIE TRANSFORMACJI USTROJOWEJ

Transformacja na tle innych wydarzeń historycznych

Analiza dyskusji publicznych (na łamach prasy i w internecie) dostarcza wniosków dotyczących tego, w jaki sposób kształtuje się debata, ale niekoniecznie daje wyobrażenie o stosunku Polaków do tej rocznicy. Z tego względu zależało nam, by opis przedstawiony w poprzednich rozdziałach odnieść do wyników badań społecznych. Chcieliśmy przy tym objąć szerszy kontekst pamięci o przemianach ustrojowych. Jak bowiem wynika zarówno z analizy debaty publicznej, jak i wyników badań omawianych niżej, wybory z czerwca 1989 r. nie są wydarzeniem pamiętanym w izolacji, ale jako element złożonego procesu transformacji w Polsce.

Z przeprowadzonego badania sondażowego wynika, że proces obalenia komunizmu stanowi dla części badanych powód do dumy, ale nie zajmuje centralnego miejsca w kanonie naszej pamięci zbiorowej (plasuje się na szóstej pozycji). Ustępuje pod tym względem bitwie pod Grunwaldem, odzyskaniu niepodległości w 1918 r., drugiej wojnie światowej, powstaniu warszawskiemu, a także Konstytucji 3 maja. Obalenie komunizmu za powód do dumy uznaje dokładnie 13% respondentów (pytanie zadawane było tym badanym, którzy zgadzają się, że w historii Polski były takie wydarzenia – 95% ogółu respondentów). Z kolei sam 4 czerwca – wyodrębniony ze względu na cel badania – jako szczególne wydarzenie mogące być powodem do dumy wskazuje 1%.

Wykres 13. Wydarzenia, które mogą być powodem do dumy z historii Polski

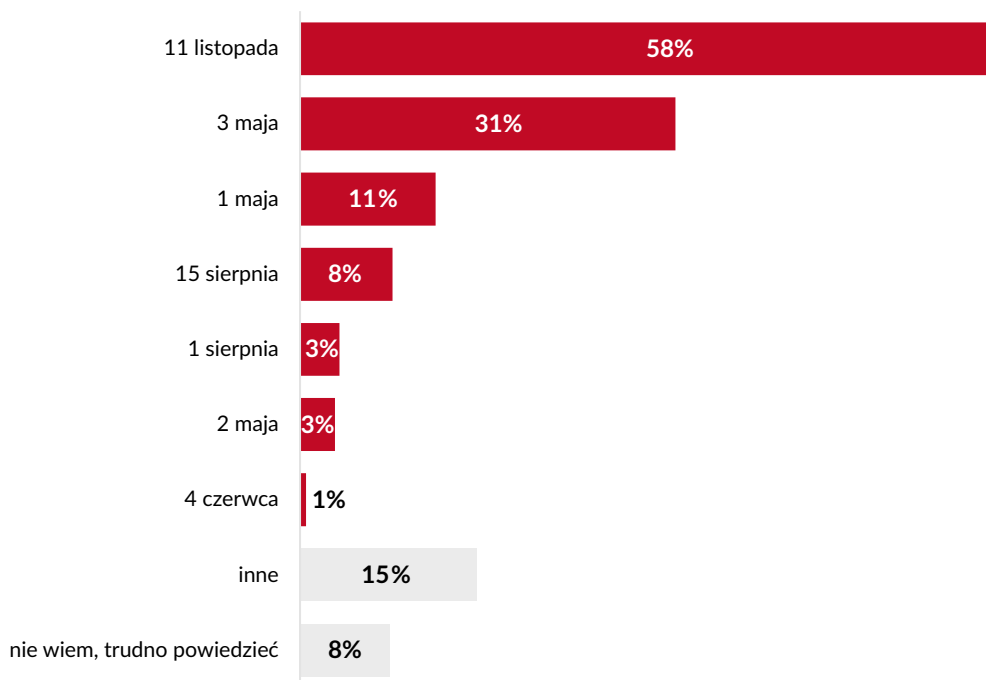
Źródło: NCK/Smartscope, CATI, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Postanowiliśmy przyrzeć się dokładniej temu pytaniu, uwzględniając niektóre czynniki społeczno-demograficzne i zawężając analizę do kwestii najbardziej nas interesujących, czyli obalenia komunizmu oraz 4 czerwca, jednak żaden z czynników – ani wiek, ani wielkość miejscowości zamieszkania, ani preferencje wyborcze – nie różnicował znacząco uzyskanych wyników.

Poprosiliśmy również badanych, aby podzielili się z nami opinią, które ze świąt obchodzonych w Polsce uważają osobiście za najważniejsze. Na podstawie tych odpowiedzi można stwierdzić, że 4 czerwca nie funkcjonuje obecnie w świadomości badanych jako znacząca rocznica. W badaniu sondażowym prawie nikt nie wymienił jej wśród najważniejszych świąt czy dni pamięci obchodzonych w Polsce. Zdecydowanie najczęściej wskazywane były 11 listopada oraz 3 maja. Stan wyjściowy nie wydaje się zatem łatwym punktem startowym – jeśli znaczenie święta miałyby zostać zintensyfikowane, niezbędne wydaje się podjęcie celowych działań w tym zakresie.

Wykres 14. Najważniejsze święta narodowe

Które ze świąt czy dni pamięci obchodzonych w Polsce uważa Pan/Pani osobiście za najważniejsze? Nie chodzi nam tutaj o święta religijne.

Źródło: NCK/Smartscope, CATI, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Znaczenie 4 czerwca w procesie przemian ustrojowych

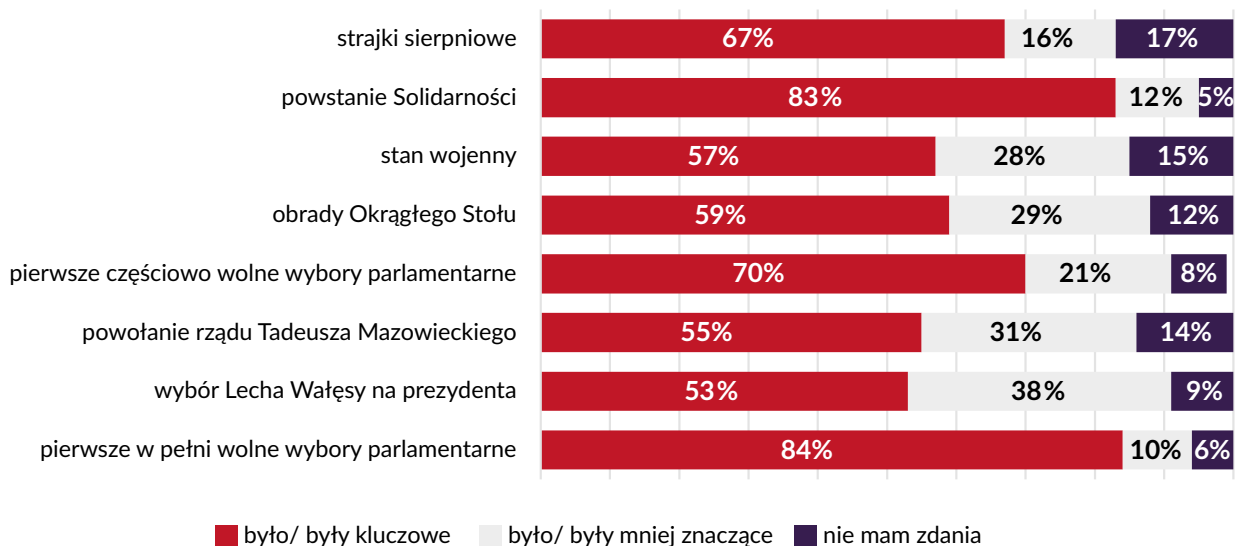
Wypowiedzi osób badanych zebrane w module jakościowym naszego badania wskazują jednoznacznie, że transformacja postrzegana jest jako proces składający się z wielu wydarzeń rozciągniętych w czasie, a nie konkretny moment w historii Polski. Postanowiliśmy zatem sprawdzić, jak badani postrzegają miejsce i wagę daty 4 czerwca w całym procesie przemiany ustrojowej, aby móc lepiej zrozumieć jej znaczenie w kontekście innych wydarzeń składających się na transformację.

W badaniu sondażowym poprosiliśmy respondentów o oszacowanie relatywnej wagi wybranych wydarzeń (uznanych przez nas za znaczące w przebiegu zmiany ustrojowej), to znaczy o określenie, które z nich odegrały kluczową rolę, a które były mniej znaczące. I tak wszystkie wydarzenia, o które pytaliśmy, zostały uznane za kluczowe przez więcej niż połowę badanych, ale częściej niż inne wskazywano powstanie Solidarności (83%) oraz pierwsze wolne wybory parlamentarne (84%).

Pierwsze częściowo wolne wybory znalazły się pomiędzy wydarzeniami wskazywanymi jako bardziej i mniej kluczowe. Wskazywano je rzadziej niż powstanie Solidarności i pierwsze w pełni wolne wybory parlamentarne, ale wyraźnie częściej niż stan wojenny, obrady Okrągłego Stołu, powołanie rządu Mazowieckiego czy wybór Wałęsy na prezydenta. Wybory z czerwca 1989 r. za bardzo znaczące uznało 70% respondentów, nieco więcej niż w przypadku strajków sierpniowych (67%).

Wykres 15. Relatywna waga wybranych wydarzeń z okresu transformacji

Za chwilę przeczytam Panu/Pani listę wydarzeń z okresu transformacji ustrojowej. Najpierw tylko przeczytam listę, proszę uważnie posłuchać. (...) Teraz zapytam o każde z tych wydarzeń. Chciałbym/chciałabym się dowiedzieć, czy uważa je Pan/Pani za kluczowe czy mniej znaczące w porównaniu z innymi.

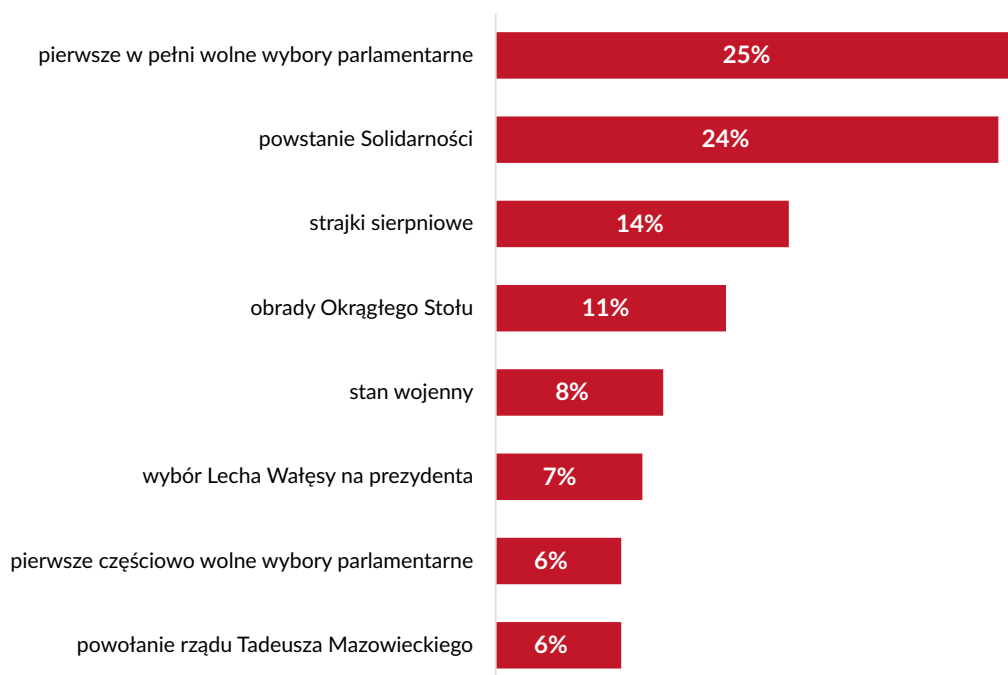

Źródło: NCK/Smartscope, CATI, 4-20 lipca 2025, n = 1000.

Chociaż relatywnie często wybory z 4 czerwca 1989 r. uznawane są za znaczące, bardzo rzadko wskazuje się je jako główne wydarzenie procesu zmian ustrojowych. Gdy badani musieli wskazać tylko jedną odpowiedź, znaczenie 4 czerwca okazywało się znacznie mniejsze. Pierwsze częściowo wolne wybory wskazało jedynie 6% odpowiadających, znacznie mniej niż pierwsze w pełni wolne wybory (25%) czy powstanie Solidarności (24%). To także mniej niż w przypadku obrad Okrągłego Stołu czy stanu wojennego, które rzadziej wskazywane były jako jedno z kluczowych wydarzeń. Pokazuje to, że dla relatywnie szerokiego grona wybory z 1989 r. są wydarzeniem znaczącym, ale nienależącym do najważniejszych. Może to sugerować bardziej obojętny stosunek do tych wydarzeń niż do pozostałych.

Wykres 16. Główne wydarzenie procesu zmian ustrojowych

A które z tych wydarzeń uznałby Pan/ uznałaby Pani za jedno najważniejsze wydarzenie dla przemian ustrojowych w Polsce?

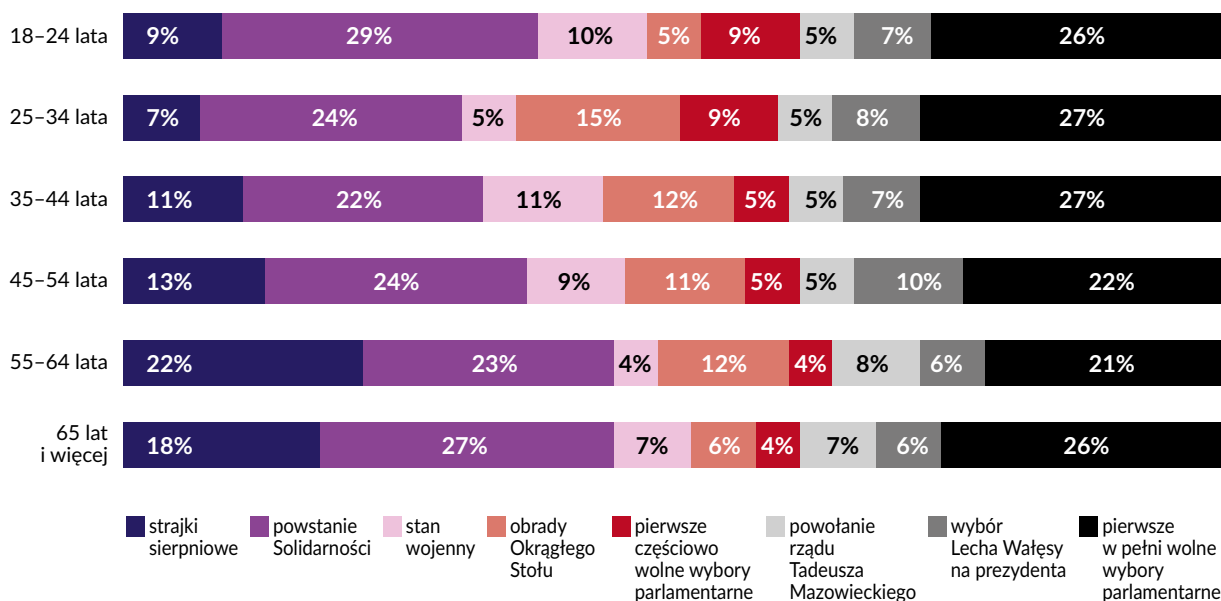

Źródło: NCK/Smartscope, CATI, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Przyjrzelśmy się tym odpowiedziom bliżej pod kątem wieku, miejsca zamieszkania i preferencji wyborczych. Należy jednak podkreślić, że z uwagi na niewielką liczbę wskazań tego wydarzenia operujemy w tym przypadku na niewielkich liczebnościach.

Nieco więcej młodszych osób (poniżej 34 r.ż.) uznawało pierwsze częściowo wolne wybory za najważniejsze wydarzenie transformacji (po 9% na każdą z dwóch najmłodszych grup). W pozostałych przedziałach wiekowych odsetek ten wynosił 4–5%.

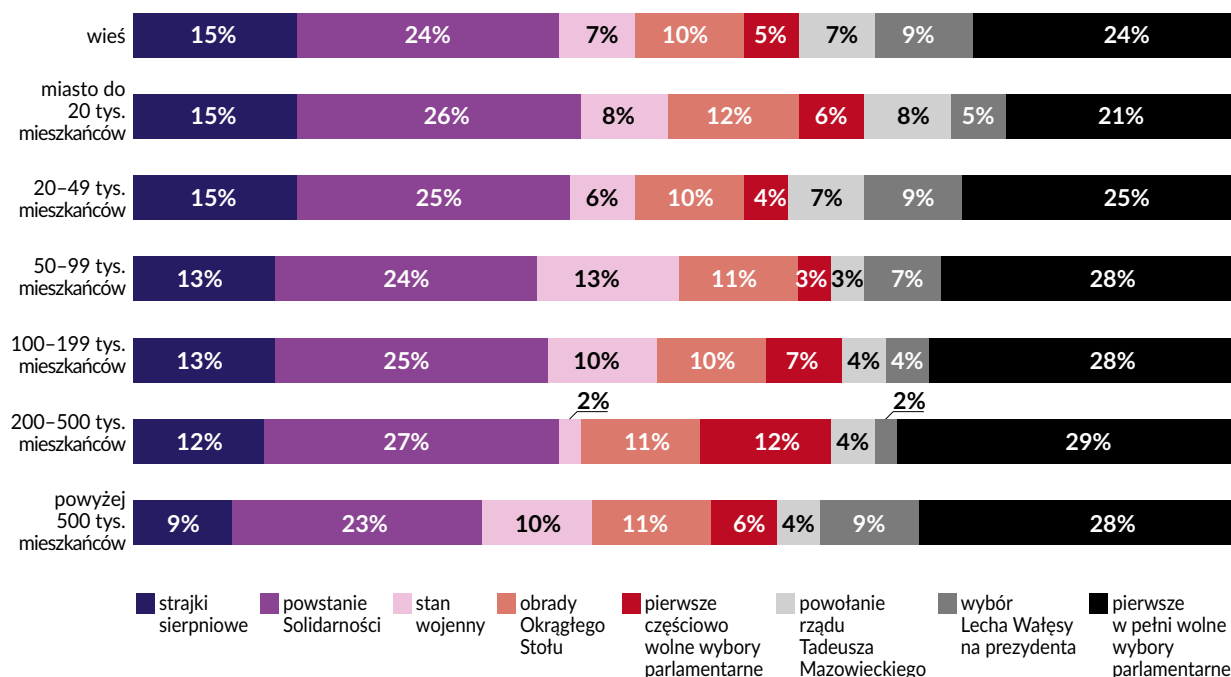
Wykres 17. 4 czerwca jako najważniejsze wydarzenie dla przemian ustrojowych – zróżnicowanie ze względu na wiek

Źródło: NCK/Smartscope, CATI, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Osoby mieszkające w miastach od 200 do 500 tys. mieszkańców nieco częściej niż mieszkańcy innych typów miejscowości wskazywały w tym przypadku pierwsze częściowo wolne wybory (12%). Wyniki pozostałych miejscowości plasowały się pomiędzy 3 a 7%. Nie widać w tym przypadku różnicy pomiędzy wsiami a największymi miastami (odpowiednio: 5% vs. 6%).

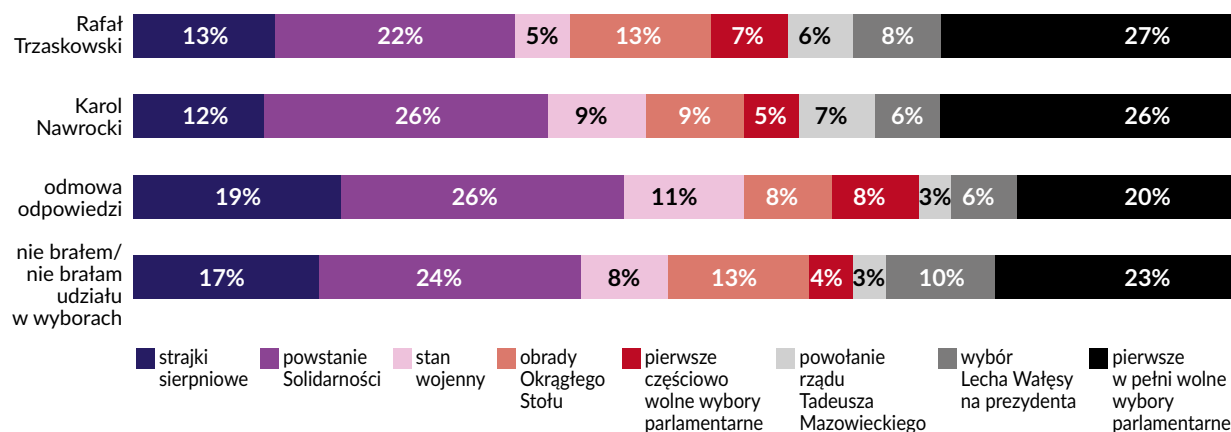
Wykres 18. 4 czerwca jako najważniejsze wydarzenie dla przemian ustrojowych – zróżnicowanie ze względu na miejsce zamieszkania

Źródło: NCK/Smartscope, CATI, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Preferencje wyborcze zdawały się nie mieć w tej ocenie większego znaczenia. Pierwsze częściowo wolne wybory jedynie nieznacznie częściej za najważniejsze wydarzenie uznawali zwolennicy Rafała Trzaskowskiego (7% vs. 5%).

Wykres 19. 4 czerwca jako najważniejsze wydarzenie dla przemian ustrojowych – zróżnicowanie ze względu na preferencje wyborcze

Źródło: NCK/Smartscope, CATI, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Dwie fazy wydarzeń transformacji ustrojowej

Pierwsze częściowo wolne wybory parlamentarne uznawane są więc za ważny, ale niekoniecznie kluczowy element historii transformacji. Aby jednak dokładniej zrozumieć dynamikę uzyskanych odpowiedzi i znaczenie daty 4 czerwca, niezbędne jest przyjrzenie się powodom, dla których respondenci uznawali dane wydarzenie za najważniejsze. Otóż kryteria wyboru wyraźnie dzieliły wydarzenia na dwa zbiory. Z jednej strony mówiono więc o zdarzeniach kluczowych dla rozwoju wydarzeń (strajki sierpniowe, powstanie Solidarności, stan wojenny), z drugiej – o zmianie ustroju i odzyskiwaniu wolności (pierwsze częściowo i w pełni wolne wybory, powołanie rządu Mazowieckiego, wybór Lecha Wałęsy na prezydenta). W przypadku pierwszej grupy istotnym argumentem był także element zrywu społecznego, chociaż nie odgrywał najważniejszej roli. Nieco pomiędzy tymi dwiema grupami sytuują się obrady Okrągłego Stołu – w ich przypadku oba rodzaje argumentów były przywoływane właściwie tak samo często.

Można zatem podejrzewać, że te dwa rodzaje argumentacji wskazują na dwa kluczowe elementy pamięci o transformacji ustrojowej. Są to wydarzenia, które mają dwie wyraźne fazy:

1. ciąg wydarzeń lat 80., prowadzących do upadku systemu komunistycznego; mają one charakter „silnika” zmian i stanowią wyraźny ciąg logiczny, to wizja „mechaniki dziejów”;
2. fazę odzyskiwania wolności, rozpoczętą w 1989 r. (i znacznie krótszą), łączącą się z doświadczeniem wolności.

Pamięć okresu transformacji jest więc pamięcią konkretnej dynamiki społecznej i emocjonalnej: okresu budowania napięcia, a następnie wyzwolenia. Znaczące, że najczęściej wskazywane były dwa wydarzenia reprezentujące oba te nurty pamięci.

Tabela 3. Dwie fazy wydarzeń transformacji ustrojowej w postrzeganiu badanych

Dlaczego akurat to wydarzenie uważa Pan/Pani za najważniejsze? (Trzy najczęściej wskazywane powody)

	1	2	3
strajki sierpniowe (n = 133)	kluczowe dla rozwoju wydarzeń – 43%	zryw społeczny – 34%	zmiana ustroju, wolność – 17%
powstanie Solidarności (n = 237)	kluczowe dla rozwoju wydarzeń – 30%	zryw społeczny – 23%	zmiana ustroju, wolność – 19%
stan wojenny (n = 74)	kluczowe dla rozwoju wydarzeń – 18%	zryw społeczny – 17%	zmiana na lepsze – 9%
obradę Okrągłego Stołu (n = 104)	kluczowe dla rozwoju wydarzeń – 29%	zmiana ustroju, wolność – 28%	zmiana na lepsze – 10%
pierwsze częściowo wolne wybory parlamentarne (n = 56)	zmiana ustroju, wolność – 45%	kluczowe dla rozwoju wydarzeń – 18%	zmiana na lepsze – 9%
powołanie rządu Tadeusza Mazowieckiego (n = 56)	zmiana ustroju, wolność – 30%	przeciwstawienie się komunizmowi – 8%	zjednoczenie narodu – 8%
wybór Lecha Wałęsy na prezydenta (n = 69)	zmiana ustroju, wolność – 30%	zmiana na lepsze – 16%	bohaterska postawa – 11%
pierwsze w pełni wolne wybory parlamentarne (n = 243)	zmiana ustroju, wolność – 59%	przeciwstawienie się komunizmowi – 8%	kluczowe dla rozwoju wydarzeń – 7%

Źródło: NCK/Smartscope, CATI, 4-20 lipca 2025, n = 1000.

Powyższą interpretację wyników ilościowych wzmacniają informacje z jakościowej części badania. 4 czerwca jako wydarzenie należące do „drugiej fazy” historii przemian ustrojowych jest częścią opowieści o wolności i otwieraniu się na nowe możliwości i perspektywy. W wypowiedziach respondentów (szczególnie grup pamiętających ten okres) bardzo często można było usłyszeć, że realnie odczuwali oni dziejące się zmiany. Widzieli zwiększające się możliwości wyboru produktów czy też działań i kierunków na świecie, które mogli zacząć obierać. Spontanicznie określali ten moment jako wychodzenie z ciemności i otwieranie się na zachodni świat. Zatem komunikacyjnie 4 czerwca wpisuje się w daną narrację nie mniej niż inne wydarzenia składające się na kategorię wolności i zmiany ustroju.

Wyobrażenia społeczne o transformacji ustrojowej

Aby lepiej zrozumieć, w jaki sposób Polacy pamiętają proces przemian ustrojowych, w części jakościowej prosiłiśmy badanych o samodzielne zrekonstruowanie chronologii wydarzeń i przywołanie wyobrażeń, które są z nimi związane. Celem było zobaczenie, przez pryzmat jakich obrazów, skojarzeń i faktów postrzegany jest ten okres historyczny.

Na początku każdej rozmowy – w jakościowej części naszego badania – pytaliśmy naszych badanych o to, jakie postacie i skojarzenia przychodzą im na myśl w kontekście transformacji ustrojowej. Odpowiedzi, które usłyszeliśmy, różniły się nieco w zależności od grupy wiekowej. Hasłem, które powtarzało się często w każdej grupie, była Solidarność.

W przypadku osób w wieku 20–36 lat (urodzonych po upadku komunizmu) skojarzenia były raczej luźne i lekkie, oparte na podstawowej wiedzy o tym okresie. Hasła, które pojawiały się w wypowiedziach tych osób, to np. upadek komunizmu, otwarcie rynku, Stocznia, protesty, strajki, upadek muru berlińskiego. Wymieniane postacie to z kolei: Lech Wałęsa, ksiądz Jerzy Popiełuszko i Jan Paweł II.

Skojarzenia osób z grupy wiekowej 37–55 lat (wchodzących w dorosłość po upadku komunizmu) były bardziej szczegółowe. Często skupiały się na okresie końca lat 80. i bazowały na wspomnieniach z dzieciństwa lub przekazach rodzinnych. Hasłami, które najczęściej padały w tej grupie, były: kartki żywnościowe, stan wojenny, Okrągły Stół, otwarcie granic i Stadion 10-lecia. Najczęściej przywoływanymi postaciami byli: Wojciech Jaruzelski, Tadeusz Mazowiecki i Lech Wałęsa.

Najbardziej szczegółowe skojarzenia miały osoby z najstarszej badanej grupy wiekowej, czyli 56–70 lat (będące już dorosłe w okresie przemian). Skupiały się one mocno na końcu lat 80., początku lat 90. oraz zmianach gospodarczych. Skojarzenia i wypowiedzi tych osób były również najbardziej nacechowane emocjonalnie i politycznie. Wśród najczęstszych skojarzeń pojawiały się: Okrągły Stół, PZPR (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza), wybory 4 czerwca 1989 r., kartki żywnościowe, ZOMO (Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej), ORMO (Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej), towary z zachodu, wybory prezydenckie w 1991 r. i podziały społeczne. Wymieniane postacie to ponownie: Wojciech Jaruzelski, Tadeusz Mazowiecki oraz Lech Wałęsa.

Porównując obrazy przemian ustrojowych opisywane przez badanych należących do kolejnych pokoleń, możemy obserwować proces stereotypizowania się wyobrażeń społecznych i przekształcania żywej pamięci w pamięć zbiorową. Szczegółowe i wyraźnie nacechowane emocjonalnie wspomnienia najstarszej grupy stopniowo zostają zredukowane do zestawu najbardziej rozpoznawalnych symboli. Następuje też odejście od obrazów związanych z bezpośrednim doświadczeniem ku skojarzeniom z wydarzeniami czy postaciami istotnymi w szerokim planie politycznym (krajowym, a nawet międzynarodowym). Dotyczy to także przywoływanymi postaci: politycy czynni w tym okresie ustępują miejsca postaciom o większym

znaczeniu symbolicznym. Pozwala to dostrzec, które elementy pamięci o tym okresie zacierają się w pamięci zbiorowej, a które trwają i stają się dla niego emblematyczne.

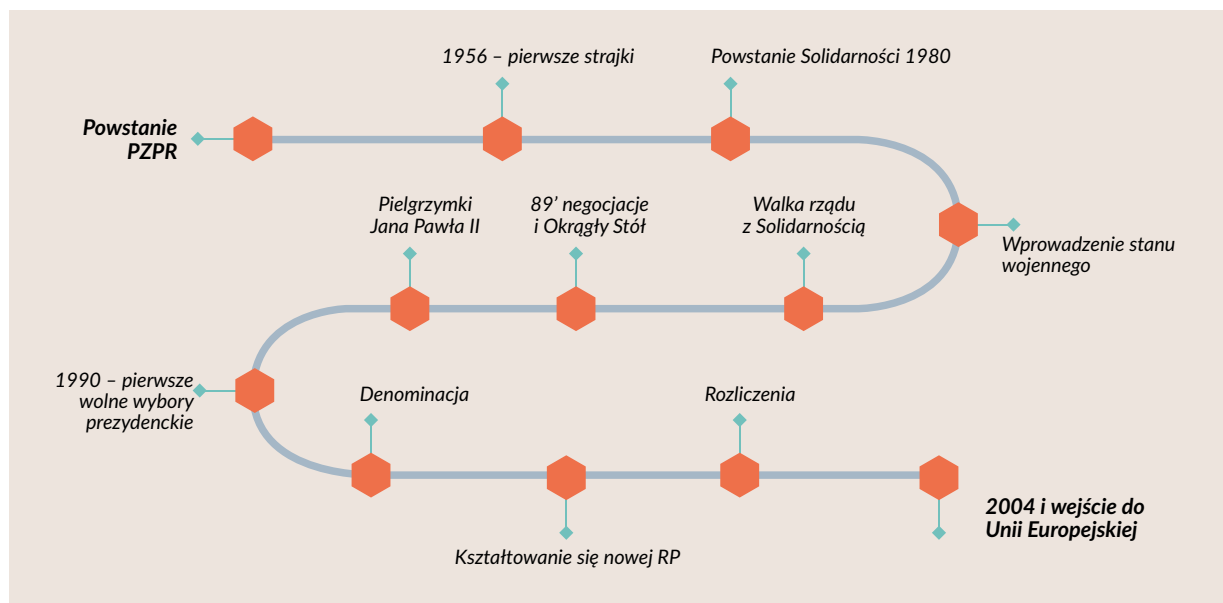
Rekonstruowana historia transformacji ustrojowej

W percepcji społecznej transformacja miała charakter ewolucji, a nie rewolucji, i była zdecydowanie procesem rozciągniętym w czasie. Co więcej, zdaniem części osób trwa ona nadal i wcale nie jest okresem w pełni domkniętym. Gdy prosiliśmy o zrekonstruowanie historii transformacji ustrojowej, rama historyczna rysowana była często bardzo szeroko: co najmniej od roku 1980 do połowy lat 90. Zdarzało się, że uwzględniano strajki z 1956 r., a nawet początki komunizmu jako niezbędny kontekst. Z kolei za koniec okresu transformacji uznawano często wejście do Unii Europejskiej. Zdarzały się także głosy, że proces ten wciąż nie jest zakończony.

Wśród wydarzeń, które zdaniem badanych tworzą elementy składowe przemiany ustrojowej i spójnie przewijały się przez większość przeprowadzonych wywiadów, należy wymienić:

- ◆ powstanie NSZZ Solidarność;
- ◆ kilkakrotne strajki i protesty robotnicze wyrażające napięcie i niezadowolenie społeczeństwa (np. w Poznaniu, później w Stoczni Gdańskiej);
- ◆ wybranie na papieża Karola Wojtyły oraz jego kilkakrotne pielgrzymki do Polski, podbudowujące morale Polaków;
- ◆ stan wojenny;
- ◆ działalność Lecha Wałęsy (w tym jego wygrana w wyborach prezydenckich w 1991 r.);
- ◆ Okrągły Stół, rozmowy w Magdalence;
- ◆ częściowo wolne wybory w 1989 r.;
- ◆ wolne wybory w 1990 r.;
- ◆ przemiany polityczno-gospodarcze (np. likwidacja zakładów pracy, masowe zwolnienia, prywatyzacja, denominacja, otwarcie na Zachód);
- ◆ uchwalenie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w 1997 r.;
- ◆ wejście Polski do NATO i Unii Europejskiej.

Ilustracja 16. Przykładowa oś czasu stworzona przez uczestników wywiadu

Źródło: NCK/Smartscope, 18-22 sierpnia 2025, FGI, przeciwnicy rządu Donalda Tuska.

Przeprowadzone rozmowy pokazały nam także, że dla większości naszych rozmówców opowieść o transformacji nie jest jasno poukładaną i następującą po sobie sekwencją wydarzeń. Zdecydowana większość badanych – niezależnie od preferencji politycznych czy wieku – operowała wydarzeniami z okresu transformacji bardziej w formie skojarzeń i chmury myśli. To często zbiór różnych postaci i wydarzeń, które budzą słabsze lub silniejsze emocje, jednak nie zawsze układają się w ciąg przyczynowo-skutkowy. To wszystko tłumaczy poniekąd trudność w wyznaczeniu konkretnego momentu w historii, który byłby najlepszym do upamiętnienia tych wydarzeń.

Co ciekawe, wypowiedzi naszych rozmówców sugerują, że transformacja postrzegana jest raczej jako zmiana, która toczyła się na poziomie struktur państwowych i ogólnościatowych trendów (np. zburzenie muru berlińskiego), tak jakby była w pewien sposób nieuchronna i musiała się w końcu wydarzyć. Jest to więc opowieść raczej o przemianach struktur niż działaniach sprawczych jednostek. Przemawia za tym również fakt, że badani nie wspominali raczej w tym kontekście o oddolnej walce społeczeństwa. Dostrzegali raczej w panujących nastrojach pragnienie zmiany i doceniali, że udało się ją uzyskać w sposób pokojowy.

Ocena i potencjał narracyjny transformacji ustrojowej

Interesowało nas nie tylko to, jakie spontaniczne skojarzenia budzi okres transformacji, ale również jak oceniają go badani i czy dostrzegają wpływ owych wydarzeń na swoje życie. Transformacja ustrojowa postrzegana była przeważnie pozytywnie. Badani przyznawali także, że gdyby nie te zmiany, ich życie prawdopodobnie wyglądałoby obecnie inaczej – a więc dostrzegają wpływ ówczesnych wydarzeń na terażniejszość.

Możemy mówić o transformacji jako o otwarciu horyzontów.

FGI Gdańsk, 56–70 lat, zwolennik rządu Donalda Tuska

Badani często określali ten czas jako wyjście z symbolicznej ciemności i przełamanie zacofania względem innych państw europejskich. W swoich wypowiedziach używali także sformułowania „otwarcie na świat”. Do pozytywnych konsekwencji zmiany ustroju zaliczali przede wszystkim te, które wpływały bezpośrednio na zmianę stylu ich życia, czyli np.:

- ◆ otwarcie zachodnich granic (dające możliwość podróżowania i studiowania w innych miejscach niż dotychczas);
- ◆ samostanowienie:
 - na poziomie państwa – wyjście spod wpływu ZSRR i w konsekwencji brak nacisków zewnętrznych;
 - na poziomie jednostkowym – zniesienie kontrolującej roli państwa, wolność słowa, różnorodność poglądów;
- ◆ pojawienie się nowych i różnorodnych perspektyw (np. nauka języków, edukacja);
- ◆ rozwój prywatnego sektora gospodarki;
- ◆ podniesienie jakości życia, rozwój i dostatek (m.in. towary z Zachodu, wzrost PKB, nowe miejsca pracy).

Jednak oprócz wyraźnych korzyści, które przyniosła transformacja, nie była ona wolna od pewnych kosztów, które – zdaniem naszych rozmówców – społeczeństwo zmuszone było ponieść.

Z jednej strony pozytywne odczucia ogólnie, ale brak przygotowania w jakimś sensie.

FGI Skarżysko-Kamienna, 20–36 lat, przeciwnik rządu Donalda Tuska

Zdaniem niektórych naszych rozmówców nie wszyscy ludzie byli gotowi na wprowadzenie do swojego życia tak dużych zmian. Według badanych zmiana ustroju spowodowała:

- ◆ liczne koszty gospodarcze (np. upadek państwowych zakładów pracy powodujący bezrobocie, inflacja oraz związany z tym niepokój i utrata stabilności);
- ◆ skutki społeczne (np. korupcja, nierówności społeczne, przestępczość, podziały);
- ◆ utratę stabilności (np. brak gwarancji zatrudnienia, niepewność co do kierunku, jaki obiorą zmiany).

Przesłanie historii transformacji ustrojowej wydaje się złożone i warstwowe. Z wypowiedzi badanych można wnioskować, że na pewno jest to opowieść o bezkrwawym wyjściu spod wpływu ZSRR, końcu komunizmu, wyzwoleniu, odzyskaniu wolności oraz w konsekwencji otwarciu na świat zachodni.

Cieszyliśmy się z tego, wszyscy się cieszyli, że wychodzimy z tego wora ciemnego, że w końcu komuna padła.

FGI Gdańsk, 56–70 lat, zwolennik rządu Donalda Tuska

Ale warto też pamiętać, że na bardziej przyziemnym poziomie jest to także opowieść o zmianach, które niosły za sobą koszty społeczno-gospodarcze, takie jak bezrobocie czy poczucie nierówności i niesprawiedliwości wynikające z faktu, że osoby uprzywilejowane poradziły sobie w nowej rzeczywistości lepiej niż inni.

Z jednej strony takie podniecenie, euforia wręcz, a z drugiej strony dla takiego zwykłego szarego człowieka to był trudny czas, wiele osób tak po prostu straciło pracę.

FGI Warszawa, 37–55 lat, zwolennik rządu Donalda Tuska

Na szczególną uwagę w kontekście postrzegania transformacji zasługuje fakt, że dla części osób jest ona nadal procesem niedokończonym, a sposób patrzenia naszych badanych na transformację ustrojową często opiera się na wspomnieniach własnych lub osób bliskich. W kontekście świętowania tego okresu opisana sytuacja może stanowić pewną wartość, ale jednocześnie być też ryzykiem wynikającym ze zbyt małej odległości czasowej wydarzeń.

Na koniec warto podkreślić jeszcze jeden wniosek płynący z badania: znaczącą kwestią w kontekście komunikacji nt. transformacji jest temat wolności rozumianej w sensie politycznym, ale też niepolitycznym, osobistym. Badani zapytani o to, jak wyglądałaby dzisiaj Polska, gdyby transformacja się nie zadziała, najczęściej mówili o ograniczonej możliwości samostanowienia, zamkniętych granicach i możliwościach, a potencjalnie panujący nastrój określali w kategoriach szarości i smutku. Spontanicznie, używając skrótów myślowych, przywoływali czasami przykład Białorusi, uznając, że sytuacja w Polsce z dużym prawdopodobieństwem wyglądałaby analogicznie. Możliwe zatem, że kwestia samostanowienia ma dobry potencjał komunikacyjny – łatwo jest nam wyobrazić sobie, czego nie mielibyśmy, gdyby nie wydarzyła się transformacja, ponieważ jej skutki dotyczą bezpośrednio naszej teraźniejszości i nie są jedynie punktem zaczepionym w odległym okresie historycznym.

Podsumowanie: ocena i postrzeganie transformacji ustrojowej

Obalenie komunizmu i rocznica 4 czerwca 1989 r. są wydarzeniami, z których Polacy mogą być dumni, ale należy zaznaczyć, że nie znajdują się one pod tym względem w czołówce. Zdecydowanie częściej wymieniane są np. bitwa pod Grunwaldem czy odzyskanie niepodległości.

Sama transformacja postrzegana jest neutralnie lub pozytywnie, ale należy zaznaczyć, że jej ocena jest warstwowa i wielowątkowa. Transformacja to z pewnością otwarcie się na zachodni świat, nowe możliwości i wyjście spod kontroli ZSRR, ale to także okres niepewności, utraty stabilizacji zawodowej, podziałów społecznych i wymagających zmian, do których nie wszyscy byli przygotowani.

Transformacja ustrojowa postrzegana jest jako zmiana, która wydarzyła się na poziomie wyższych struktur i światowych trendów, a nie jedynie determinacji jednostek. Ten ostatni wątek zdaje się wybrzmiewać w narracjach zaskakująco rzadko. Zdaniem części osób zmiana ustroju była nieuchronna i wydarzyłaby się wcześniej czy później.

Obalenie komunizmu było procesem, który w odczuciu części osób nie jest domknięty i nadal trwa. Ze względu na rozciągnięcie w czasie trudno jest wskazać jedno konkretne wydarzenie, które w pełni oddawałoby ducha transformacji, tłumaczyło ją i symbolizowało. To powoduje, że pierwsze częściowo wolne wybory nie są wydarzeniem, które spełnia ten cel lepiej lub gorzej od pozostałych zdarzeń tego okresu. Rocznica 4 czerwca 1989 r. przekazuje symbolikę zmiany ustroju i wolności, ale nie jest wydarzeniem kluczowym dla biegu zdarzeń.

PAMIĘĆ 4 CZERWCA 1989 R.

Świadomość rocznicy 4 czerwca

Sama rocznica 4 czerwca nie jest zbyt mocno ugruntowana w pamięci Polaków. Spontaniczne przypomnienie sobie, z czym jest związana ta data, okazało się dla badanych trudnym zadaniem: jedynie 21% respondentów samodzielnie odpowiedziało prawidłowo. Pytanie to zadawane było jako otwarte, a odpowiedzi były klasyfikowane jako poprawne (związane z pierwszymi częściowo wolnymi wyborami parlamentarnymi, jakkolwiek konkretnie brzmiałaby odpowiedź) lub niepoprawne.

Data ta była co prawda rzadko mylona z innymi wydarzeniami (tylko 9% osób podało odpowiedź nieprawidłową), jednak największa grupa respondentów (70%) nie kojarzyła jej z żadnymi wydarzeniami historycznymi.

Wykres 20. Spontaniczna znajomość rocznicy 4 czerwca 1989 r.

Czy pamięta Pan/Pani, rocznica jakich wydarzeń obchodzona jest 4 czerwca?

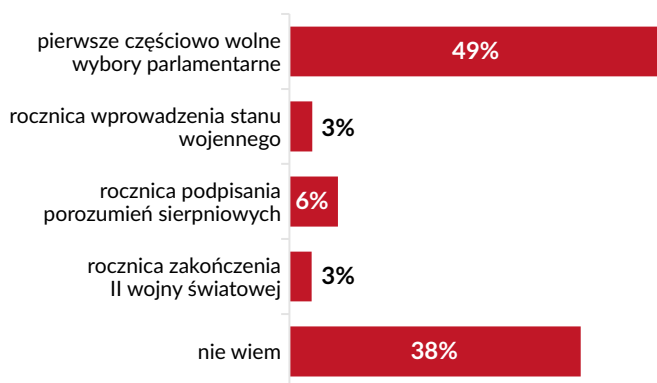
Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Co ciekawe, spontaniczna świadomość rocznicy 4 czerwca nie jest związana z wiekiem: przedstawiciele wszystkich grup wiekowych radzą sobie z tym zadaniem podobnie. Nie jest to więc kwestia osobistego doświadczenia tego okresu, nie obserwujemy też znaczącego zróżnicowania ze względu na deklarowane źródła wiedzy o okresie transformacji. Znajomość rocznicy 4 czerwca jest za to związana z wykształceniem: badani mający wykształcenie co najmniej średnie częściej wskazują prawidłową odpowiedź (około jednej czwartej z nich wskazuje prawidłową odpowiedź, w stosunku do 13% badanych z wykształceniem zawodowym i 8% z wykształceniem podstawowym).

Badanym, którzy spontanicznie nie pamiętali, czego rocznicą jest 4 czerwca, zadawaliśmy pytanie dotyczące znajomości wspomaganej: mogli wybrać spośród kilku możliwości. W takich warunkach „pierwsze częściowo wolne wybory parlamentarne” wskazało 49% odpowiadających. Nieprawidłowe odpowiedzi były dość rzadko typowane. Nadal jednak 38% respondentów nie potrafiło wskazać właściwej odpowiedzi, nawet spośród tak zawężonego zestawu możliwości. Wyniki sugerują zatem, że rocznica 4 czerwca 1989 r. jest obecna w świadomości Polaków w dość niskim stopniu.

Wykres 21. Wspomagana znajomość rocznicy 4 czerwca 1989 r.

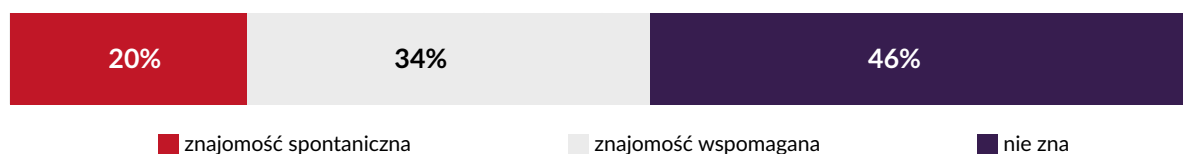
Jak Pan/Pani sądzi, rocznica jakiego wydarzenia jest obchodzona 4 czerwca?

Źródło: Smartscope/NCK, 4-20 lipca 2025, n = 691.

W sumie 54% badanych prawidłowo zidentyfikowało rocznicę 4 czerwca w sposób spontaniczny lub wspomagany.

Wykres 22. Znajomość rocznicy 4 czerwca 1989 r. – znajomość spontaniczna i wspomagana w sumie

Źródło: Smartscope/NCK, 4-20 lipca 2025, n = 1000.

Ogólne postrzeganie wydarzeń 4 czerwca 1989 r.

Niezależnie od znajomości samej rocznicy 4 czerwca 1989 r., prosiliśmy badanych o ocenę wydarzeń historycznych, które upamiętnia. Przed tym blokiem pytań wprowadziliśmy przypomnienie: „4 czerwca 1989 r. w Polsce odbyły się pierwsze częściowo wolne wybory parlamentarne po drugiej wojnie światowej”.

Wydarzenia te są oceniane pozytywnie – takiego zdania jest 83% wszystkich respondentów, w tym 46% ocenia je zdecydowanie pozytywnie. Negatywnie ocenia je jedynie 6% badanych, a dla 10% są one neutralne.

Odbiór tych wydarzeń jest jeszcze bardziej jednoznacznie pozytywny wśród tych badanych, którzy rozpoznali rocznicę 4 czerwca. Spośród badanych rozpoznających ją spontanicznie 59% ma zdecydowanie pozytywne zdanie o tych wydarzeniach. Wśród wszystkich rozpoznających (w sposób spontaniczny lub wspomagany) odsetek ten wynosi 55%.

Wykres 23. Ogólna ocena wydarzeń 4 czerwca 1989 r.

Czy Pana/Pani zdaniem było to pozytywne czy negatywne wydarzenie w historii Polski?

Wszyscy badani (n = 1000)

Badani rozpoznający rocznicę 4 czerwca spontanicznie (n = 207)

Badani rozpoznający rocznicę 4 czerwca spontanicznie i w sposób wspomagany (n = 543)

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Zdecydowana większość badanych (87%) uznaje także, że był to ważny moment w historii Polski. Jedynie 4% jest przeciwnego zdania. Deklaratywnie wydarzenia te uznawane są niemal przez wszystkich za ważne i dobre – tendencje do ich marginalizowania czy krytycznej oceny wydają się słabo rozpowszechnione.

Wykres 24. Ocena wagi wydarzeń z 4 czerwca 1989 r.

Na ile Pana/Pani zdaniem było to ważne wydarzenie w historii Polski?

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Nieco bardziej zróżnicowane są odpowiedzi dotyczące tego, czy wybory z czerwca 1989 r. miały wpływ na życie respondentów. Także w tym przypadku notujemy jednak znaczną przewagę odpowiedzi pozytywnych. Niemal dwie trzecie (64%) badanych przyznaje, że te wydarzenia miały wpływ na ich życie. Dla 30% oddziaływanie to było niewielkie lub żadne.

Co ciekawe, jedynie 6% badanych miało trudność z odpowiedzią na to pytanie i wybrało opcję „trudno powiedzieć”.

Wykres 25. Przekonanie o wpływie wyborów 4 czerwca 1989 r. na życie badanych
Czy uważa Pan/Pani, że wybory 4 czerwca 1989 miały wpływ na Pana/Pani życie?

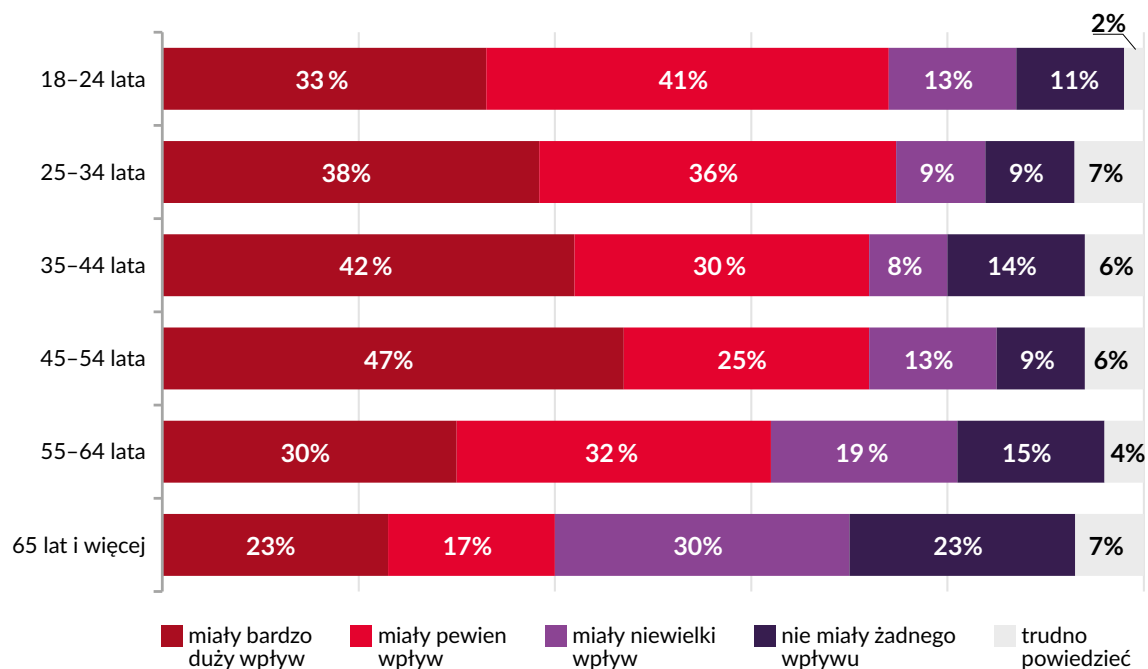

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Relatywnie znaczące odsetki osób deklarujących, że wybory z czerwca 1989 r. nie miały wpływu na ich życie – w odniesieniu do znikomych odsetków oceniających te wydarzenia negatywnie – mogą wskazywać na różnicę w postrzeganiu tych wydarzeń. Być może są one postrzegane jako bardziej znaczące w planie historycznym czy politycznym, a mniej w biograficznym.

Co ciekawe, wydarzenia te są postrzegane jako bardziej znaczące dla życia badanych przez młodszych respondentów. Badani w wieku powyżej 55 lat – a więc ci, którzy w roku 1989 byli osobami dorosłymi – wyraźnie rzadziej deklarują, że wydarzenia z czerwca 1989 r. miały wpływ na ich życie.

Wykres 26. Przekonanie o wpływie wyborów 4 czerwca 1989 r. na życie badanych, według kategorii wieku
Czy uważa Pan/Pani, że wybory 4 czerwca 1989 miały wpływ na Pana/Pani życie?

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

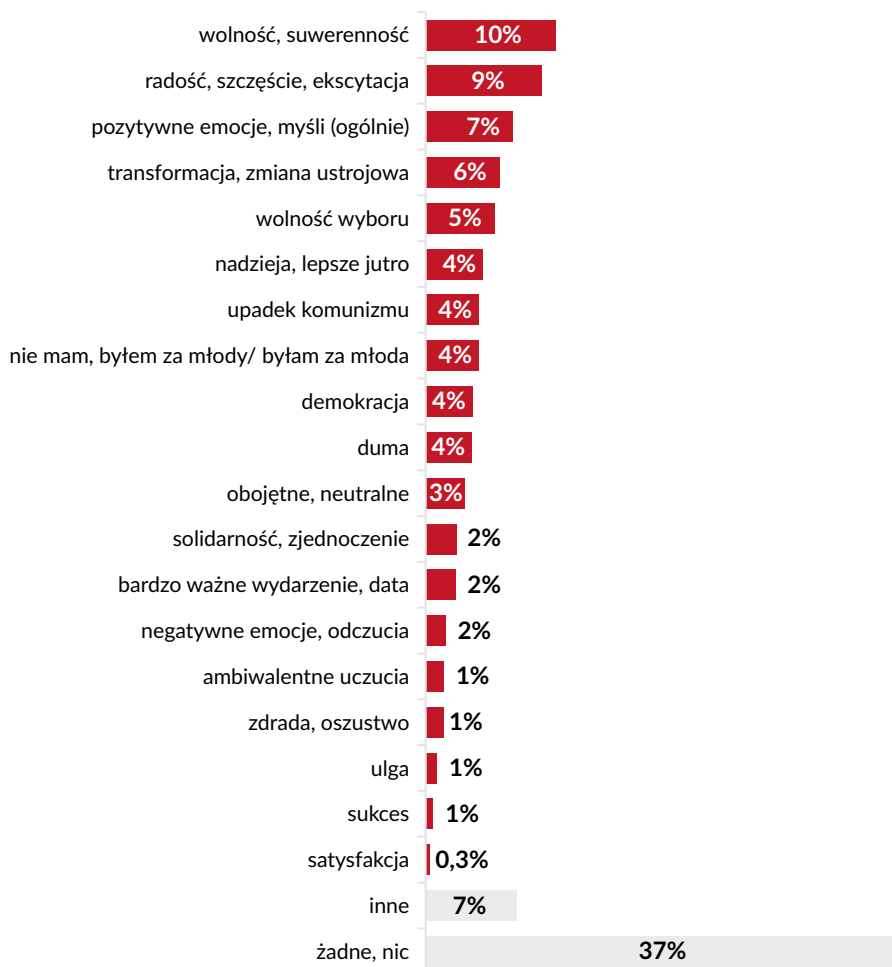
Można to interpretować na kilka sposobów. Po pierwsze może to odzwierciedlać realną sytuację życiową badanych: ci, którzy w tym momencie byli już osobami ukształtowanymi, w mniejszym stopniu mogli skorzystać z nowych możliwości. Z drugiej strony może to także pokazywać różnicę między doświadczeniem bezpośrednim i zapośredniczonym: ci, którzy wydarzenia te znają z przekazów (jako bardzo znaczące), mogą przeceniać ich znaczenie dla osobistej biografii. Trzecia możliwość związana jest z kwestią doświadczenia wydarzeń historycznych, szczególnie tak rozciągniętych w czasie jak transformacja ustrojowa. Być może trudno dostrzec wpływ transformacji ustrojowej na własne życie, jeśli jest ona elementem sytuacji historycznej, w której się żyje. Wpływ ten jest bowiem nadmiernie rozproszony i ma miejsce w zbyt długim okresie, by zostać zauważonym.

Wydarzenia z czerwca 1989 r. wśród relatywnie niewielu badanych wywołują konkretne skojarzenia czy emocje. Ponad jedna trzecia badanych nie potrafiła podać żadnych emocji lub określeń związanych z tą datą. Okres ten może w pewnym stopniu kojarzyć się z wolnością i suwerennością (10%), a także radością, szczęściem i ekscytacją (9%). Warto jednak zaznaczyć, że pozostałe pojawiające się myśli – choć ich odsetki są bardzo niskie – były głównie pozytywne. Odpowiedzi wskazujące na negatywne lub ambiwalentne konotacje pojawiają się bardzo rzadko.

Wśród merytorycznych odpowiedzi dominuje odniesienie do wartości (wolność, suwerenność, demokracja), pozytywne emocje (radość, szczęście, ekscytacja, nadzieja, duma) oraz odpowiedzi odnoszące się do faktów (transformacja, zmiana ustrojowa, upadek komunizmu).

Wykres 27. Emocje i określenia spontanicznie kojarzone z datą 4 czerwca 1989 r.

Jakie określenia lub emocje przychodzą Panu/Pani jako pierwsze do głowy, gdy pomyśli Pan/Pani o tej dacie [4 czerwca 1989 r.]?

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000. Pytanie otwarte.

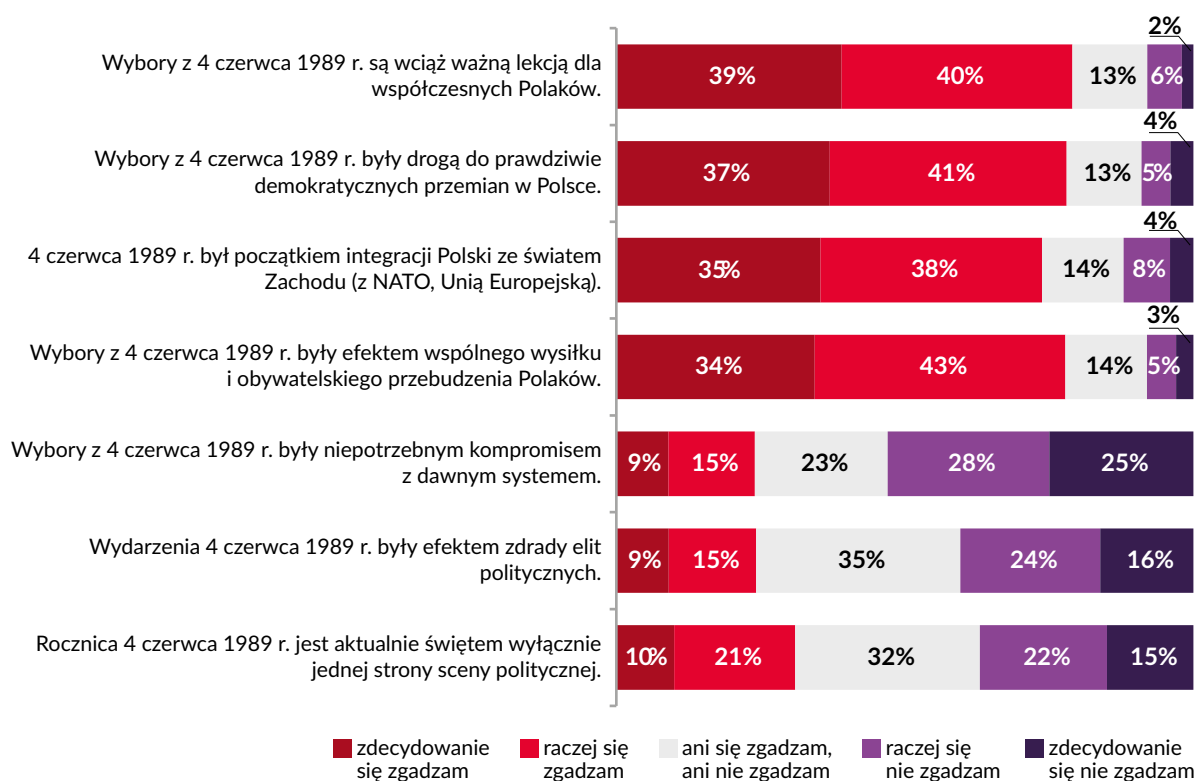
Stosunek do wydarzeń z czerwca 1989 r. – szczegółowa ocena

Aby bardziej szczegółowo dowiedzieć się, w jaki sposób badani postrzegają wydarzenia z czerwca 1989 r., poprosiliśmy ich o ustosunkowanie się do serii stwierdzeń. Umożliwiło to sprawdzenie, jaki realny oddźwięk społeczny mają narracje o tych zdarzeniach, funkcjonujące w przestrzeni medialnej i w internecie. Które z nich są przekonujące dla przeciętnego Polaka?

Zdecydowana większość badanych jest skłonna zgodzić się z pozytywnym przekazem historycznym o pierwszych częściowo wolnych wyborach parlamentarnych. Około trzech czwartych respondentów zgadza się, że wybory z 4 czerwca 1989 r. prowadziły do demokratycznych przemian w Polsce, były efektem wspólnego wysiłku i obywatelskiego przebudzenia Polaków, ale też początkiem integracji Polski z NATO i Unią Europejską. Co więcej, według podobnej liczby badanych to wydarzenie jest dla nas nadal ważną lekcją. Odsetki respondentów sprzeciwiających się tym narracjom (odpowiedzi „nie zgadzam się”) nie przekraczają 12%.

Wykres 28. Stosunek do wydarzeń z 4 czerwca 1989 r. – szczegółowa ocena

Przeczytam teraz Panu/Pani kilka stwierdzeń. Przy każdym z nich proszę powiedzieć, w jakim stopniu się Pan/Pani z nim zgadza lub nie zgadza.

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Zdecydowanie rzadziej badani byli skłonni zgodzić się ze stwierdzeniami prezentującymi negatywną wizję rocznicy 4 czerwca 1989 r., chociaż one także przekonują pewną część Polaków. Mniej więcej jedna czwarta respondentów zgadza się, że wybory z 1989 r. były niepotrzebnym kompromisem z dawnym systemem i że były efektem zdrady elit politycznych. Pierwsze z tych stwierdzeń wzbudza sprzeciw częściej niż drugie. Ponad połowa badanych (53%) nie zgadza się, że można mówić o niepotrzebnym kompromisie, wyraźnie mniej (40%) sprzeciwia się wizji 4 czerwca jako zdrady elit.

Najbardziej ambiwalentne odczucia wzbudza stwierdzenie, że rocznica 4 czerwca 1989 r. jest obecnie świętem związanym z konkretną opcją polityczną. Mniej więcej po równo rozkładają się odpowiedzi popierające ten pogląd, sprzeciwiające mu się i wstrzymujące się od głosu („ani się zgadzam, ani nie zgadzam”).

Można więc powiedzieć, że pozytywna opowieść o 4 czerwca 1989 r. jest szeroko rozpowszechniona w polskim społeczeństwie. Nie oznacza to jednak, że kontrnarracje są zupełnie nieobecne. Przekonują one około jednej czwartej respondentów, a więc dość znaczący odsetek. Trzeba też zwrócić uwagę, że pewna część badanych zgadza się zarówno z pozytywnymi, jak i negatywnymi stwierdzeniami, co może sugerować postawę ambiwalentną lub zniuansowaną.

Co istotne, stosunek do pamięci 4 czerwca 1989 r. mierzony za pomocą stwierdzeń jest w relatywnie niewielkim stopniu zależny od wieku badanych. Starsi respondenci nieco częściej niż młodszy są skłonni zgodzić się, że był to niepotrzebny kompromis, ale też że był to początek integracji Polski ze światem Zachodu. Starsi badani częściej niż młodszy są także zdania, że jest to święto tylko jednej strony sceny politycznej. Nie można jednak mówić o systematycznych różnicach pokoleniowych w postrzeganiu tych wydarzeń. Wydaje się więc, że własne doświadczenie tego okresu nie warunkuje jego oceny.

W przypadku stwierdzeń prezentujących pozytywną wizję historii 4 czerwca 1989 r. można dostrzec pewne zróżnicowanie ze względu na wykształcenie. Badani z wykształceniem średnim lub wyższym relatywnie częściej zgadzają się ze stwierdzeniami, że wybory te były początkiem prawdziwie demokratycznych przemian w Polsce (tak twierdzi odpowiednio 80% i 84% z nich, w porównaniu do 64% respondentów z wykształceniem podstawowym), a także że wciąż są istotną lekcją dla współczesnych Polaków (po 83%, w porównaniu do 70%).

Tabela 4. Stosunek do stwierdzeń pozytywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według kategorii wykształcenia

		Wykształcenie			
		podstawowe lub niepełne podstawowe	zawodowe	średnie	wyższe
Wybory z 4 czerwca 1989 r. były drogą do prawdziwie demokratycznych przemian w Polsce.	zgadzam się	64%	72%	80%	84%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	20%	16%	10%	11%
	nie zgadzam się	16%	11%	10%	5%
Wybory z 4 czerwca 1989 r. były efektem wspólnego wysiłku i obywatelskiego przebudzenia Polaków.	zgadzam się	70%	78%	79%	78%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	19%	15%	13%	14%
	nie zgadzam się	10%	7%	8%	8%
Wybory z 4 czerwca 1989 r. są wciąż ważną lekcją dla współczesnych Polaków.	zgadzam się	70%	75%	83%	83%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	21%	16%	11%	11%
	nie zgadzam się	9%	9%	6%	7%
4 czerwca 1989 r. był początkiem integracji Polski ze światem Zachodu (z NATO, Unią Europejską).	zgadzam się	67%	75%	76%	73%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	19%	13%	13%	16%
	nie zgadzam się	14%	11%	12%	12%

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Badani mający wyższe wykształcenie są także wyraźnie rzadziej niż pozostali respondenci skłonni zgadzać się ze stwierdzeniami prezentującymi negatywną wizję historii 4 czerwca 1989 r. Dwukrotnie rzadziej zgadzają się, że pierwsze częściowo wolne wybory były

niepotrzebnym kompromisem oraz że była to zdrada elit politycznych (po 14% wobec od 24% do nawet 33% procent wśród pozostałych badanych). Rządziej są też skłonni przyznać, że jest to święto wyłącznie jednej strony sceny politycznej.

Tabela 5. Stosunek do stwierdzeń negatywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według kategorii wykształcenia

		Wykształcenie			
		podstawowe lub niepełne podstawowe	zawodowe	średnie	wyższe
Wybory z 4 czerwca 1989 r. były niepotrzebnym kompromisem z dawnym systemem.	zgadzam się	29%	33%	24%	14%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	29%	21%	24%	22%
	nie zgadzam się	42%	46%	52%	64%
Wydarzenia 4 czerwca 1989 r. były efektem zdrady elit politycznych.	zgadzam się	26%	27%	29%	14%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	39%	34%	33%	39%
	nie zgadzam się	34%	39%	39%	47%
Rocznica 4 czerwca 1989 r. jest aktualnie świętem wyłącznie jednej strony sceny politycznej.	zgadzam się	37%	40%	31%	20%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	35%	24%	34%	34%
	nie zgadzam się	28%	36%	36%	46%

Źródło: Smartscope/NCK, 4-20 lipca 2025, n = 1000.

Podobne zróżnicowanie obserwujemy w przypadku podziału ze względu na ocenę własnego statusu materialnego (jest to zmienna w znacznym stopniu skorelowana z wykształceniem). Osoby lepiej sytuowane wyraźnie częściej zgadzają się z pozytywną wizją historii 4 czerwca 1989 r.

Tabela 6. Stosunek do stwierdzeń pozytywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według subiektywnego statusu materialnego

		Jak ocenia Pan/Pani obecna sytuację materialną swojego gospodarstwa domowego?		
		bardzo dobrze lub dobrze	częściowo dobrze, częściowo źle	źle lub bardzo źle
Wybory z 4 czerwca 1989 r. były drogą do prawdziwie demokratycznych przemian w Polsce.	zgadzam się	82%	78%	63%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	11%	12%	11%
	nie zgadzam się	7%	10%	26%

		Jak ocenia Pan/Pani obecna sytuację materialną swojego gospodarstwa domowego?		
		bardzo dobrze lub dobrze	częściowo dobrze, częściowo źle	źle lub bardzo źle
Wybory z 4 czerwca 1989 r. były efektem wspólnego wysiłku i obywatelskiego przebudzenia Polaków.	zgadzam się	82%	79%	64%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	11%	14%	16%
	nie zgadzam się	7%	7%	20%
Wybory z 4 czerwca 1989 r. są wciąż ważną lekcją dla współczesnych Polaków.	zgadzam się	83%	81%	68%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	10%	12%	16%
	nie zgadzam się	6%	7%	17%
4 czerwca 1989 r. był początkiem integracji Polski ze światem Zachodu (z NATO, Unią Europejską).	zgadzam się	75%	80%	68%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	14%	10%	6%
	nie zgadzam się	11%	10%	27%

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Z kolei osoby gorzej sytuowane częściej są skłonne przyjmować bardziej krytyczne nastawienie wobec pozytywnego przekazu historycznego.

Tabela 7. Stosunek do stwierdzeń negatywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według subiektywnego statusu materialnego

		Jak ocenia Pan/Pani obecna sytuację materialną swojego gospodarstwa domowego?		
		bardzo dobrze lub dobrze	częściowo dobrze, częściowo źle	źle lub bardzo źle
Wybory z 4 czerwca 1989 r. były niepotrzebnym kompromisem z dawnym systemem.	zgadzam się	19%	28%	45%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	22%	23%	16%
	nie zgadzam się	59%	49%	39%
Wydarzenia 4 czerwca 1989 r. były efektem zdrady elit politycznych.	zgadzam się	19%	30%	35%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	35%	34%	33%
	nie zgadzam się	46%	36%	32%
Rocznica 4 czerwca 1989 r. jest aktualnie świętem wyłącznie jednej strony sceny politycznej.	zgadzam się	28%	34%	42%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	30%	29%	25%
	nie zgadzam się	41%	36%	33%

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Obserwowane różnice w postawach w zależności od wykształcenia czy subiektywnej sytuacji materialnej mogą być związane z trudną stroną historii transformacji. Być może osoby należące do grup mniej uprzywilejowanych, które w większym stopniu doświadczyły negatywnych skutków gospodarczych lub społecznych przemian ustrojowych, częściej są skłonne krytycznie oceniać także wybory 1989 r., będące elementem tego procesu.

Można także dostrzec zróżnicowanie ze względu na poglądy polityczne, mierzone decyzjami podejmowanymi w drugiej turze wyborów prezydenckich. Z pozytywną wizją historii 4 czerwca częściej zgadzają się wyborcy Rafała Trzaskowskiego niż Karola Nawrockiego. Różnice między nimi są szczególnie widoczne w przypadku stwierdzenia, że wybory z 1989 r. były drogą do prawdziwie demokratycznych przemian: z tym poglądem zgadza się 90% wyborców Trzaskowskiego w porównaniu do 72% wyborców Nawrockiego. W pozostałych przypadkach różnice między nimi są mniejsze, ale wciąż znaczące. Jednocześnie zadeklarowani wyborcy obu kandydatów mają o tej historii wyraźnie lepsze zdanie niż badani deklarujący, że w drugiej turze nie uczestniczyli oraz ci, którzy nie chcieli wyjawiać swoich preferencji.

Tabela 8. Stosunek do stwierdzeń pozytywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według preferencji w drugiej turze wyborów prezydenckich 1 czerwca 2025 r.

		Wybór w II turze wyborów prezydenckich 1 czerwca 2025 r.			
		Rafał Trzaskowski	Karol Nawrocki	odmowa odpowiedzi	nie brałem/ brałam udziału w wyborach
Wybory z 4 czerwca 1989 r. były drogą do prawdziwie demokratycznych przemian w Polsce.	zgadzam się	90%	72%	63%	71%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	7%	13%	32%	14%
	nie zgadzam się	4%	15%	5%	15%
Wybory z 4 czerwca 1989 r. były efektem wspólnego wysiłku i obywatelskiego przebudzenia Polaków.	zgadzam się	88%	75%	65%	66%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	8%	15%	28%	17%
	nie zgadzam się	4%	10%	7%	16%
Wybory z 4 czerwca 1989 r. są wciąż ważną lekcją dla współczesnych Polaków.	zgadzam się	86%	80%	62%	73%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	8%	11%	32%	20%
	nie zgadzam się	6%	9%	6%	7%
4 czerwca 1989 r. był początkiem integracji Polski ze światem Zachodu (z NATO, Unią Europejską).	zgadzam się	85%	74%	53%	60%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	8%	12%	39%	17%
	nie zgadzam się	6%	15%	8%	23%

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Różnice między elektoratami obu kandydatów są wyraźniejsze w przypadku stwierdzeń prezentujących negatywny punkt widzenia. Wyborcy Nawrockiego zdecydowanie częściej niż wyborcy Trzaskowskiego są skłonni określać 4 czerwca 1989 r. jako niepotrzebny kompromis i zdradę elit. W przypadku drugiego z tych stwierdzeń akceptacja przeważa wśród nich nad odrzuceniem.

Tabela 9. Stosunek do stwierdzeń negatywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według preferencji w drugiej turze wyborów prezydenckich 1 czerwca 2025 r.

		Wybór w II turze wyborów prezydenckich 1 czerwca 2025 r.			
		Rafał Trzaskowski	Karol Nawrocki	odmowa odpowiedzi	nie brałem/ brałam udziału w wyborach
Wybory z 4 czerwca 1989 r. były niepotrzebnym kompromisem z dawnym systemem.	zgadzam się	15%	34%	18%	24%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	17%	24%	35%	32%
	nie zgadzam się	68%	42%	47%	44%
Wydarzenia 4 czerwca 1989 r. były efektem zdrady elit politycznych.	zgadzam się	13%	37%	16%	25%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	33%	33%	55%	33%
	nie zgadzam się	54%	30%	29%	42%
Rocznica 4 czerwca 1989 r. jest aktualnie świętem wyłącznie jednej strony sceny politycznej.	zgadzam się	30%	36%	17%	29%
	ani się zgadzam, ani nie zgadzam	30%	25%	50%	38%
	nie zgadzam się	40%	39%	32%	33%

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Różnice w postrzeganiu rocznicy 4 czerwca odpowiadają ogólniejszym różnicom w postrzeganiu historii transformacji między elektoratami. W badaniach jakościowych zwolennicy obecnego rządu traktowali transformację ustrojową jako wydarzenie bardzo pozytywne w historii Polski. Skupiali się na jej długofalowych skutkach: wejściu Polski do Unii Europejskiej i NATO, otwarciu granic, zwiększonych możliwościach rozwoju. Z ich punktu widzenia kompromis strony opozycyjnej i ówczesnej partii rządzącej nie jest problematyczny. Według nich zostało zrobione wszystko, co było możliwe do zrobienia, a wypracowany układ sprawił, że w Polsce nie doszło do brutalnej rewolucji. Przeciwnicy obecnego rządu również widzą transformację ustrojową jako proces pozytywny, ale ich wizja jest bardziej wielopoziomowa i niejednoznaczna. Częściej jest to grupa, która uważa, że politycy nie zostali rozliczeni, a okres początku lat 90. spowodował nierówności społeczne, które trwają do dziś. To grupa, która częściej czuje się oszukana przez transformację. Mają poczucie, że te wydarzenia przyniosły niekorzystne konsekwencje, takie jak silne wpływy zachodnich państw, zamknięcie zakładów pracy i podziały na obecnej scenie politycznej.

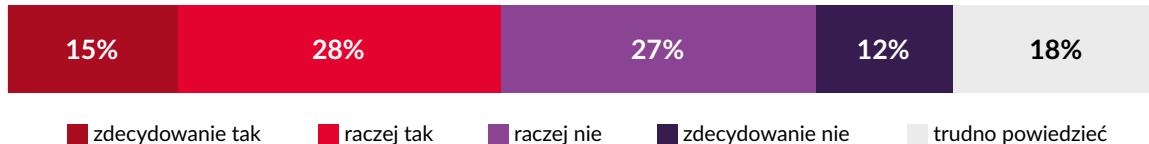
Różnice te znajdują wyraźne odzwierciedlenie w stosunku do daty 4 czerwca. Także w tym przypadku zwolennicy obecnej strony rządowej wypowiadają się jednoznacznie pozytywnie, a wyborcy opozycji w sposób bardziej ambiwalentny. Można więc powiedzieć, że jej postrzeganie jest ściśle powiązane z ogólniejszą oceną historii transformacji. Stosunek do rocznicy pierwszych wolnych wyborów parlamentarnych jest więc zdeterminowany jej funkcjonowaniem jako elementu szerszej całości. Innymi słowy – znajduje w niej odbicie cała historia transformacji.

Stosunek do święta 4 czerwca

Badanych pytaliśmy także wprost o stosunek do potencjalnego święta 4 czerwca. Opinie w tej kwestii rozkładają się właściwie symetrycznie. 43% respondentów uważa, że ta data powinna zostać upamiętniona w takiej formie, a 39% jest przeciwnego zdania. Dość wysoki w tym przypadku jest także odsetek osób, którym trudno jest się opowiedzieć za którąś z możliwości (18%). Wśród osób, które mają zdanie na ten temat, przeważają postawy umiarkowane – odsetki zdecydowanych zwolenników i przeciwników tego pomysłu są wyraźnie niższe niż tych wybierających opcje „raczej tak” lub „raczej nie”.

Wykres 29. Stosunek do potencjalnego święta 4 czerwca 1989 r.

Czy uważa Pan/Pani, że rocznica 4 czerwca 1989 jest warta upamiętnienia w formie święta narodowego?

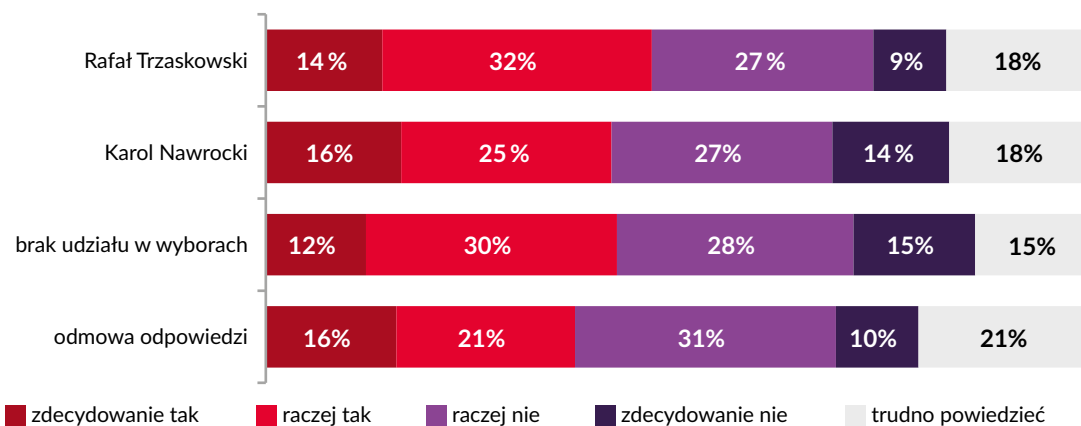

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Stosunek do potencjalnego święta nie jest bardzo zróżnicowany pod względem preferencji politycznych. Wyborcy Rafała Trzaskowskiego nieco częściej niż pozostali badani uważają, że ten dzień mógłby być świętem narodowym, jednak również wśród nich nie jest to opinia znacznie przeważająca.

Wykres 30. Stosunek do potencjalnego święta 4 czerwca 1989 r., według preferencji w drugiej turze wyborów prezydenckich 1 czerwca 2025 r.

Czy uważa Pan/Pani, że rocznica 4 czerwca 1989 jest warta upamiętnienia w formie święta narodowego?

Źródło: Smartscope/NCK, 4–20 lipca 2025, n = 1000.

Analiza wywiadów jakościowych pozwala zrozumieć, z czego wynika ta ambiwalencja. Dla rozmówców było oczywiste, że święto 4 czerwca upamiętniałoby cały proces upadku komunizmu, a nie jedynie same wybory. Większość uznaje, że ta data mogłaby być uważana za symboliczny koniec komunizmu i początek transformacji ustrojowej w Polsce. Jednak samo wydarzenie „ginie” wśród pozostałych istotnych zdarzeń tego okresu, a emocje z nim związane, choć pozytywne, nie są silnie poruszające.

Upamiętnienie upadku komunizmu jest wydarzeniem czy procesem potencjalnie wartym świętowania, ale brakuje przekonania, że to właśnie 4 czerwca powinien być datą święta. Jego tożsamość jest zbyt słaba, by mógł stać się oczywistym wyborem. Trzeba jednak podkreślić, że żadna inna data nie była wskazywana jako bardziej odpowiednia. 4 czerwca nie jest więc gorszym momentem niż inne, by świętować koniec komunizmu.

Dobrą stroną pomysłu świętowania 4 czerwca było zdaniem badanych przede wszystkim upamiętnienie „bezkrwawej rewolucji”, będącej zwieńczeniem procesu upadku komunizmu. Dawałoby to okazję do świętowania jednoznacznego zwycięstwa, w kontraście do stereotypowej martyrologii.

My świętujemy tylko smutne święta i smutne wydarzenia, a ta historia może być o czymś wesołym, godnym upamiętnienia. Poszliśmy do przodu.

FGI Warszawa, 36–55 lat, przeciwnik rządu Donalda Tuska

Ja myślę, że powinno się dużo rozmawiać, że powinno się z dziećmi rozmawiać. To jest po prostu przekazywanie z pokolenia na pokolenie [...] To było też pozytywne święto. W naszej historii my lubimy takie... nie to, że to jest zarzut jakiś, ale te porażki bardziej rozpamiętujemy. A to jest historia sukcesu jednak.

FGI Skarżysko-Kamienna, 36–55 lat, zwolennik rządu Donalda Tuska

W tym kontekście badani obawiają się upolitycznienia świętowania. Podział postsolidarnościowy wciąż w dużym stopniu organizuje polskie życie polityczne i mógłby przekładać się na kształt obchodów. Chociaż więc sposób patrzenia na historię upadku komunizmu jest wspólny dla większości Polaków, w praktyce obchody mogłyby podkreślać wątki dzielące społeczeństwo.

Jest tak, że przy tych świętach państwowych to połowa społeczeństwa się cieszy, a druga połowa się śmieje albo wewnątrz jakoś świętuje po cichu. To jest moja obawa przy takim ogromnym podziale społeczeństwa. 4 czerwca też tak może mieć, ustanowienie tego dnia świętem państwowym może się skończyć jak 22 lipca.

FGI Gdańsk, 56–70 lat, zwolennik rządu Donalda Tuska

Analizując wywiady grupowe można też dostrzec, że ryzyko upolitycznienia święta 4 czerwca niekoniecznie wynika wprost z treści pamięci. Spory dotyczące pamięci tych wydarzeń, widoczne w pewnym stopniu w debacie publicznej, wydają się angażować relatywnie niewielką część społeczeństwa. Dominują raczej postawy pozytywne, ale jednocześnie mało zaangażowane wobec tej historii. Zagrożenie polityzacją wynika z czegoś innego. Kluczowa jest łatwość powiązania tych wydarzeń z bieżącym, polaryzującym kontekstem politycznym. W trakcie dyskusji badani bardzo szybko odchodzili od rozmowy o 4 czerwca ku innym tematom, związanym z aktualną polityką. Bardzo trudno było od tego kontekstu abstrahować. Wydaje się, że jest to cecha charakterystyczna tego odniesienia historycznego. Każda rozmowa o wydarzeniach sprzed ponad 30 lat ma potencjał, by bardzo szybko odejść od kontekstu historycznego ku innym tematom. Powoduje to dwa zagrożenia, bardzo znaczące w kontekście potencjalnego święta:

1. zagrożenie, że upamiętnienie historii szybko przeradzałoby się w spór polityczny, ze względu na łatwość przejścia od jednego kontekstu do drugiego;
2. zagrożenie, że zostałyby ono szybko upolitycznione, będące efektem tej samej łatwości powiązania historii z bieżącą polityką.

Potencjalne święto 4 czerwca byłoby upamiętnieniem nie tylko samych wyborów, lecz także ważnego procesu transformacji ustrojowej, który w znacznym stopniu ukształtował dzisiejszą Polskę. Należałoby przy tym właściwie rozróżnić proces upadku komunizmu oraz proces transformacji ustrojowej. Najnowszą historię Polski można rozważać w tych dwóch perspektywach, które mają ze sobą wiele wspólnego, ale też znacząco się różnią. **Upadek komunizmu** jest procesem jednoznacznie pozytywnym, rozgrywającym się w planie głównie politycznym i należącym już do historii. Świętowanie go jest relatywnie mało kontrowersyjne. 4 czerwca jest jednak powiązany także z procesem **transformacji ustrojowej**, który nie należy jeszcze w sposób oczywisty do domeny historycznej. Dla wielu badanych nie jest jasne, kiedy proces ten się zakończył, a niektórzy byliby nawet skłonni przyznać, że wciąż trwa. Jest on także bardziej skomplikowany niż sam proces upadku komunizmu, obejmuje bowiem poza sferą polityczną również przemiany społeczne, kulturowe, gospodarcze czy ekonomiczne. Jednoznaczna ocena transformacji ustrojowej jest trudniejsza, ten proces niesie bowiem za sobą znaczące koszty dla społeczeństwa.

Bezpośrednie uwikłanie pierwszych częściowo wolnych wyborów parlamentarnych w kontekst transformacji ustrojowej sprawia, że część badanych dystansuje się od pomysłu upamiętnienia. Podkreślają, że za mało wiedzą o tym procesie, by go oceniać. Niewielki dystans czasowy działa tu na niekorzyść święta, utrudniając wyrobienie sobie stanowiska. Szczególnie ludzie młodzi mają świadomość, że dla wielu ich starszych krewnych czy znajomych transformacja była realnym doświadczeniem, niekoniecznie jednoznacznie pozytywnym. Widoczne jest to nawet w sposobie mówienia, pełnym zawahań i zwrotów mających na celu budowanie dystansu:

Znaczy ogólnie ten okres [transformacji] całościowy to jak najbardziej ważny jest, trzeba o nim pamiętać i mówić, ale czy jakieś takie konkretne daty do świętowania? No to nie wiem, bo dla mnie to gdzieś tam jest historia... Powiedzmy, że znam z opowieści, ale takie bardziej odrealnienie, no bo sama tego nie przeżyłam i mało wiem o tym.

FGI Skarżysko-Kamienna, 20–35 lat, przeciwnik rządu Donalda Tuska

Z tego względu ustanowienie święta narodowego w dniu 4 czerwca mogłoby być problematyczne. Ta data jest bowiem zbyt mocno identyfikowana z procesem skomplikowanym, związanym z trudnymi doświadczeniami wielu żyjących wciąż osób, a także dopiero niedawno zakończonym (lub nawet wciąż niezakończonym).

Podsumowanie: stosunek do rocznicy 4 czerwca 1989 r. i potencjalnego święta narodowego

Wydarzenia z 4 czerwca 1989 r. oceniane są pozytywnie przez zdecydowaną większość badanych. Pozytywne narracje o tych wydarzeniach – podkreślające ich rolę dla przemian demokratycznych, integracji z Zachodem, a także charakter zrywu narodowego – są przekonujące dla olbrzymiej większości respondentów. Lekcja z nich jest uznawana za wciąż aktualną. Jednocześnie narracje krytyczne zdobywają uznanie około jednej czwartej badanych. Warto podkreślić, że w praktyce funkcjonuje wizja pozytywna oraz ambiwalentna tych wydarzeń: skłanianie się ku kontrnarracjom niekoniecznie oznacza odrzucenie pozytywnego przekazu.

Stosunek do tych wydarzeń jest w istotny sposób zróżnicowany ze względu na wykształcenie oraz status materialny badanych: badani lepiej wykształceni oraz lepiej oceniający swoje warunki życia skłaniają się ku wizji bardziej pozytywnej, a ci o niższym poziomie wykształcenia i gorzej oceniający swój status materialny ku spojrzeniu mniej jednoznacznemu. Podobnie jest w przypadku preferencji politycznych: członkowie elektoratu Rafała Trzaskowskiego mają bardziej pozytywną wizję historii 4 czerwca niż osoby głosujące na Karola Nawrockiego.

Jednocześnie jednak data ta wywołuje umiarkowane emocje respondentów i nie jest powszechnie rozpoznawana. 4 czerwca wydaje się datą uznawaną za ważną, ale głównie w szerszym kontekście przemian ustrojowych, a niekoniecznie jako osobne wydarzenie.

W przypadku pamięci o wyborach z czerwca 1989 r. warto rozróżnić dwa plany: plan historyczno-polityczny oraz plan osobistego doświadczenia. Ten pierwszy związany

jest z 4 czerwca jako elementem procesu upadku komunizmu. Choć pojawiają się tu kontrowersje, dotyczące kompromisu z elitami PZPR-owskimi, dominuje perspektywa pozytywna. Z kolei w planie biograficznym wpływ wydarzeń z czerwca 1989 r. jest mniej oczywisty.

Stosunek badanych do potencjalnego święta 4 czerwca jest ambiwalentny. W większości uznają, że warto upamiętnić upadek komunizmu, ale nie są przekonani, że data 4 czerwca jest do tego odpowiednia (nie ma jednak lepszej, bardziej oczywistej propozycji). Widzą także potencjalne zagrożenia: ryzyko upolitycznienia oraz uwikłanie w trudny kontekst transformacji ustrojowej.

GŁÓWNE WNIOSKI

Zarówno analiza dyskusji publicznych, jak i badań społecznych wskazuje na charakter rocznicy 4 czerwca 1989 r. jako deklaratywnie ważnej, ale w praktyce nie odgrywającej znaczącej roli i nie generującej zaangażowania emocjonalnego. Z jej potencjalnym upamiętnieniem wiąże się obawa, że zostanie upolityczniona – wydaje się, że rzeczywiście dyskusje dotyczące pierwszych częściowo wolnych wyborów mają taki potencjał, nawet jeśli nie jest on obecnie wykorzystywany.

Rocznica 4 czerwca 1989 r. spotyka się z pozytywnym lub co najmniej neutralnym odbiorem społecznym. Podobnie jest w przypadku procesu upadku komunizmu. Nieco bardziej ambiwalentne odczucia dotyczą rozumianej szerszej transformacji ustrojowej, którą kojarzy się także ze znaczącymi kosztami społecznymi.

Należy jednak podkreślić, że poziom emocji, jaki towarzyszy temu zagadnieniu, nie jest wysoki – raczej przeciętny lub niski. Niewielki poziom emocjonalny może tłumaczyć, dlaczego 4 czerwca nie jest mocno ugruntowany w pamięci Polaków. Zainteresowanie rocznicą jest niewielkie zarówno w prasie (w 2025 r. na 245 przeanalizowanych gazet i czasopism, które ukazały się pomiędzy 30 maja a 8 czerwca, jedynie w 26 pojawiły się wzmianki o rocznicy), jak i w internecie (wzmianki są zauważalne, ale ich skala nie jest bardzo duża). W przypadku ostatniego medium warto jednak zaznaczyć, że niewielka liczba wpisów generuje stosunkowo liczny odzew w komentarzach użytkowników (często negatywny), co pokazuje zainteresowanie debatą w tym temacie.

Można stwierdzić, że Polacy są otwarci na możliwość upamiętnienia upadku komunizmu. Nie jest to jednak kwestia wzbudzająca wielkie emocje, a brak takiego upamiętnienia nie jest problematyczny. Rocznica pierwszych częściowo wolnych wyborów oceniana jest jako potencjalnie odpowiednia data, chociaż nie jest to wybór oczywisty: niekoniecznie jest to data lepsza od innych.

Mimo że wydarzenia z okresu zmiany ustroju działy się w stosunkowo bliskiej odległości czasowej do terażniejszości, a pamięć o nich opiera się w dużej mierze na wspomnieniach własnych lub członków rodziny, funkcjonują one raczej jak chmura skojarzeń, a nie wyraźnie i chronologicznie ułożona historia. Transformacja postrzegana jest raczej jako proces rozciągnięty w czasie, a nie pojedynczy moment. Może generować to trudność we wskazaniu kluczowego wydarzenia, które w pełni przekazywałoby cały ładunek emocjonalny i poznawczy związany z tym okresem.

Rocznica 4 czerwca kojarzona jest z wartościami obywatelskimi, takimi jak: wolność, demokracja, solidarność, rozważa i odpowiedzialność. Jest to widoczne szczególnie w debacie publicznej. Może to odróżniać 4 czerwca od innych wątków pamięci narodowej, w których wartościowane są brawura i poświęcenie. Jednak należy zaznaczyć, że rocznica sama w sobie wydaje się nie mieć wyraźnej tożsamości – nie jest ani bardziej, ani mniej charakterystyczna dla transformacji niż inne wydarzenia z nią związane. Dlatego, jeśli jej rolą miałyby być

upamiętnienie całości procesu zmiany ustroju (szczególnie jej wolnościowego aspektu), jest ona potencjalnie dobrą datą. Skoncentrowanie się na samych wydarzeniach z czerwca 1989 r. byłoby trudniejsze. Te wydarzenia, chociaż uznawane za istotne, nie odcisnęły się w pamięci i świadomości społeczeństwa jako moment kluczowy dla procesu transformacji.

Potencjalną trudnością jest abstrakcyjny charakter procesu transformacji ustrojowej, w dużej mierze oderwany od działań konkretnych osób. Wiele osób postrzega go jako wynikową pewnych globalnych trendów czy zmian struktur. Dla części osób transformacja była też zjawiskiem nieuchronnym – jeśli nie w tamtym momencie, wystąpiłaby w innym. W pewien sposób takie postrzeganie odbiera sprawczość jednostkom, a co najmniej minimalizuje ich wkład. Planując intensyfikację działań w aspekcie upamiętnienia tego wydarzenia należy zdecydowanie uwzględnić potencjalny wpływ takiej narracji.

Wyobrażenie sobie, jak wyglądałaby obecnie nasza rzeczywistość, gdyby transformacja się nie wydarzyła, nie stanowi problemu. Badani zauważają jej wpływ na swoje obecne życie. W tym kontekście szczególnie obrazowe są porównania z Białorusią: gdyby nie transformacja ustrojowa, żylibyśmy w takim właśnie państwie. Niekoniecznie przekłada się to na przekonanie, że same pierwsze częściowo wolne wybory wywarły znaczący wpływ na życie respondentów – znaczący odsetek respondentów w badaniu sondażowym nie widzi takiego wpływu.

Historia zmiany ustrojowej jest w odbiorze społecznym opowieścią o otwarciu się na Zachód, wyjściu spod wpływów ZSRR, samostanowieniu, ale także o zmianach społeczno-gospodarczych, z którymi niektórzy poradzili sobie gorzej niż inni. Te ostatnie wiązały się z podziałami społecznymi, które także są efektem powyższych zmian. Transformacja zatem, oprócz wolności i możliwości wyboru, niosła ze sobą również niepewność i obawę. Ma charakter wielowarstwowy, który może być zarówno potencjałem, jak i ryzykiem w kontekście działań upamiętniających.

Zauważalna jest także wyraźna obawa dotycząca politycznego zawłaszczenia święta. Badani przypuszczali, że każda ze stron politycznych może używać rocznicy do propagowania własnych racji i w efekcie generować zbędne napięcie w społeczeństwie. Potencjał rocznicy 4 czerwca do generowania sporów uwidacznia się wyraźnie w dyskusjach internetowych, a także w dynamice dyskusji w czasie zogniskowanych wywiadów grupowych. Powodami są różnice w ocenie wydarzenia przez różnych aktorów politycznych, a także łatwość łączenia tego święta ze współczesnym dyskursem społeczno-politycznym.

SPIS WYKRESÓW, TABEL I ILUSTRACJI

Spis wykresów

Wykres 1.	Łączna liczba publikacji dotyczących rocznicy 4 czerwca 1989 w 2024 r., w kontekście porównywalnych wydarzeń	11
Wykres 2.	Zasięg publikacji dotyczących rocznicy 4 czerwca 1989 r. w 2024 r., w kontekście porównywalnych wydarzeń	12
Wykres 3.	Liczba wzmianek dotyczących rocznicy 4 czerwca w internecie w okresie od 31 maja do 8 czerwca 2025 r.	20
Wykres 4.	Liczba wzmianek dotyczących rocznicy 4 czerwca w internecie w latach 2023–2025	21
Wykres 5.	Liczba wzmianek dotyczących rocznicy 4 czerwca 1989 r. w internecie według źródła (portale internetowe)	22
Wykres 6.	Liczba wzmianek (i wyświetleń) treści dotyczących rocznicy 4 czerwca 1989 r. w internecie według źródła (media społecznościowe)	22
Wykres 7.	Zaangażowanie użytkowników generowane przez treści dotyczące rocznicy 4 czerwca 1989 w okresie od 31 maja do 8 czerwca 2025 r.	23
Wykres 8.	Zaangażowanie użytkowników generowane przez treści w mediach społecznościowych dotyczące rocznicy 4 czerwca 1989 r., według źródła	24
Wykres 9.	Emocje: odsetek wzmianek treści głównych	29
Wykres 10.	Emocje: odsetek zaangażowania w treściach głównych	30
Wykres 11.	Emocje wyrażane w treściach głównych a wydźwięk komentarzy do nich	31
Wykres 12.	Liczba wzmianek dotycząca obszarów tematycznych	32
Wykres 13.	Wydarzenia, które mogą być powodem do dumy z historii Polski	43
Wykres 14.	Najważniejsze święta narodowe	44
Wykres 15.	Relatywna waga wybranych wydarzeń z okresu transformacji	45
Wykres 16.	Główne wydarzenie procesu zmian ustrojowych	46
Wykres 17.	4 czerwca jako najważniejsze wydarzenie dla przemian ustrojowych – zróżnicowanie ze względu na wiek	47
Wykres 18.	4 czerwca jako najważniejsze wydarzenie dla przemian ustrojowych – zróżnicowanie ze względu na miejsce zamieszkania	47
Wykres 19.	4 czerwca jako najważniejsze wydarzenie dla przemian ustrojowych – zróżnicowanie ze względu na preferencje wyborcze	48
Wykres 20.	Spontaniczna znajomość rocznicy 4 czerwca 1989 r.	56
Wykres 21.	Wspomagana znajomość rocznicy 4 czerwca 1989 r.	57
Wykres 22.	Znajomość rocznicy 4 czerwca 1989 r. – znajomość spontaniczna i wspomagana w sumie	57
Wykres 23.	Ogólna ocena wydarzeń 4 czerwca 1989 r.	58
Wykres 24.	Ocena wagi wydarzeń z 4 czerwca 1989 r.	58
Wykres 25.	Przekonanie o wpływie wyborów 4 czerwca 1989 r. na życie badanych	59
Wykres 26.	Przekonanie o wpływie wyborów 4 czerwca 1989 r. na życie badanych, według kategorii wieku	59

Wykres 27. Emocje i określenia spontanicznie kojarzone z datą 4 czerwca 1989 r.	61
Wykres 28. Stosunek do wydarzeń z 4 czerwca 1989 r. – szczegółowa ocena	62
Wykres 29. Stosunek do potencjalnego święta 4 czerwca 1989 r.	68
Wykres 30. Stosunek do potencjalnego święta 4 czerwca 1989 r., według preferencji w drugiej turze wyborów prezydenckich 1 czerwca 2025 r.	69

Spis tabel

Tabela 1. Charakterystyka grup fokusowych	9
Tabela 2. Hasztagi najczęściej występujące i generujące największe zaangażowanie użytkowników	28
Tabela 3. Dwie fazy wydarzeń transformacji ustrojowej w postrzeganiu badanych	49
Tabela 4. Stosunek do stwierdzeń pozytywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według kategorii wykształcenia	63
Tabela 5. Stosunek do stwierdzeń negatywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według kategorii wykształcenia	64
Tabela 6. Stosunek do stwierdzeń pozytywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według subiektywnego statusu materialnego	64
Tabela 7. Stosunek do stwierdzeń negatywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według subiektywnego statusu materialnego	65
Tabela 8. Stosunek do stwierdzeń pozytywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według preferencji w drugiej turze wyborów prezydenckich 1 czerwca 2025 r.	66
Tabela 9. Stosunek do stwierdzeń negatywnych dotyczących wyborów z 4 czerwca 1989 r., według preferencji w drugiej turze wyborów prezydenckich 1 czerwca 2025 r.	67

Spis ilustracji

Ilustracja 1. Materiał dotyczący rocznicy 4 czerwca w „Super Expressie”	13
Ilustracja 2. Zdjęcie z obchodów rocznicy 4 czerwca 1989 r. w Opolu	15
Ilustracja 3. Zdjęcie przedstawiające Stocznnię Gdańską, ilustrujące materiał dotyczący obchodów w „Gazecie Wyborczej”	16
Ilustracja 4. Archiwalne zdjęcie ilustrujące materiał dotyczący rocznicy 4 czerwca 1989 r. w „Gazecie Wyborczej”	17
Ilustracja 5. Post Rafała Trzaskowskiego na Instagramie, wywołujący największe zaangażowanie odbiorców	25
Ilustracja 6. Post Platformy Obywatelskiej na Instagramie dotyczący Dnia Wolności i Praw Obywatelskich	25
Ilustracja 7. Post Jarosława Wałęsy na X (daw. Twitterze)	26
Ilustracja 8. Karta tytułowa filmu <i>Iluzja zwycięstwa. Co naprawdę wydarzyło się 4 czerwca 1989</i> na YouTube	27
Ilustracja 9. Karta tytułowa filmu <i>Wałęsa żąda krwi!!! Nie uwierzycie, kto wybiera się do pałacu prezydenckiego</i> na YouTube	27

Ilustracja 10. Post Hanny Wróblewskiej dotyczący obchodów rocznicy 4 czerwca w Gdańsku	34
Ilustracja 11. Post dotyczący historii 4 czerwca 1989 r.	35
Ilustracja 12. Post na profilu „Historia – Polskie Radio” na portalu X łączący historię 4 czerwca 1989 r. z masakrą na Placu Tiananmen	36
Ilustracja 13. Post Marcina Roli prezentujący kontrnarrację dotyczącą rocznicy 4 czerwca 1989 r.	37
Ilustracja 14. Post na profilu „Do Rzeczy” na Facebooku, pokazujący kontrnarrację dotyczącą wydarzeń historycznych	38
Ilustracja 15. Post na profilu miasta Wąbrzeźno odwołujący się do dziedzictwa rocznicy 4 czerwca 1989 r.	39
Ilustracja 16. Przykładowa oś czasu stworzona przez uczestników wywiadu	52

ANEKS

Tytuły gazet i czasopism uwzględnionych w badaniu prasy

„Angora”
„Do Rzeczy”
„Dziennik Bałtycki”
„Dziennik Gazeta Prawna”
„Dziennik Łódzki”
„Dziennik Polski”
„Dziennik Wschodni”
„Dziennik Zachodni”
„Echo Dnia”
„Express Bydgoski”
„Express Ilustrowany”
„Fakt”
„Gazeta Krakowska”
„Gazeta Lubuska”
„Gazeta Olsztyńska”
„Gazeta Polska”
„Gazeta Pomorska”
„Gazeta Wrocławska”
„Gazeta Współczesna”
„Gazeta Wyborcza Gdańsk”
„Gazeta Wyborcza Warszawa”
„Głos Szczeciński”
„Głos Wielkopolski”
„Gość Niedzielny”
„Gość Niedzielny Gdański”
„Gość Niedzielny Warszawski”
„Kontakt”
„Kurier Lubelski”
„Kurier Poranny”
„Myśl Polska”
„Nasz Dziennik”
„Newsweek Polska”
„Niezależna”
„Nowa Trybuna Opolska”
„Nowe Państwo”
„Nowiny”
„Nowości Dziennik Toruński”
„Parkiet”
„Polityka”
„Polska Metropolia Warszawska”
„Przegląd”
„Przegląd Polityczny”
„Puls Biznesu”
„Res Publica Nowa”
„Rzeczpospolita”
„Sieci”
„Super Express”
„Tygodnik Powszechny”
„Wprost”

Lista słów i fraz kluczowych w badaniu dyskusji internetowych

„4VI”
 „4 czerwca” & „1989”
 „4 czerwca” & „demonstracj_”
 „4 czerwca” & „obdchod_”
 „4 czerwca” & „święto”
 „4czerwca”
 „Demokracja1989”
 „Drogadowolności”
 „Dzień wolności i praw obywatelskich”
 „Komitet obywatelski” & „wybor_”
 „Koniec” & „PRL” & „wybor_”
 „KoniecPRL”
 „Manifestacja pokojowa” & „4 czerwca”
 „Marsz” & „4 czerwca”
 „Marsz Demokracji”
 „Marsz obywatelski” & „Trzaskowski”
 „Marsz obywatelski” & „Tusk”
 „Marsz wolności”
 „Marsz4czerwca”
 „MarszWolności”
 „Obchody4czerwca”
 „Opozycja demokratyczna” & „1989”
 „Pamięć o” & „1989”
 „Pamiętamy” & „1989”
 „Pamiętamy1989”
 „Polska1989”
 „Prawa obywatelskie” & „4 czerwca”
 „Rocznic_” & „1989” & „demokracj_”
 „Sejm Kontraktowy”
 „SejmKontraktowy”
 „Solidarność1989”
 „Solidarność_” & „1989” & „wolność_”
 „Święto demokracji” & „1989”
 „Święto demokracji” & „4 czerwca”
 „Święta wolności”
 „ŚwiętoWolności”
 „Trzaskowski” & „4 czerwca”
 „Tusk” & „Marsz wolności”
 „Upadek komunizmu” & „Pols_”
 „UpadekKomunizmu”
 „Upadk_” & „Komunizm_” & „Pols_”
 „Wałęsa” & „4 czerwca”
 „WolneWybory1989”
 „Wolność słowa” & „4 czerwca”
 „Wolnośćidemokracja”
 „Wybory częściowo wolne”
 „Wybory1989”

**NARODOWE
CENTRUM
KULTURY**

**BADANIA
NCK**